

هغه څه چې يو مسلمان تري بايد باخبره وي

دكتور خالد بن حمد الخريف

ما لا يسع المسلم جهله

— بشتو - پښتو —

أركان الإيمان
أركان الإسلام
حقوق وآداب
معاملات وأخلاق

ح) جمعية خدمة المحتوى الإسلامي باللغات، 1445 هـ

الخریف، خالد بن حمد

ما الا یسع المسلم جهله - بثتو. / خالد بن حمد الخریف؛ جمعية

خدمة المحتوى الإسلامي باللغات - ط. ١. - الرياض، ١٤٤٥

129 ص؛ 14 × 21 سم

ردمك: 978-603-8442-11-1

1445 // 18173

شركاء التنفيذ :

المحتوى الإسلامى

رواد التراجم

جمعية الربوة

بيان الإسلام

یتاح طباعة هذا الإصدار ونشره بأي وسيلة مع
الالتزام بالإشارة إلى المصدر وعدم التغيير في النص

Tel : +966 50 244 7000

info@islamiccontent.org

Riyadh 13245-2836

www.islamiccontent.org

هغه څه چې يو مسلمان ترې باډ باخبره وي

لېکونکی:

دکتور خالد بن حمد الخريف

سریزه

إن الحمد لله نحمده، ونستعينه، ونستغفره، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا، ومن سيئات أعمالنا، من يهده الله فلا مضل له، ومن يضلل فلا هادي له، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله.

اما بعد: پر هر مسلمان فرض ده چې هغه څه زده کړي چې د دين په چارو کې هغې باندې ناپوهه پاتې کيدلی نشي، هغه که عقیده، عبادت او يا معامله وي، هغه ته روا نه ده چې د الله تعالى له دين څخه مخ واړوي، چې نه يې زده کوي او نه پرې عمل کوي.

نو مسلمان مکلف دی چې هغه څه زده کړي چې د هغه سره د هغه دين سم شي، تر څو په علم او پوهې سره د الله تعالى عبادت وکړي، ترڅو د عيسويانو تقليد و نشي چې پرته له پوهې څخه عمل کوي، او نه د يهودانو په څير چې پوهيږي ليکن عمل نه کوي، له الله څخه غواړو چې موږ د هغوی له لارې څخه وساتي، د هغه څه په نظر کې نيولو سره چې ما د دين له اساساتو څخه د ډيری خلکو ناپوهی ليدلې، او په ډېرو باندې ناپوهي غالبه ده، پرته له هغو چې الله تعالى ورباندې رحم کړی وي؛ ما پرېکړه وکړه چې بايد هغه څه وليکم کوم چې الله عزوجل ما ته اسانه کړي وي چې هر مسلمان نارينه او بنځينه ورته د عقيدې او عباداتو په برخه کې اړتيا لري چې له هغې څخه يې نيازه پاتې کيدلی نشي.

او دغه کتاب مې په دريو څپرکو ويشلی دی:

لومړی څپرکی: د عقيدې په اړه.

او دويم څپرکی: د عباداتو په اړه.

او دريم څپرکی: د معاملاتو په اړه.

له الله عزوجل څخه غواړم چې هر د حق غوښتونکی ددې کتاب څخه گټه واخلي او زما دغه هڅه خاص د خپلې رضا په خاطر قبوله کړي، ځکه چې هغه ډير سخي او کریم ذات دی.

وصلى الله وسلم على نبينا محمد وآله وصحبه وسلم تسليمًا كثيرًا

ليکنه: ډاکټر خالد بن حمد الخريف

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

لومړی څپرکی: د عقیدې په اړه

لومړی مطلب: د اسلام مفهوم او رکنونه

اسلام: په توحید سره الله ته تسلیمیدل، او د اطاعت له لارې هغه ته غاړه ایښودل، او د شرک او د هغه له اهل څخه بې زارې ده.

اسلام پنځه رکنونه لري:

لومړی: گواهي ورکول چې له الله پرته بل معبود نشته او محمد د الله رسول دی.

دویم: لمونځ کول.

دریم: زکات ورکول.

څلورم: د رمضان د میاشتې روژه نیول.

پنځم: د بیت الله الحرام حج ترسره کول د هغه چا لپاره چې توان یې ولري.

د توحید اهمیت:

پوه شه چې الله تعالی انسانان د دې لپاره پیدا کړي چې د هغه عبادت وکړي او هیڅ شی ورسره شریک نه کړي. الله تعالی فرمایي: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ [الذاریات: ۵۶] (او ما پېریان او انسانان نه دي پیدا کړي مگر د دې لپاره چې دوی زما عبادت وکړي) [الذاریات: ۵۶]. او دې عبادت باندې پوهیدل یوازې د علم په واسطه کیدی شي، لکه څنگه چې الله تعالی فرمایي دي: ﴿فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلِّبِكُمْ وَمَتَوَلِّكُمْ﴾ [محمد: ۱۹]، (نو ته پوه شه چې بېشکه شان دا دی چې د عبادت هېڅ لایق نشته مگر الله دی او د خپلې گناه مغفرت وغواړه او د مومنونو سر یو او مومنونو بڼو لپاره هم، او الله ستاسو په گړځېدنځی او اوسېدنځی عالم دی).

نو هغه د وینا او عمل دمخه پر پوهې باندې پیل وکړي، د یو مسلمان لپاره تر ټولو مهم شی چې باید زده یې کړي هغه د الله تعالی توحید دی؛ ځکه دا د دین اصل او بنسټ دی. ځکه چې دین

نه قايميري مگر پر توحيد باندې، او دا لومړی او اخري واجب څيز دی پر مسلمان باندې، توحيد د اسلام له رکنونو څخه لومړی رکن دی چې هر مسلمان بايد پرې پوه شي او عمل پرې وکړي او هغه پنځه رکنونه دي لکه څنگه چې د عبدالله بن عمر رضي الله عنهما په حديث کې راغلي دي، هغه فرمايلي: ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه اورېدلي چې ويل يې: «بني الإسلام على خمس: شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله، وإقام الصلاة، وإيتاء الزكاة، وحج البيت، وصوم رمضان». "اسلام په پنځو شيانو ولاړ دی: گواهي ورکول چې له الله پرته بل معبود نشته او دا چې محمد صلى الله عليه وسلم د الله رسول دی، لمونځ قايمول، زکات ورکول، حج کول، او د رمضان د مياشتې روژه نيول" (۱).

مسلمان لپاره د توحيد معنی زده کول واجب دي، کوم چې د الله تعالی لپاره د عبادت خاص گڼل دي. نو د هغه په عبادت کې هيڅوک نه شريکوي، نه نږدې ملاپکه او نه کوم راليرل شوی پيغمبر.

د "شهادة أن لا إله إلا الله"، "گواهي ورکول چې له الله پرته بل معبود نشته" معنا: هغه دا چې بنده په کلکه عقیده ولري چې پرته د الله عزوجل هيڅ بل حقيقي معبود نشته، نو هغه يوازې د الله عبادت کوي، او هغه تعالی د ټولو عبادتونو لپاره ځانگړی کوي؛ که هغه دعا، وېره، هيله، توکل او داسې نورو وي.

گواهي ورکول نه محقق کيږي مگر په دوو رکنونو باندې:

لومړی: د الله څخه ما سوا د الوهيت او عبادت نفي کول، له ټولو شريکانو، معبودانو او طاغوتيانو څخه.

دويم: يوازې الله تعالی لره د الوهيت او حقيقي عبادت اثباتول. الله تعالی فرمايي: ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الصُّلُوتَ﴾ [النحل: ۳۶]. (او يقيناً يقيناً مونږ په هر يو امت کې يو رسول لېږلی و (په دې سره) چې تاسو د الله عبادت کوئ او له طاغوت نه ځان وساتئ) [النحل: ۳۶].

(۱) متفق عليه.

او د لا إله إلا الله (شرطونه دادې):

لومړی: هغه علم چې جهل نفي کوي.

دویم: هغه یقین چې شک نفي کوي.

دریم: هغه اخلاص چې شرک نفي کوي.

خلورم: هغه ریښتونولي چې درواغ نفي کوي.

پنځم: هغه مینه چې کرکه نفي کوي.

شپږم: هغه تابعداري چې پرېښودل نفي کوي.

اووم: هغه قبولي چې رد کول نفي کوي.

اتم: پر هغه څه کفر کول چې له الله تعالی پرته یې عبادت کیږي.

او پر دې شرطونو باید عمل وشي، او دا شرطونه په لاندې دوو بیتونو کې راټول شوي دي:

علم، یقین، اخلاص او ستا رېښتینولي، سره له *** مینې، تسلیمېدو او منلو سره

او اتمه یې ستا کافرېدل پر *** هغو شیانو دي چې پرته له الله یې عبادت کېږي

د گواهی محقق کېدل یوازې د الله تعالی په عبادت سره کېږي کوم چې هیڅ شریک نلري،

او په اخلاص سره د هغه عبادت کولو باندې کېږي، له الله پرته بل څوک نه را بلي، له الله پرته

پر بل چا توکل نه کوي، له الله پرته له هیچا څخه هیله نکوي، له الله پرته بل چا ته لمونځ نه

کوي، او له الله تعالی پرته بل چا ته قرباني او ذبحه نه کوي.

هغه څه چې ځینې خلک یې ترسره کوي لکه قبرونو باندې طواف، او د قبرونو له اوسیدنکو

څخه مرسته غوښتل، او له الله پرته له هغوی څخه دعا او غوښتنه کول؛ دا ټول په عبادت کې

شرک کول دي، نو د دې مواردو په هکله باید محتاط واوسو او خلک ترې و وپروو؛ ځکه چې دا هغه

څه دي چې مشرکین یې د الله تعالی پرته د بتانو، ډبرو او ونو عبادت کوي. او دا هغه شرک دی چې

کتابونه پرې نازل شوي او رسولان یې د خبرداري او منع کولو لپاره رالیږل شوي دي.

دې گواهی معنا چې محمد د الله رسول دی:

د هغه اطاعت کول په هغه څه کې چې هغه پرې امر کړی او پر هغه څه چې خبر ورکوي تصدیق کول، او له هغه څه څخه یې چې منع او خبرداری ورکړې ډډه کول، او د الله عبادت نه کول پرته له هغې طریقي چې هغه پرې حکم کړی وي. مسلمان دا مني چې محمد بن عبد الله القرشي الهاشمي: د ټولو مخلوقاتو (پیریانو او انسانانو) لپاره د الله رسول دی. لکه څنګه چې الله تعالی فرمایي دي: ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا﴾ [الأعراف: ۱۵۸]. (ته ووايه: ای خلقو! بېشکه زه ستاسو د ټولو په طرف د هغه الله (رالېرل شوی) رسول یم) [الأعراف: ۱۵۸].

او دا چې الله د دې لپاره رالېرل چې د هغه دین ورسوي او خلکو ته لارښوونه وکړي، لکه څنګه چې الله تعالی فرمایي دي: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا﴾ [سبأ: ۲۸] (او ته نه یې لېرلې مونږ مګر د ټولو خلقو (انسانانو) لپاره زېری ورکوونکی او وپروونکی) [سبأ: ۲۸]. او لکه څنګه چې الله تعالی فرمایي دي: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ [الأنبياء: ۱۰۷]. (او مونږ ته نه یې لېرلې مګر د عالمونو لپاره رحمت) [الأنبياء: ۱۰۷]. د دې گواهی تقاضا دا ده چې: داسې عقیده ونلري چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د ربوبیت او په کایناتو باندې د تصرف حق لري، او یا د عبادت حق لري، بلکې هغه (صلی الله علیه وسلم) یو بنده دی چې عبادت یې نه کېږي، او رسول دی چې درواغ نه گڼل کېږي، هغه د ځان او نورو لپاره د گټې او ضرر هیڅ واک نه لري مګر هغه څه چې الله یې وغواړي. لکه څنګه چې الله تعالی فرمایي دي: ﴿قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبُ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ إِنِّي أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ﴾ [الأنعام: ۵۰]. (ته ووايه: زه تاسو ته نه وایم چې ما سره د الله خزاني دي او نه زه عالم الغیب یم او نه زه تاسو ته دا وایم چې بېشکه زه مَلَك یم، زه پېروي نه کوم مګر د هغه شي چې ما ته وحی کولی شي) [الأنعام: ۵۰].

دویم مطلب: د ایمان معنا او رکنونه

ایمان: په زړه اقرار، په ژبه وینا، په زړه او اندامونو سره عمل کولو ته وايي، په اطاعت سره زیاتېږي او په نافرمانۍ سره کمېږي.

ایمان د عباداتو د صحت او قبلیدو شرط دی، او څرنگه چې شرک او کفر ټول عبادات له منځه وړي، او لکه څرنگه چې الله تعالی پرته له اودس څخه لمونځ نه قبلوي، همدا ډول له ایمان پرته عبادت هم نه قبلېږي. لکه څرنگه چې الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْتَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا﴾ [النساء: ۱۲۴]. (او چې چا هم د نېکیو عمل وکړ، نر وي یا که نبځه، خو چې مومن وي، نو دغه خلق به جنت ته داخلېږي او پر دوی به د کجورې د زړې د داغ هومره ظلم هم نه کېږي) [النساء: ۱۲۴].

او دا یې بیان کړ چې شرک عمل له منځه وړي. څرنگه چې الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ [الزمر: ۶۵]. (او یقیناً یقیناً تا ته وحی کړې شوې ده او هغو کسانو ته چې له تا نه مخکې وو (داسې چې) قسم دی که تا شرک وکړ (نو) ستا عمل به خامخا لازماً برباد شي او ته به خامخا لازماً له تاوانیانو ځنې شي) [الزمر: ۶۵].

او د ایمان شپږ رکنونه دي: پر الله، د هغه پر ملائکو، د هغه پر کتابونو، د هغه پر رسولانو، د آخرت په ورځ او د خیر او شر په تقدیر ایمان لرل دي.

(په الله - تعالی - ایمان درلودل) او دا درې کارونو ته شاملېږي:

۱- د الله په ربوبیت ایمان لرل:

او هغه د الله تعالی یووالی دی، د هغه په افعالو کې؛ لکه پیدا کول، روزي ورکول، ژوندي کول او مړکول، نو له الله پرته بل هیڅ خالق او روزي ورکوونکی نشته، پرته له الله ژوندی کوونکی او مړ کوونکی نشته، او په کابیناتو کې له هغه سبحانه و تعالی پرته بل څوک تصرف نشي کولی.

هیڅ کوم مخلوق د الله تعالی د ربوبیت څخه انکار ندی کړی، پرته له دې چې هغه تکبر کړی وي او په هغه څه چې وایي عقیده ونلري، لکه څرنگه چې د فرعون په اړه پېښ شول، کله یې چې وویل: ﴿فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَىٰ﴾ [النازعات: ۲۴]، (زه ستاسو رب یم، تر ټولو اوچت (رب)) [النازعات: ۲۴]، مگر دا خبره د هغه د عقیدې پر بنیاد نه وه، لکه څنگه چې الله تعالی

د موسى عليه السلام په اړه فرمايي دي: ﴿قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَمَا أَنْزَلَ هَؤُلَاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ بَصَائِرَ وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ يَافِرَعُونَ مَثْبُورًا﴾ [الإسراء: ١٠٢]

(ويې ويل: يقيناً يقيناً ته پوهېږې (په زړه کې) چې دا (ننه معجزې) نه دي نازلې کړې مگر د اسمانونو او ځمکې رب، په داسې حال کې چې دليلونه دي، او بېشکه زه خامخا هرومرو په تا باندې ای فرعونه! د هلاک شوي يقين کوم) [الإسراء: ١٠٢]، الله تعالى فرمايي دي: ﴿وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ﴾ [النمل: ١٤]. (او دوی له دغو (معجزو) نه انکار وکړ، د ظلم او سرکشی په وجه، حال دا چې د دوی نفسونو په دغو يقين کړی و) [النمل: ١٤].

نو دغه مخلوق بايد يو خالق ولري، ځکه مخلوق پخپله خپل ځان نشي پيدا کولی؛ ځکه چې شى پخپله نه جوړېږي، او هيڅ امکان نلري چې ناڅاپه پيدا شي؛ ځکه چې هر پيدا شوى بايد پيدا کوونکى ولري، او دا ځکه چې د دې مخلوق موجوديت په زړه پورې سيستم، تنسيق او همغږي ددې خبرې مخه نيسي چې دا به يو تصادفي کار وي، نو دا د دې خبرې پخلى کوي چې دا بايد يو خالق ولري، چې هغه رب العالمين الله تعالى دى. الله تعالى فرمايي:

﴿أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ﴾ [الطور: ٣٥-٣٦]

(ايا دوى بې له څه شي پيدا کړى شوي دي، يا هم دوى، پخپله پيدا کوونکي دي؟ ايا دوى اسمانونه او ځمکه پيدا کړي دي؟ بلکې دوى يقين نه کوي) [الطور: ٣٥-٣٦].

مشرکانو به د الله تعالى په ربوبيت اعتراف کاوه، په داسې حال کې چې دوى د الله سره په الوهيت کې شرک کاوه، نو هغوي پدې کار سره ونه توانيدل چې په اسلام کې داخل شي، او رسول الله صلى الله عليه وسلم له هغوى سره جگړه وکړه، او د هغوى وینه او مال يې حلال وگرځاوه؛ ځکه چې هغوى په عبادت کې شرک کړي و، نو هغوى له الله تعالى پرته د مخلوق عبادت کاوه، لکه بتان، دېرې، ملاېکې او داسې نور.

۲- د الله پر الوهیت ایمان لرل:

د هغه په الوهیت ایمان لرل، یعنی: هغه یوازې او یو ریښتینی الله دی چې هیڅ شریک نلري، او (إله) د (مألوه) په معنا ده، یعنی د مینې، تعظیم او عاجزی له مخې (معبود او د عبادت وړ). الله تعالی فرمایي: ﴿وَاللَّهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ [البقرة: ۱۶۳] (او ستاسو حق معبود یو معبود دی، هېڅ لایق د عبادت نشته مگر یوازې هغه دی چې ډېر زیات مهربان، بې حده رحم کوونکی دی) [البقرة: ۱۶۳]. او هر هغه څوک چې له الله تعالی سره بل څوک په عبادت کې شریکوي نو د هغه الوهیت باطل دی، الله تعالی فرمایي: ﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ﴾ [الحج: ۶۲]. (دغه په دې سبب چې بېشکه الله، هم دی حق دی او دا چې بېشکه هغه چې دوی یې له هغه (الله) نه غیر بولي، همغه باطل دی او دا چې بېشکه الله، هم دی ډېر اوچت، ډېر لوی دی) [الحج: ۶۲].

له همدې امله د نوح څخه تر محمد صلی الله علیه وسلم پورې رسولانو خپل قوم ته د الله تعالی د وحدانیت او یووالي بلنه ورکوله چې یوازې د هغه تعالی عبادت وکړي. او الله تعالی د مشرکینو هغه معبودان چې د الله تعالی سره یې د هغوی عبادت کولو او له هغوی څخه یې مرسته او امداد غوښته په دوو عقلي دلیلونو سره باطل کړل:

لومړی: په دې معبودانو کې چې هغوی د ځان لپاره غوره کړي وو داسې څه نشته چې د الوهیت ځانگړنې ولري، هغوی پیدا مخلوق دي، خلقت نشي کولی، او خپلو عبادت کوونکو ته کومه گټه نه رسوي، او نه د هغوی څخه د ضرر مخنیوی کولی شي، او د ژوند، مرگ او بیا راژوندي کولو واک نه لري، څرنگه چې الله تعالی فرمایي: ﴿وَاتَّخَذُوا مِن دُونِهِ ءَالِهَةً لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيٰوةً وَلَا نُشُورًا﴾ [الفرقان: ۳]. (او دوی (کفارو) له هغه نه غیر نور داسې معبودان نیولي دي چې هیڅ شی نشي پیدا کولی، په داسې حال کې چې دوی پیدا کولی شي او دوی د خپلو ځانونو لپاره نه د ضرر مالکان دي او نه د نفعې او نه د مرگ اختیار لري او نه د ژوند او نه د بیا ژوندي کولو) [الفرقان: ۳].

دویم: دا چې دغو مشرکانو دا اقرار کاوه چې الله تعالی یوازنی خالق او تدبیر کوونکی دی، له هغه پرته بل څوک نشته، او دغه عقیده ددې غوښتنه کوي چې هغوی الله په وحدانیت سره وپېژني

څرنگه يې چې په ربوبيت سره پېژندلی دی، څرنگه چې الله تعالى فرمايي: ﴿قُلْ لِمَنِ الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ (ته (دوی ته) ووايه: دا ځمکه او څوک چې په دې کې دي، د چا دي؟ که چېرې تاسو پوهېږئ. ﴿سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾ (دوی به يقيناً ووايي: خاص د الله لپاره دي، (نو ورته) ووايه: ايا نو تاسو نصيحت نه اخلئ. ﴿قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ﴾ (ته (دوی ته) ووايه: د اوو اسمانونو او د ډېر لوی عرش رب څوک دی؟. ﴿سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ﴾ (دوی به ضرور ووايي: د الله لپاره دي، ته (ورته) ووايه: ايا نو تاسو نه وېرېږئ! ﴿قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ (سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ فَأَنَّى تُسْحَرُونَ﴾ (ته (دوی ته) ووايه: څوک دی هغه ذات چې د هغه په لاس کې د هر شي بادشاهي ده او هغه پناه ورکوي او د هغه په خلاف پناه نشي ورکول کېدی که چېرې تاسو پوهېږئ). ضرور به ووايي: د الله لپاره دي، ته ورته ووايه: نو څنگه په تاسو جادو کولی شي؟ [المؤمنون: ۸۴-۸۹].

که دوی توحيد ربوبيت باندې اقرار وکړي؛ نو دوی ته لازمه ده چې يوازې د هغه تعالى عبادت وکړي او په عبادت کې له هغه سره بل څوک شريک نه کړي.

۳- په اسماء او صفاتو باندې ايمان لرل:

يعني هغه څه ثابتول چې الله تعالى په خپل کتاب کې د ځان لپاره ثابت کړي دي، او يا رسول الله صلى الله عليه وسلم په خپل سنت کې دا خبره تاييده کړې وي؛ له نومونو او صفتونو څخه، په داسې شکل چې د الله تعالى سره بنيابي، پرته له تحريف، تعطيل، تکييف، او يا مثال ورکولو څخه، الله تعالى فرمايي: ﴿وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ [الأعراف: ۱۸۰]، (او خاص د الله لپاره تر ټولو ښکلي نومونه دي، نو تاسو الله په دغو (نومونو) سره بلئ او هغه کسان پرېږدئ چې د هغه په نومونو کې الحاد (کوروالی) کوي، ژر به هغوی ته د هغو عملونو بدله (سزا) ورکړې شي چې هغوی به کول) [الأعراف: ۱۸۰]، الله تعالى فرمايي: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [الشورى: ۱۱]. (د هغه په مثل هېڅ شى نشته او هم دغه ښه اورېدونکى، ښه ليدونکى دى) [الشورى: ۱۱].

د شرک درې ډولونه دي

۱- لوی شرک.

۲- کوچنی شرک.

۳- پټ شرک.

۱- لوی شرک:

د هغه څرنگوالی دا دی چې: له الله پرته نور د الله سره په هغه څه کې چې د الله له ځانگړتیاوو څخه دي برابر کړي. څرنگه چې الله تعالی فرمائي: ﴿إِذْ تُسَوِّیْکُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِیْنَ ﴿۹۸﴾﴾ [الشعراء: ۹۸]. (کله چې مونږ تاسو له رب العلمین سره برابرولئ) [الشعراء: ۹۸].

او هغه دا چې: له الله تعالی پرته د بل څیز عبادت وشي، او یا دا چې ځیني عبادتونه له الله تعالی پرته نورو ته وشي، لکه دعا، مرسته غوښتل، نذر، قرباني او داسې نور د عبادتونه.

او یا دا چې په هغه کې: حلالول د هغه څه چې الله تعالی حرام کړي وي شامل کړي، یا د هغه څه حرامول چې الله حلال کړي وي، یا د هغه څه پرېښودل چې الله تعالی واجب گرځولی وي، لکه د هغه څه اجازه ورکول چې په دین کې په کلکه د هغه تحریم راغلی وي؛ لکه د زنا، شراب، د مور او پلار نافرمانی، سود او داسې نورو شیانو حلال گرځول.

او یا د هغو نعمتونو حرامول چې الله حلال گرځولي وي؛ او د هغه څه پرېښودل چې الله واجب گرځولي وي؛ لکه داسې عقیده لرل چې گواکې لمونځ فرض ندی، یا روژه فرض نده، یا دا چې زکات فرض ندی.

او لوی شرک د عمل د باطلیدو سبب گرځي او که څوک پر هغه باندې مړ شي په اور کې به تل پاتې وي. الله تعالی فرمائي: ﴿وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۸۸﴾﴾ [الأنعام: ۸۸]. (او که چېرې هغوی شرک کړی وی (، نو) له هغوی نه خامخا به ضایع شوي وو هغه عملونه چې دوی به کول) [الأنعام: ۸۸].

او دا چې څوک په دې باندې مړ شي، الله تعالی به هغه نه بخښي او جنت ورباندې حرام دی الله تعالی فرمائي: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا یَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ ۚ وَیَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ یَشَاءُ ﴿۴۸﴾﴾ [النساء: ۴۸]. (بېشکه الله نه بخښي دا چې له هغه سره دې (څوک) شریک کړی شي او هغه بخښي هغه

(گناه) چې له دې (شرك) نه كمه وي د چا لپاره چې وغواړي) [النساء: ۴۸]. او فرمايي: ﴿إِنَّهُ
 مَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَهُ النَّارُ﴾ [المائدة: ۷۲]. (بېشكه خبره دا ده چې
 څوك له الله سره شريك نيسي، نو يقيناً په هغه باندې الله جنت حرام كړې دى او د هغه استوگنه
 اور دى) [المائدة: ۷۲].

۲- كوچنى شرك:

هغه دا چې په نصوصو باندې ثابتې شوې وي چې دا شرك دى، خو د لوى شرك درجې ته نه
 وي رسېدلى، نو لدې كبله دې ته كوچنى شرك وايي. لكه د الله تعالى پرته په بل چا قسم خوړل؛
 لكه په كعبې، انبياوو، امانت، او د فلان ژوند او داسې نورو باندې قسم خوړل. لكه څنگه چې
 هغه صلى الله عليه وسلم وفرمايل: «من حلف بغير الله فقد كفر أو أشرك» "څوك چې له الله
 پرته په بل چا قسم وخورې هغه كفر او شرك وكړ" (۱).

او ممكن چې هغه لوى شرك وي، د هغه څه له مخې چې د مالک په زړه كې وي، نو كه په
 نبى او فلانى شيخ باندې د قسم خوړونكي په زړه كې داسې وي چې هغوى د الله په څير دي، يا د
 الله پر ځاى بلل كيدلى شي، او يا دا چې هغوي پر كائناتو تصرف كولى شي؛ نو دلته هغه لوى شرك
 ترسره كړي. خو كه څوك له الله پرته په بل څه قسم وكړي او داسې قصد و نلري، بلكې له دې
 نيت پرته يې په ژبه باندې پېښ شوى وي، ځكه چې هغه ورسره عادت شوى دى؛ نو پدې حالت
 كې يې كوچنى شرك ترسره كړى، دا كار په ځينو سيمو كې ډير پېښېږي، نو د توحيد د ساتنې او
 حمايت لپاره ورته مسايلو ته توجه كول او له هغو څخه خلكو ته خبرتيا وركول واجب دي.

۳- (خفي) پټ شرك:

دا هر هغه څه دي چې په زړونو كې كومه ریا وي؛ لكه څوك چې لمونځ كوي او يا (قران)
 لولي تر څو يې خلك وويني، او يا تسبيح وايي (ذكر كوي) او يا صدقه وركوي ترڅو يې خلك
 ستاينه وكړي، او دغه شرك هغه عمل له منځه وړي چې په هغه كې ریا ترسره شوى وي، پرته له
 نورو عملونو څخه چې هغه يې خاص الله ته ترسره كړي وي.

(۱) احمد، ابوداود او ترمذي په صحيح سند سره روايت كړى دى.

هغه صلى الله عليه وسلم وفرمايل: «الشرك في هذه الأمة أخفى من ديب النملة السوداء على الصفاة السوداء في ظلمة الليل وكفارته أن يقول: اللهم إني أعوذ بك أن أشرك بك شيئاً وأنا أعلم، وأستغفرُك من الذنب الذي لا أعلم» "په دې امت کې شرک داسې دی لکه د شپې په تیاره کې د تور میګي ګرځیدا په توره ډبره باندې، او کفار یې دا ده چې ووايي: یا الله زه تا ته پناه وړم له هغه څه څخه چې تاسره څه شریک کړم په داسې حال کې چې زه پوهیږم، او زه له تا څخه د هغه گناه بخښنه غواړم چې زه نه پوهیږم"^(۱).

د کفر ډولونه:

لومړی ډول: لوی کفر:

دا په دوزخ کې د تل پاتې کیدو لامل دی، او په پنځه ډوله دی:

۱- د تکذیب کفر

دا هغه عقیده ده چې پیغمبران درواغ گڼي. او دا په کافرانو کې لږ دي؛ ځکه چې الله تعالی د خپلو پیغمبرانو ملاتړ په ښکاره دلیلونو سره کړی، مگر د دغو منکرانو حالت داسې دی لکه څنګه چې الله تعالی بیان کړی دی: ﴿وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا﴾ [النمل: ۱۴]. (او دوی له دغو (معجزو) نه انکار وکړ، د ظلم او سرکشی په وجه، حال دا چې د دوی نفسونو په دغو یقین کړی و) [النحل: ۱۴].

۲- د انکار او تکبر کفر:

دا د ابلیس د کفر په څېر دی، ځکه چې هغه د الله له امر څخه انکار نه و کړی، بلکې په غرور او تکبر سره یې ځواب ورکړ، الله تعالی فرمایي: ﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ﴾ [البقرة: ۳۴] (او کله چه مونږ ملایکو

(۱) بخاري په الادب المفرد (۷۱۶) کې روایت کړی، احمد په مسند (۱۹۶۰۶) کې، او الضیاء المقدسي په الاحادیث المختارة (۱۵۰/۱) کې روایت کړی دی، او الباني په صحیح الجامع الصغیر (۳۷۳۱) کې صحیح بللی.

ته وويل: ادم ته سجده وكړئ، نو هغوی سجده وكړه خو ابليس نه، هغه انكار وكړ او تكبر يې وكړ، او هغه و له كافرانو نه). [البقرة: ۳۴].

۳- د مخ گرځولو كفر:

داسې چې هغه د حق له پيروي څخه خپل غوږ او زړه بلې خوا ته وگرځوي، هېڅ ورته پام و نكړي، او ارزښت ورنكړي. الله تعالى فرمايې دي: ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾﴾ [السجدة: ٢٢]. (او څوك دى لوى ظالم له هغه چا نه چې هغه ته د خپل رب په ايتونو سره پند وركړى شي، بيا هغه له دغو (ايتونو) نه مخ وگرځوي، بېشكه مونږ له مجرمانو نه انتقام اخيستونكي يو) [السجدة: ٢٢].

هر چې جزوي مخ گرځول دي؛ دا كفر ندى بلكې فسق دى، لكه څوك چې د دين د ځينو واجباتو له زده كړې څخه مخ وگرځوي؛ د روژې او حج او داسې نورو احكامو څخه.

۴- د شك كفر:

دا پر حق باندې تردد او زړه نا زړه اوسيدل دي، بلكې په حق باندې شك كوي، لكه څنگه چې د هغه تعالى په دې وينا كې راغلي دي: ﴿وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ قَالَ مَا أَظُنُّ أَن تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا ﴿٣٥﴾ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِن رُّدِدْتُ إِلَى رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿٣٦﴾﴾ [الكهف: ٣٥-٣٦]. (او دى خپل باغ ته داخل شو، په داسې حال كې چې پر خپل ځان ظلم كوونكى و، ويې ويل: زه گمان نه كوم چې دا (باغ) به كله هم هلاك (او خراب) شي. او زه گمان نه كوم چې قيامت قايمېدونكى دى او قسم دى كه (بالفرض) زه خپل رب ته بوتلې شوم، نو خامخا هرومرو به زه له دې (باغ) نه غوره د بېرته ورتلو ځاى ومومم). [الكهف: ٣٥-٣٦].

۵- د نفاق كفر:

دا هغه دى چې په ژبه ايمان ښكاره كوي او په زړه كې د هغه تكذيب پتوي، الله تعالى فرمايې: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُم بِمُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾﴾ [البقرة: ٨]. (په خلقو كې ځېنې هغه څوك دي چې وايي: مونږ پر الله او د اخرت پر ورځ ايمان راوړى دى، حال دا چې دوى له سره مومنان نه دي) [البقرة: ٨].

دا د لوى كفر ډولونه دي چې انسان له دين څخه خارجوي.

دوهم ډول: کوچنی کفر

دا ډول په دوزخ کې د تل پاتې کیدو لامل نه گرځي، دا هغه څه دي چې په قرآن او سنتو کې ورته کفر ویل شوي چې په الف او لام باندې معرف شوی نه وي، بلکې په نکرې ډول ذکر شوی وي، پدې اړه ډیر مثالونه شتون لري، له هغې جملې څخه: د ابوهریره رضي الله عنه حدیث دی چې فرمایي، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي دي: «اثنان في الناس هما بهم كفر: الطعن في النسب، والنياحة على الميت» "په خلکو کې دوه شيان مروج دي چې کفر گڼل کېږي: د نسب سپکاوی او په مړو ژړل"^(۱).

ب- پر ملایکو ایمان:

او دا غیبی نړۍ ده، الله تعالی هغوی له رڼا څخه پیدا کړي دي، او هغوی د الله تعالی عبادت کوونکي دي، او هغوی لره د ربوبیت او الوهیت له ځانگړتیاو څخه هیڅ څه نشته، دوی د هغه څخه سرغړونه نه کوي چې الله ورته امر کړی وي. او هغه کړنې ترسره کوي چې امر ورته کړی شوی دی، هغوی یو لوی شمیر دی چې یوازې الله تعالی هغوی شمیرلی شي.

په ملائکو باندې ایمان لرل څلورو شیانو ته شاملېږي:

۱- د هغوی په وجود ایمان لرل.

۲- په هغو نومونو باندې ایمان لرل چې مور ته ښوول شوي دي، لکه: جبرائیل، اسرافیل، میکائیل او نور. او د هغو ملایکو چې مور ته یې نومونه ندې ښوول شوي، په عمومي توگه په هغو باندې ایمان لرو.

۳- پر هغو صفاتو یې ایمان لرل کوم چې په قرآن او سنت کې ذکر شوي دي؛ لکه د جبریل صفت، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي دي چې هغه؛ هغه په داسې شکل کې ولید چې الله تعالی پیدا کړی و، شپږ سوه وزرونه یې درلودل او افق یې پوښلی و.

۴- د هغوی کوم عملونه چې مور ته ښوول شوي ایمان پرې لرو: لکه د الله سبحانه وتعالی تسبیح بیانول، شپه او ورځ پرته له ستریا او سستی څخه د هغه عبادت کول.

(۱) مسلم (۱۲۱) روایت کړی، په باب (إطلاق اسم الكفر على الطعن في النسب والنياحة على الميت) کې.

د مثال په توګه: جبرائیل: د وحی امانتدار، او اسرافیل: د شپېلې (صور) د پوکولو مسوول، او ملک الموت: د مرګ په رارسیدو سره د روحونو اخیستلو مسوول، مالک: د اور ساتونکی، رضوان: د جنت ساتونکی، او داسې نور.

ج- پر کتابونو ایمان:

له کتابونو څخه څه مراد: هغه آسماني کتابونه دي چې الله تعالی په خپلو رسولانو نازل کړي دي. د بشریت لپاره هدایت او د هغوی لپاره رحمت دي، ترڅو هغوی د دواړو جهانونو خوښیو ته ورسېږي.

په کتابونو باندې ایمان لرل څلورو شیانو ته شاملېږي:

۱- په دې ایمان لرل چې واقعا هغه د الله له لوري نازل شوي دي.

۲- په هغه نومونو ایمان لرل چې مور ته لدې څخه ښوول شوي دي: لکه قرآن چې پر محمد صلی الله علیه وسلم نازل شوی دی، او تورات چې پر موسی علیه السلام نازل شوی دی، او انجیل چې پر عیسی علیه السلام نازل شوی دی، او زبور چې داود علیه السلام ته ورکړ شوی و. او هغه کتابونه چې مور ته یې نومونه ندي ښوول شوي، په عمومي توګه په هغو باندې ایمان لرو. ۳- د هغو د خبرو تصدیق کول؛ لکه د قرآن خبرې، او د هغو مخکنیو کتابونو خبرې چې تحریف شوي نه وي.

۴- په هغو احکامو عمل کول چې منسوخ شوي نه وي، او د هغو احکامو منل او قبولول، که د هغو په حکمت پوهېږو او یا نه پوهېږو. او ټول پخواني کتابونه د قرآن عظیم الشان په ذریعه منسوخ شوي دي. د پخوانیو کتابونو په هیڅ حکم باندې عمل کول جواز نلري پرته له هغه څه چې صحت ولري، او د قرآن کریم لخوا منظور شوی وي.

د- پر پېغمبرانو علیهم السلام ایمان:

پېغمبران د پېغمبر جمع ده او دا: هغه بشر دی چې پر هغه باندې شریعت نازل شوی او د هغه د رسولو امر ورته شوی وی. لومړنی یې نوح علیه السلام دی او وروستی یې محمد صلی الله علیه وسلم دی. او هغوی پیدا کړل شوي انسانان دي، هغوی د ربوبیت او الوهیت هیڅ ځانګړنې نلري.

په پېغمبرانو باندې ايمان لرل لاندې شيانو ته شاملېږي:

۱- پر دې ايمان لرل چې د هغوی پيغام حق او د الله لخوا دی، او څوک چې له هغوی څخه د يو پر رسالت کفر وکړي هغه په ټولو باندې کفر کړی دی.

۲- پر هغو ايمان چې موږ ته يې نوم ښوول شوی دی، لکه: محمد، ابراهيم، موسی، عیسی او نوح عليهم السلام. او دوی د اولو العزم رسولانو څخه دي.

او هغه چې موږ ته يې نومونه ندې ښوول شوي، په عمومي توگه په هغو باندې ايمان لرو. الله تعالی فرمايي: ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَّن قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَّن لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ﴾ [غافر: ۷۸]. (او يقيناً يقيناً مونږ له تا نه مخکې ډېر رسولان رالېږلي وو، په دوی کې ځينې هغه دي چې مونږ تا ته بيان کړي دي او په دوی کې ځينې هغه دي چې مونږ تا ته نه دي بيان کړي). [غافر: ۷۸].

۳- د هغه څه تصديق کول چې له دوی څخه په مستند ډول - د هغوی عليهم السلام - له احوال څخه خبر ورکول شوی وي.

۴- د هغو کسانو په شريعت باندې عمل کول چې له هغوی څخه موږ ته رالېږل شوي دي، او د هغوی وروستی محمد صلی الله عليه وسلم دی.

هـ - د آخرت په ورځ ايمان:

او هغه د قيامت ورځ ده چې خلک به د حساب او بدلې لپاره راپورته کېږي. پدې نوم ځکه نومول شوې ده چې له هغې وروسته به بله ورځ نه وي، کله چې جنتيان خپلو کورونو او دوزخيان په خپلو کورونو کې ځای پر ځای شي.

د آخرت په ورځ ايمان دريو شيانو ته شاملېږي:

الف- پس له مرگه ژوندي کيدلو باندې ايمان لرل:

هغه د مرو بېرته را ژوندي کيدل دي کله چې دويمه شپېلی کې پوکې وکړې شي، بيا به خلک د رب العالمين په وړاندې ودرېږي، لوڅې پښې به وي، او په ځان کې به يې جامې نه وي، ختنه او سنت شوي به نه وي. الله تعالی فرمايي: ﴿يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعَدَّا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَعْلِينَ﴾ [الانبیاء: ۱۰۴]. (لکه څنگه چې مونږ د

اول تخلیق ابتدا کړې ده، مونږ د هغه بیا اعاده کوو، دا زمونږ په ذمه وعده ده، بېشکه مونږ (دا کار) کوونکي یو) [الأنبياء: ۱۰۴].

ب- په حساب او بدلي ايمان لرل:

چیرته چې بنده سره د هغه د عمل محاسبه کېږي، او د هغه بدله ورکول کېږي، الله تعالی فرمایي: ﴿إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ ﴿٢٦﴾﴾ [الغاشية: ۲۵-۲۶]. (بېشکه خاص مونږ ته د دوی بېرته راتگ دی. بیا یقیناً د دوی حساب زمونږ په غاړه دی) [الغاشية: ۲۵-۲۶].

ج- په جنت او دوزخ ايمان لرل:

او دا د مخلوق ابدی ځای دی: جنت د نعمتونو کور دی چې الله تعالی د پرهیزگارانو او د هغه چا لپاره چمتو کړې چې د الله او د هغه د رسول صلی الله علیه وسلم اطاعت یې کړې وي، په هغې کې هغه څه دي چې نه سترگو لیدلي، نه غوږونو اوریدلي، او نه د انسان په زړه کې د هغې تصور شوی دی.

او اور چې دی؛ هغه د عذاب کور دی، کوم چې الله تعالی د کافرانو لپاره چمتو کړې، کوم چې له الله څخه منکر وي او د هغه د رسولانو نافرمانی یې کړي وي. په هغې کې به د عذاب ډیر ډولونه وي، کوم چې د هیچا په ذهن کې نه راځي.

و- د خیر او شر په تقدیر باندې ايمان لرل:

او له تقدیر څخه مراد: د الله تعالی تقدیر او اندازه لگول د هغو شیانو چې په راتلونکي کې به پېښېږي د هغه د وړاندوینې او حکمت د اړتیا سره سم.

په تقدیر باندې ايمان څلور شیان له ځانه سره لري:

۱- پوهه (علم): او هغه د الله تعالی په پوهې باندې ايمان لرل دي، چې هغه په دې پوهېده چې څه شويدي او څه به کېږي او څنګه به کېږي، په بشپړ ډول او تفصیل سره له ازله تر ابدې پورې. او هغه سبحانه و تعالی په هر څه پوهېږي پر هغه څه چې ندي شوي که چیرته شوي وای نو هغه به څنګه وی؟ لکه څنګه چې الله تعالی فرمایي دي: ﴿وَلَوْ رُدُّوْا لَعَادُوْا لِمَا نُهُوْا عَنْهُ﴾ [الأنعام: ۲۸]. (او که چېرې دوی (دنیا ته) واپس کړې شي (، نو) دوی به هغه شي ته خامخا بیا وروگرځي، له څه نه چې دوی منع کړې شوي وو) [الأنعام: ۲۸].

۲- لیکنه: دا چې الله تعالی د قیامت تر ورځې پورې د هر څه اندازه لیکلې ده، لکه څنګه چې الله تعالی فرمایي دي: ﴿أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ [الحج: ۷۰]. (آیا ته نه یې پوه شوی چې بېشکه الله پوهېږي په هر هغه څه چې په اسمان او ځمکه کې دي، بېشکه دغه په یو کتاب کې دي، بېشکه دغه الله ته ډېر اسان دي) [الحج: ۷۰].

۳- اراده: داسې عقیده لرل چې په کائناتو کې هیڅ شی نه پېښېږي پرته لدې چې الله تعالی یې وغواړي. الله تعالی فرمایي دي: ﴿وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ﴾ [القصص: ۶۸]. (او ستا رب پیدا کوي هغه څه چې ویې غواړي او هغه انتخاب کوي) [القصص: ۶۸]. د انسان اراده د الله له ارادې څخه انحراف نه کوي، لکه څرنګه چې الله تعالی فرمایي: ﴿وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ [التکویر: ۲۹]. (او تاسود (سمې لارې) اراده نشئ کولی مګر دا چې الله رب العلمین یې اراده وکړي) [التکویر: ۲۹].

۴- خلقت: داسې ایمان لرل چې الله تعالی مخلوق او د هغوی خیر او شر عملونه او کړنې پیدا کړي دي. الله تعالی فرمایي: ﴿اللَّهُ خَلِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ﴾ [الزمر: ۶۲]. (الله د هر شي پیدا کوونکی دی او هغه په هر شي باندې نگران دی) [الزمر: ۶۲].

دغه مراتب په دې شعر کې راټول شوي دي:

علم کتابه مولانا مشیته*** وخلقوه هو ایجاد و تکوین

زمور د رب لیکنه، پوهه، او د هغه اراده*** او د هغه پیدا کول چې جوړښت او پیداښت دی.

دریم مطلب: احسان - نیکی -

احسان: یو رکن دی؛ هغه دا چې د الله عبادت داسې وکړې لکه ته چې هغه وینې، او که ته هغه نه ویني، هغه تا ویني.

یعنې: انسان د الله تعالی په عبادت کولو کې داسې څه وکړي لکه د الله په حضور کې چې ولاړ وي، او دا کار د هغه سبحانه و تعالی په وړاندې بشپړې ویرې او توبې ته اړتیا لري. او همدارنګه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له سنتو سره سم عبادت کولو ته اړتیا لري.

احسان دوه درجې لري، او احسان کوونکي په احسان کې دوه ډوله دي:

لومړۍ درجه: او دا لوړه درجه ده، د مشاهدې درجه، هغه داسې چې کله بنده کوم کار ترسره کوي گواکې هغه به خپل زړه کې الله عزوجل ويني، نو زړه يې د ايمان سره روښانه کېږي، تر هغه چې غيبي شيان ورته د بنکارو په څير شي.

دويمه درجه: د اخلاص او مراقبت درجه، هغه دا چې بنده په خپل عمل کې داسې فکر وکړي چې ما گوري او زما په کرني باندې باخبر دی، نو کله چې دا تفکر رامنځته شي دغه کس الله تعالی ته مخلص دی.

څلورم مطلب: د اهل سنت والجماعت د اصولو لنډه پيژنده

لومړۍ: د هغه څه متابعت چې په کتاب او سنت کې راغلي دي، په ظاهري او باطني لحاظ سره، او د هېچ چا خبرې ته د الله سبحانه وتعالی او د هغه د رسول (صلی الله عليه وسلم) په خبرو ترجیح نه ورکول.

دويم: د رسول الله صلی الله عليه وسلم د اصحابو په اړه د خپلو د زړونو او ژبو ساتنه، او پدې نظر دي چې له رسول الله صلی الله عليه وسلم نه وروسته خليفه: ابوبکر، بيا عمر، بيا عثمان، بيا علي رضی الله عنهم اجمعين دي.

دریم: د رسول الله صلی الله عليه وسلم له کورنۍ سره مينه او همپالنه، او د هغه صلی الله عليه وسلم کورنۍ: په خاصه توگه نېکان په دوی کې.

څلورم: د امامانو او حاکمانو پر ضد قيام نه کول، که څه هم ظالمان هم وي، او هغوی ته د اصلاح او سلامتيا دعا وکړای شي، او هغوی ته بنهرا و نه شي، او د هغوی اطاعت د الله د اطاعت څخه دی، او فرض دی، تر هغه چې دوی په گناه امر نه وي کړی. او که هغوی د گناه امر وکړي؛ نو په دې کې يې بيا اطاعت نشي کېدلی، او د هغوی اطاعت يوازې په بنو کارونو کې ترسره کېږي.

پنځم: د اولياوو د کراماتو تصدیق کول، او دا: هغه څه دي چې الله تعالی د دوی په ذريعه خارق العاده کارونه ترسره کوي.

شپږم: د اهل قبلي کسان په مطلقو نافرمانيو او لويو گناهونو باندې نه کافراني، لکه څنگه چې خوارج يې ترسره کوي، بلکې ايماني ورورولي له گناهونو سر بيره هم پاتي کېږي. د گناهگار په اړه وايي چې: هغه په خپل ايمان سره مؤمن دی، او د خپلې کبيره گناه په وجه فاسق دی.

دويم څپرکی: هغه څه چې د عباداتو سره تړاو لري

لومړی مطلب: پاکوالی

پاکوالی په لغت کې: نظافت او له حسې او معنوي پلټيو څخه پاکي ته ويل کېږي.

په اصطلاح کې: د بې اودسې له منځه وړل او د ناپاکۍ لرې کول دي، پاکوالی د لمانځه کيلې ده، نو له همدې کبله د پاکوالي زده کړه د ديني چارو له سترو کارونو څخه ده چې هر مسلمان يې بايد زده کړي او ورته پاملرنه وکړي.

لومړی: د اوبو ډولونه:

۱- پاکې (اوبه)؛ هغې سره پاکوالی کېږي، که هغه په خپل خلقت سره پاتې شوي وي؛ لکه د باران، سيندونو او سمندرونو اوبه، او يا ځانگړې پاکوونکې ماده ورسره مخلوط شوې وي چې په اوبو باندې غالبه نه وي او نه يې د اوبو نوم ورڅخه اخيستلی وي.

۲- ناپاکې (اوبه)؛ د هغې استعمال جواز نلري، بې اودسې له منځه نه وړي، او نجاست نه لري کوي او دا هغه (اوبه دي) چې د ناپاکۍ له امله يې رنگ، بوی يا خوند بدل شوی نه وي.

دويم: نجاست:

نجاست: دا مخصوص کثافت او پلټي ده، ددې جنس د لمانځه مانع گرځي؛ لکه تشې ميتيازې، غټې ميتيازې، وينه او داسې نور، او هغه په بدن، ځای او جامو کې وي.

اصل په څيزونو کې: اباحت او پاکوالی دی. څوک چې د يو معين شي د نجاست ادعا کوي هغه بايد دليل راوړي. او دا څيزونه نجس ندي لکه: بلغم، د انسان خوله، او د خره خوله، بلکې د اڅيزونه پاک دي، که څه هم گنده دي. او هر نجس څيز پلټ دی خو هر پلټ شى نجس نه دی.

او نجاست درې درجې دی:

لومړی: لوی نجاست:

لکه: د هغه څه نجاست چې سپي خټلی وي. او د هغه د پاکولو طريقه: د هغه اوه ځله مينځل دي، پداسې شکل چې لومړی په خاورو سره و مينځل شي.

دویم: خفیف (سپک) نجاست:

لکه: د تي رودونکي ماشوم میتيازې کله چې جامو ته ورسیري او داسې نور. د پاکولو طریقه یې دا ده چې: تر هغه وخته پورې پرې اوبه وپاشل شي تر څو په اوبو کې پټ شي، گړولو او څښنلو ته اړتیا نه لري.

دریم: متوسط نجاست:

لکه: د انسان ادرار او غټې میتيازې، او اکثره نجاستونه چې کله په ځمکه، کالپو او نورو باندې پرېوځي. د پاکولو طریقه یې: که نجاست فزیکي شتون ولري نو باید چې له منځه یوړل شي او یا ناپاک شوي ځای په اوبو او یا د پاکیزگی په نورو وسایلو سره پاک شي.

او هغه شیان چې په نجاست یې دلیل راغلی دي:

۱- د انسان تشې او غټې میتيازې.

۲- مذي او ودي^(۱).

۳- د هغه (حيوان) خوشایي چې غوښه یې نه خوړل کېږي.

۴- د حیض او نفاس وینه.

۵- د سپي ليارې.

۶- مرداره، او له مردارې څخه لاندې شیان مستثنا دي:

الف- انسان چې کله مړ شي.

ب- مړه کبان او ملخان.

ج- هغه مړ شې چې وینه یې نه بهیري؛ لکه مچان، میریان، مچی او داسې نور.

د- د مردارې هډوکي لکه: بڼکر، نوکان، وینستان او بڼکي.

(۱) الف (مذي): نری او بې رنگه اوبه دی چې د مستی کولو، جماع رایادولو، او یا د جماع ارادې کولو او یا کتلو او یا نورو شیانو په ذریعه د څاڅکو په بڼه راوځي او کله کله یې راوتل هم نه حس کېږي. (ب) ودي: هغه ټینګې او سپینې اوبه دي چې د تشو میتيازو کولو او یا درانه شي د پورته کولو په وخت کې راوځي.

د نجاست د پاکولو طریقه:

- ۱- په اوبو سره، چې د نجاست د پاکوالي لپاره اصل دی، نو بل څه ته به ترې نه اوږي مگر په داسې حال کې چې شریعت یې ثابت کړي.
- ۲- هغه څه چې په شریعت کې د نجس او نجس کوونکي څیزونو د پاکوالي په اړه راغلي دي:
 - الف- د مړ شوي پوستکي د مخصوصو موادو په ذریعه پاکيږي.
 - ب- د لوبني پاکول که چیرې سپي څټلی وي؛ اووه ځلې باید وینځل شي، لومړی په خاورو سره.
 - ج- د جامو پاکول کله چې د حیض وینه ورته ورسېږي؛ په مړلو، بیا لندولو او بیا زبېنلو سره او که لدې وروسته پرې د وینې کوم اثر پاتې وي باک نه لري.
 - د- د ښځې د جامو د لاندني برخې پاکول؛ د ځمکې او یا پاکې خاورې په ذریعه.
 - ه- د تي رودونکي ماشوم د تشو میتيازو څخه د جامو پاکول د اوبو په پاشلو سره کيږي؛ او که ماشوم نجلۍ وي نو بیا وینځل کيږي.
 - و- د مذي څخه د جامو پاکول؛ په هماغه ځای باندې د اوبو پاشل.
 - ز- د بوتانو او خپلیو پاکول؛ پر پاکې ځمکې باندې د هغې موبنل.
 - ح- ځمکه له نجاست څخه پاکول؛ د نجاست پر ځای باندې د اوبو یو سطل واپول شي او یا پرېښودل شي چې لمړیا باد یې وچ کړي، نو هر کله چې د نجاست اثر او داغ له منځه لاړ شي د نجاست ځای پاکيږي.

دریم: هغه څه چې په بې اودس کس باندې حرام دي:

- هغه څیزونه چې د وږې بې اودسي لرونکي او یا لویې بې اودسي لرونکي باندې حرامیږي:
- ۱- فرضي او نفلي لمونځ: له هغه وجې چې له ابن عمر رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: «**لا يقبل الله صلاةً بغير طهور**» "الله تعالی له پاکوالي پرته لمونځ نه قبلوي"^(۱).

(۲) مسلم روایت کړي (۲۲۴).

۲- د قرآن کریم لمس کول، لکه څنگه چې په هغه لیک کې راغلي دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم عمرو بن حزم ته لیکلی و، او په هغه کې یې داسې فرمایلي وو: «لا یمس القرآن إلا طاهر» "قرآن به نه لمس کوي مگر پاک کس"^(۱).

۳- د کعبې طواف، د هغه صلی الله علیه وسلم په دې وینا سره: «الطواف بالبيت صلاة، إلا أن الله أباح فيه الكلام» "د کور (کعبې) طواف کول لمنوخ دی، مگر دا چې الله په دې کې د خبرو اجازه ورکړې ده"^(۲). رسول الله صلی الله علیه وسلم د طواف لپاره اودس هم کړی دی، او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه په صحیح حدیث کې راغلي دي چې هغه یوه حیض لرونکې ښځه د کور (کعبې) له طواف څخه منعه کړې وه تر څو چې هغه پاکه شي.

د هغه چا لپاره چې په ځانگړې توگه لوی نجاست ولري دغه څیزونه هغه باندې حرام دي:

۱- د قرآن تلاوت، د علي رضی الله عنه د دې حدیث له مخې: «لا یحجبه -یعني النبي صلی الله علیه وسلم - عن القرآن شيء، ليس الجنابة». "هیڅ شی هغه نه منع کوي - یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم - د قرآن له تلاوت څخه، مگر جنابت"^(۳).

۲- پرته له اودسه په جومات کې پاتې کېدل. الله تعالی فرمایي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا﴾ [النساء: ۴۳]. (ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! تاسو د نشې په حالت کې لمانځه ته مه نژدې کېږئ، تر هغه پورې چې تاسو پوه شئ په هغه څه چې تاسو یې وایئ او نه د جنابت په حالت کې، مگر دا چې لا روي یئ، تر دې چې تاسو غسل وکړئ) [النساء: ۴۳].

نو کوم کس باندې چې لویه بې اودسي وي او اودس وکړي، د هغه لپاره په جومات کې پاتې کېدل جواز لري، او همدارنگه د جومات څخه تیریدلی هم شي اگر که اودس یې هم نه وي کړی چې کېنې پکې نه.

(۲) مالک په الموطأ (۶۸۰) کې، او الدارمي (۳۱۲)، او عبد الرزاق په خپل مصنف (۱۳۲۸) کې روایت کړی، او الباني په "ارواء الغلیل" کې صحیح بللی دی (۱۲۴).

(۳) احمد (۱۵۴۲۳)، او نسائي (۱۲۸۰۸) کې روایت کړي دي، او الباني په "ارواء الغلیل" (۱۲۱) کې صحیح بللی دی.

(۱) ابن ماجه (۵۹۴)، او ابن حبان (۷۹۹) روایت کړي دي.

خلورم: د قضاى حاجت آداب:

د قضاى حاجت په وخت کې لاندې کارونه مستحب دي:

۱- له خلکو څخه لرې اوسېدل او ځان پټ ساتل.

۲- د ننوتلو پر مهال د مسنون ذکر ويل، او هغه دا دی: «اللهم إني أعوذ بك من الخبث

والخبائث». "اې الله زه تاته د شيطانانو او پليټو له شر څخه پناه دروړم".

او د قضاى حاجت په وخت کې دغه څيزونه واجب دي:

۱- له تشو ميتيازو څخه پاکي.

۲- د عورت پټول.

د قضاى حاجت په وخت کې دغه کارونه جواز نلري:

۱- قبلي ته مخ يا شا اړول.

۲- د خلکو په لارو او عامه ځايونو کې قضاى حاجت کول.

۳- په ولاړو اوبو کې ميتيازې کول.

د قضاى حاجت په وخت کې دغه څيزونه مکروه دي:

۱- د قضاى حاجت په وخت کې په بني لاس د تناسلي آلې لمسول.

۲- په بني لاس سره استنجا کول او اودس وچول.

۳- خبرې کول مکروه دي، په ځانگړې توگه د حاجت په وخت کې د الله تعالى ذکر او يادول.

پنځم: د استنجا او اودس ماتي احکام:

استنجا: د اوبو په ذريعه له دوو لارو د راوتلو څيزونو د اثر لرې کول.

او استجمار: له اوبو پرته له دوو لارو د بهر راوتونکو څيزونو د اثر لرې کول؛ لکه تيرې او

کاغذي دسمال.

د اودس ماتي د څيزونو شرطونه:

۱- بايد (کارول) يې مباح وي.

۲- چې بايد پاک وي.

۳- باید پاکوونکی وي.

۴- هغه باید هډوکي او خوشايي نه وي.

۵- هغه باید د احترام وړ څيز نه وي؛ لکه هغه کاغذونه چې د الله تعالی نوم پکې وي.

په استعمار په دوو شرطونو سره بسنه کيږي:

۱- بهر شوی څيز باید د معمول ځای څخه تجاوز ونکړي.

۲- اودس ماتی باید په دريو يا ډيرو پاکو تپرو ترسره شي.

شپږم: د اودس احکام:

اودس د دريو عبادتونو لپاره اړين دی:

۱- لمونځ؛ فرض وي که نفل وي.

۲- قرآن راخپستل.

۳- طواف.

د اودس شرطونه:

۱- اسلام.

۲- عقل.

۳- تمیيز (د بڼه او بد ترمنځ فرق کول).

۴- نیت: چې ځای يې زړه، دی او ویل يې بدعت دی. او څوک چې غواړي اودس وکړي نو

نیت يې کړی. لیکن د اودس د اندامونو مینځل د یخنی یا پاکوالي په نیت؛ اودس نه دی.

۵- د حکم استصحاب یا ملتیا: تر هغه وخته دې يې د ماتولو نیت نه کوي تر څو يې چې

طهارت بشپړ شوی نه وي.

۶- د اودس د واجبوونکي قطع کیدل (لرې کېدل)، له هغو څخه مستثنا دي: څوک چې

سلس البول، او یا مستحاضه وي.

۷- له هغه څخه مخکې استنجا يا استجمار د هغه چا لپاره چې تشې میتيازې او غټې میتيازې ورڅخه خارج شي.

۸- د اوبو پاکوالی او اباحت يې.

۹- د هغه څه لرې کول چې پوستکي ته د اوبو رسولو مخه نيسي.

۱۰- د لمانځه وخت داخلېدل د هغه چا لپاره چې دايمي بې اودسي ولري.

د اودس فرضونه:

۱- د مخ مينځل، په شمول د: مضمضي (خولې ته اوبه اچول) او استنشاق (پوزې ته اوبه اچول).

۲- د لاسونو مينځل سره له څنگلو.

۳- د غوړونو په گډون د ټول سر مسح کول.

۴- د پنبو مينځل سره له بننگرو.

۵- د اودس د اندامونو ترتيب.

۶- موالات (پرلپسې والی): د غړو تر منځ اوږده فاصله بايد نه وي.

د اودس طريقه:

۱- تسميه: بسم الله ويل.

۲- د لاسونو مينځل درې ځله.

۳- درې ځلې د مخ مينځل، په شمول د: مضمضي (خولې ته اوبه اچول) او استنشاق (پوزې ته اوبه اچول).

۴- تر څنگلو پورې د لاسونو مينځل درې ځلې، له بني لاس څخه يې پيلوي او بيا چپ لاس مينځي.

۵- د غوړونو په شمول د سر مسح کول.

۶- د پنبو مينځل له بننگرو سره، درې وارې، له بني پنبې څخه يې پيلوي او بيا چپه پنبه مينځي.

د اودس ماتونکي:

- ۱- هغه څه چې له دوو لارو څخه راوځي لکه: تشي میتيازې باد او غټي میتيازې.
- ۲- له بدن څخه په ډیره پیمانه ناپاک څیز راوتل.
- ۳- د خوب یا بل څه په ذریعه د عقل زوال کیدل.
- ۴- لاس سره د شرمگاه لمس کول - مخکنی یا وروستنی - پرته له پردې څخه.
- ۵- د اوبن غوښه خوړل.
- ۶- له اسلام څخه وتل - الله دې مور او مسلمانان له دې څخه وساتي -

اووم: په ماسیو او جرابو د مسحي کولو احکام:

- ۱- ماسی: هغه څه چې د چرم او داسې نورو څیزونو څخه جوړېږي او په پښو کېږي.
- ۲- جورابي: هغه څه چې د وړی او پښې څخه وي او په پښو کې اغوستل کېږي.

پردې دواړو د مسحي کولو شرطونه:

- ۱- له پوره پاکوالي وروسته دې واغوستل شي.
- ۲- چې دواړه پښې تر بننگرو پورې وپوښي.
- ۳- چې دواړه پاکې وي.
- ۴- مسح باید د ټاکل شوي مودې لپاره وي.
- ۵- مسح کول باید د اودس په وخت کې وي نه د غسل په وخت کې.
- ۶- دا چې ماسی او داسې نور څیز مباح وي، او که غضب شوی یا ورپښم وي د نارینه و لپاره نو هغې باندې مسح کول رواندي، ځکه چې په حرامو شیانو باندې رخصت جواز نلري.

د مسحي موده:

د مقیم لپاره: یوه ورځ او یوه شپه، او د مسافر لپاره: درې ورځې او شپې.
د مسحي طریقه:

لاس باید په اوبو سره لوند شي، او د جرابې یا ماسیو پورتنی برخه د پښو د گوتو څخه تر ساق پورې یو ځل مسحه شي.

د مسحي باطلوونكي:

۱- د مسحي د مودې پای ته رسېدل.

۲- د يوې يا دواړو جرابو ايستل.

۳- د غټې بې اودسې پېښېدل.

په ماسيو باندې د مسحي کولو حکم:

دا يو رخصت دی، او دا کار ترسره کول د ماسيو د ويستلو او بيا د پښو مينځلو څخه غوره دی؛ د الله تعالی رخصت اخیستل، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم پیروي کول، او د بدعت مخالفت گڼل کېږي.

په پټيو، بندازونو او پلسترونو مسح کول:

سپلنتونه (پټی او بنداز): کوم چې پر ماتو شوو ځايونو تړل کېږي؛ د پلستر يا سيخونو او داسې نورو په څير.

او بندازونه: کوم چې پر زخم، پرې شوي، يا سوځيدلي ځای باندې تړل کېږي؛ ټوکر او داسې نور. او پلسترونه: کوم چې د درملنې لپاره په زخمونو يا پڼدونو (دانو) باندې نښلول کېږي. هغو باندې د مسح کولو حکم:

جواز لري: ترڅو چې ورته اړتيا وي، په دې شرط چې د ضرورت له ځای څخه تجاوز ونکړي. او جواز نلري: کله چې هغو ته اړتيا نه وي، او د هغو په وپستلو کې ستونزه او ضرر نه وي. هغو باندې د مسحي طريقه:

د هغې شاوخوا بايد و مينځل شي، او له ټولو خواو څخه ورباندې مسح وشي، او د اودس له ځای څخه پرته نور ځايونه نه مسح کېږي.

اتم: د تیمم احکام:

تیمم: په خاصه طريقه د پاکوالي په نیت په خاورو سره د مخ او لاسونو مسح کولو ته ويل کېږي. حکم يې:

د اودس او غسل پر ځای تیمم کول جواز لري کله چې اوبه نه وي، او يا يې استعمالول ستونزمن وي.

د مشروعیت حکمت یې:

تیمم د محمد صلی الله علیه وسلم د امت له ځانگړنو څخه دی. او په تیرو امتونو کې دا معموله نه وه، دا د الله له خوا دې امت ته د پراخۍ له وجې څخه ده، او د هغه له خوا احسان دی پر دې امت باندې.

هغه حالتونه چې تیمم پکې جواز لري:

- ۱- کله چې اوبه نه وي، که په کور کې اوبه نه وي او یا په سفر کې، خو چې وئې لتوي او پیدا یې نه کړې.
- ۲- که له ځان سره اوبه ولري چې د څښاک او پخلي لپاره ورته اړتیا وي، نو که له هغه څخه د ځان پاکولو لپاره گټه واخلي، د هغه ضرورت ته زیان رسوي، لکه د خپل ځان، یا د نورو انسانانو او حیواناتو له تنډې ویره ورسره وي.
- ۳- که چیرې د ناروغۍ یا په رغیدو کې د ځنډ له امله د اوبو په استعمال سره بدن ته د ضرر ویره وي.
- ۴- که د یوې ناروغۍ له امله اوبه نه شي استعمالولی او د هغې له وجې حرکت نشي کولی، او د اودس ورکولو لپاره څوک و نه لري، او ویره ولري چې وخت به تیر شي.
- ۵- که د یخنۍ له وجې د اوبو د استعمال څخه ویره ولري، او د تودېدو لپاره څه پیدا نه کړي، تیمم دې وکړي او لمونځ دې وکړي.

د تیمم طریقه:

خپلو لاسونو سره دې خاوره ووهي په داسې حال کې چې گوتې یې خلاصې وي، بیا دې د خپلو گوتو په ورغوو سره خپل مخ مسح کړي، او د لاسونو مخ دې په خپلو لاسونو مسح کړي، او ټول مخ او لاسونه دې مسح کړي.

د تیمم باطلونکي:

- ۱- د اوبو شتون که چیرته تیمم د هغې د نه شتون له امله ترسره شوی وي. او یا د هغې د استعمال توان پیدا شي کله چې تیمم د هغې د نه استعمالولو لامل ناتواني وي.

۲- په هغه څه باطلېږي چې اودس پرې فاسدېږي، او يا پر هغه څه چې غسل پرې واجبېږي، لکه جنابت، حيض او نفاس.

د هغه کس حکم چې د اوبو د استعمال او تیمم کولو توان نلري:

که څوک اوبه يا خاوره و نلري او يا داسې حالت ته رسيدلی وي چې پوستکی يې د اوبو يا خاورو د لمس کولو توان ونلري، نو پدې حالت کې دې خپل وضعیت ته په کتو سره لمونځ وکړي، پرته له اودس او تیمم څخه، ځکه چې الله تعالی پر نفس د هغه له وسه ډير ندي مکلف کړي. او که له دې وروسته اوبه يا خاوره وموندل شوه او يا يې د کارولو توان درلود؛ نو هغه دې ادا شوی لمونځ بيا نه تکراروي؛ ځکه چې هغه څه يې کړي چې امر پرې شوی و، د الله تعالی ددې قول مطابق: ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ﴾ [التغابن: ۱۶]. (نو تاسو له الله نه ووېرېږئ څومره چې تاسو کولی شئ) [التغابن: ۱۶]، او د هغه صلی الله عليه وسلم په قول چې فرمایي: «إِذَا أَمَرْتُمْ بِأَمْرٍ فَأَتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ» "کله چې زه تاسو ته د يو څه امر وکړم، څومره چې تاسو کولی شئ هغومره وکړئ"^(۱).

فايده: کله چې يو څوک د جنابت څخه تیمم وکړي او بيا اوبه ومومي، هغه بايد غسل وکړي.

نهم: د حيض او نفاس احکام:

لومړی: حيض:

دا طبيعی او عادي وينه ده چې په معلوم وخت کې د رحم له لاندې برخې څخه بهر راځي. ډيری وختونه، هره میاشت شپږ يا اوه ورځې راځي، او ممکن چې له دې څخه ډېر او يا لږ وي. د بنځې میاشت اوږدېږي او لنډېږي څرنگه الله تعالی د هغې جوړښت ترکیب کړی وي. د حیضې احکام:

۱- حیض لرونکې بنځه د حیض په وخت کې لمونځ نه کوي او روژه نه نیسي، او له هغې څخه نه قبلېږي.

۲- حیض لرونکې بنځه که له حیض څخه پاکه شوه نو پرته له لمانځه د روژې قضایې راوړي.

(۱) بخاري (۷۲۸۸) او مسلم (۶۰۶۶) له ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت کړي دي.

۳- هغې لپاره د كعبې طواف جواز نلري. قرآن نه لولي. جومات كې نه كېني، د خاوند لپاره تر هغه وخته پورې په فرج كې له هغې سره جماع كول حرام دي تر څو چې حيض يې ودرېږي او غسل وكړي.

۴- د حايطې بڼخې خاوند ته روا ده چې له فرج پرته له هغې څخه خوند واخلي، لكه بڼكلول، لمس كول او داسې نور.

۵- د حيض په حالت كې د خاوند لپاره دا روا نه ده چې هغې ته طلاق وركړي. طهر او پاكوالی: هغه د وينې بڼدېدل دي، نو كله چې وينه ودرېږي نو هغه پاكه شوه او د حيض موده يې ختمه شوه، نو هغه بايد غسل وكړي. بيا ټول هغه څيزونه چې د حيض له امله منع شوي و ترسره كولى شي.

او كه له حيض وروسته يې نسواري يا زير رنګ وليد، نو هغې ته دې هيڅ پام نه كوي.

دويم: نفاس:

دا هغه وينه ده چې رحم يې د زېږون پر مهال او وروسته له زېږون څخه خارجوي، او دا هغه پاتې وينه ده چې د اميندواری په جريان كې بنده وي.

او نفاس د حيض په څير دی: په هغه څه كې چې جواز لري لكه خوند اخیستل، پرته له فرج څخه. او په هغه څه كې چې حرام دي: لكه په فرج كې جماع، د روژې نيول، لمونځ، طلاق، طواف، د قرآن تلاوت او په جومات كې پاتې كېدل منع دي، او د غسل كولو واجبيدل كله چې د هغې وينه بنده شي لكه د حائضې بڼخې.

او هغه دې د روژې قضايي راوړي پرته له لمانځه څخه، نو د حايطې بڼخې په څېر دې د لمونځ قضايي نه راوړي.

ډيره موده يې څلوېښت ورځې دي، كه د نفاسه بڼخې څخه وينه د څلوېښتو ورځو څخه مخكې بنده شي، نو د نفاس دوره يې ختمه شوه، نو بايد غسل وكړي، لمونځ وكړي او ټول هغه څه وكړي چې د نفاس له امله ترې منع شوي وه.

دويم مطلب: لمونځ

لومړۍ: د اذان او اقامت احكام:

اذان د پيغمبر (صلی الله عليه وسلم) د هجرت په لومړي كال پيل شو، او د هغې د مشروعيت دليل: دا وه چې كله د هغوی لپاره د وخت پيژندل ستونزمن شول، دوی مشوره وكړه چې د هغې لپاره علامه او نخبه وټاكي، عبدالله بن زيد رضي الله عنه دا اذان په خوب كې وليد، او وحی د هغه تصديق وكړ.

او اذان: د لمانځه د وخت د داخلېدو اعلان دی. او اقامت: د لمانځه د قائمولو خبرتيا ده.

اذان او اقامت كفايي فرض دی د نارينه و د جماعت لپاره د فرض كړ شوي لمونځونو لپاره. او دا دواړه د اسلام له ظاهري عباداتو څخه دي، چې معطلول يې جواز نلري.

د اذان شرطونه:

- ۱- مؤذن بايد نارينه وي.
- ۲- اذان بايد په ترتيب سره وي.
- ۳- اذان بايد پرله پسې ترسره شي.
- ۴- اذان بايد د وخت له داخلېدو وروسته وشي. د سهار او جمعې لومړې اذان لدې څخه مستثنا دي.

د اذان سنتونه:

- ۱- چې خپلې گوتې په غوږونو كې كېږدي.
- ۲- په لومړي وخت كې اذان كول.
- ۳- د حي الصلاة او حي على الفلاح پر مهال بني او چپ لوري ته مخ گرځول.
- ۴- بايد بڼه غږ ولري.
- ۵- د اذان په الفاظو كې بايد معتدل اوسي، نه يې ډير ژر ژر ووايي او نه دې ډير اوږد كړي.
- ۶- د اذان په هره جمله كې بايد وقفه وكړي.
- ۷- د اذان پر مهال قبلې ته مخ گرځول.

۸- اذان پنخلس جملې دى لكه څرنگه به چې بلال رضي الله عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم په حضور كې اذان ويل.

د اذان الفاظ:

(الله أكبر): الله لوى دى، څلور ځلې.

(أشهد أن لا إله إلا الله): زه شاهدي وركوم چې له الله پرته بل معبود نشته، دوه ځلې.

(أشهد أن محمداً رسول الله): زه شاهدي وركوم چې محمد د الله رسول دى، دوه ځلې.

(حي على الصلاة): لمانځه ته راشئ، دوه ځلې.

(حي على الفلاح): د كاميابي په لور راشئ، دوه ځلې.

بيا وايي: (الله أكبر): الله لوى دى، دوه ځلې.

بيا د (لا إله إلا الله)، له الله پرته بل معبود نشته، په يو ځل ويلو باندي (اذان) ختموي.

او د سهار په وخت كې د حي الفلاح څخه وروسته به (الصلاة خير من النوم) ورزياتوي، يعنې لمونځ له خوبه غوره دى، دوه ځلې؛ ځكه چې دا هغه وخت دى چې ډيرى خلك پدې وخت كې ویده وي.

او اقامت يوولس جملې دى، چې بايد په هغې كې حذر وشي، يعنې په سرعت سره وويل شي؛ ځكه چې دا حاضر و كسانو ته خبر وركول دي، او استرسال يا اوږدولو ته يې اړتيا نشته.

صيغه يې په لاندې ډول ده:

(الله أكبر): الله لوى دى، دوه ځلې.

(أشهد أن لا إله إلا الله): زه شاهدي وركوم چې له الله پرته بل معبود نشته، يو ځل.

(أشهد أن محمداً رسول الله): زه شاهدي وركوم چې محمد د الله رسول دى، يو ځل.

(حي على الصلاة): د لمونځ په لور راشئ، يو ځل.

(حي على الفلاح): د كاميابي په لور راشئ، يو ځل.

(قد قامت الصلاة): لمونځ قايم شو، دوه ځله.

(الله أكبر): الله لوى دى، دوه ځلې.

(لا إله إلا الله): له الله پرته بل معبود نشته، يو ځل.

د هغه چا لپاره چې اذان واورې مستحب دي چې هغه څه ووايي چې مؤذن يې وايي، پرته له (حي على الصلاة)، او (حي على الفلاح) څخه، پدې وخت کې بايد: (لا حول ولا قوة إلا بالله) ووايي، يعنې نشته زور او ځواک پرته له الله څخه، بيا پر رسول الله صلى الله عليه وسلم درود وايي. بيا له هغه وروسته وايي: «اللهم رب هذه الدعوة التامة، والصلاة القائمة، آت محمداً الوسيلة والفضيلة، وابعثه مقاماً محموداً الذي وعدته، إنك لا تخلف الميعاد» "اې الله، اې د دې بشپړ دعوت څښتنه، محمد ته وسيله او فضيلت ورکړه، او هغه د ستاينې مقام ته ورسوه، چې تا ورسره وعده کړې وه، بيشک چې ته وعده خلافي نه کوي"^(۱).

او وايي: «رضيت بالله رباً، وبالإسلام ديناً، وبمحمد صلى الله عليه وسلم نبياً». "زه په دې راضي يم چې الله زما رب دی، او اسلام زما دين دی، او محمد صلى الله عليه وسلم زما نبي دی".

له اذان څخه وروسته پرته له عذر او د راستنېدو په نيت له جومات څخه وتل روا ندي. او کله چې دوه لمونځونه يوځای شي، يو اذان بسنه کوي او هر لمونځ لپاره جلا جلا اقامت وييل کېږي.

دويم: د لمونځه حيثيت او فضيلت:

لمونځ د ايمان له دوو شهادتونو وروسته د اسلام تر ټولو موکد رکن دی، او ځانگړی ځای لري، کوم چې الله تعالی په خپل رسول صلى الله عليه وسلم باندې د معراج په شپه په اسمان کې فرض کړ. دا د لمونځ د عظمت څرگندونه کوي، او د الله تعالی په نيت د لمونځ فرضيت او مکانت باندې دلالت کوي.

په ډېرو احاديثو کې پر خلکو باندې د لمونځ فضيلت او فرضيت نقل شوي دي. او د هغه فرضيت په اسلام کې له ضرورياتو څخه دی.

(۱) شيخ عبدالعزيز بن باز رحمه الله په خپل مجمع الفتاوى (۲۹/۱۴۱) کې فرمايي دي: (بيهيقي د جابر رضی الله عنه په روايت کې په بڼه سند سره «إنك لا تخلف الميعاد» اضافه کړې دی وروسته له هغه ددې قول څخه: «الذي وعدته».)

او هغه څه چې د هغه په فرضیت او تاکید باندې دلالت کوي: د قرآن او سنتو ډیر نصوص دي، له هغې جملې څخه:

۱- الله تعالی فرمایي: ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا﴾ [النساء: ۱۰۳] (بیشکه لمونځ له شروع نه په مومنانو باندې په (معلومو) وختونو کې فرض کړی شوی دی) [النساء: ۱۰۳].

یعنې: فرض کړل شوی دی په کومو وختونو کې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم له خوا بیان شوي دي.

۲- الله تعالی فرمایي: ﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ﴾ [البينة: ۵]. (حال دا چې دوی ته حکم نه و ورکړی شوی مگر په دې چې دوی د الله عبادت کوي، په داسې حال کې چې دین (عبادت) دغه (الله) لره خالص کوونکي وي (او) حنیفان (له باطله حق ته راگرځېدونکي) وي، او (د دې چې) دوی دې لمونځ قایموي) [البينة: ۵].

۳- الله تعالی فرمایي: ﴿فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَعَآتُوا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ﴾ [التوبة: ۱۱]. (نو که دوی توبه وباسي او لمونځ قایم کړي او زکات ادا کړي، نو بیا ستاسو وروڼه دي په دین کې) [التوبة: ۱۱].

۴- له جابر رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایي: «إِنَّ بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشَّرْكِ وَالْكَفْرِ: تَرْكُ الصَّلَاةِ» "د انسان او شرک او کفر تر منځ: د لمانځه پرېښودل دي" (۱).

۵- له بربیده رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایي: «العهد الذي بيننا وبينهم الصلاة، فمن تركها فقد كفر» "زموږ او د دوی تر منځ تړون لمونځ دی، نو چا چې دا پرېښود نو هغه کافر شو" (۲).

(۲) مسلم روایت کړی دی (۸۲).

(۱) ترمذي (۲۶۵) کې روایت کړی، او البانی په صحیح الترغیب و الترهیب کې صحیح بللی دی.

د هغه چا په کفر باندې د علماوو اجماع ده چې له فرضیت څخه یې انکار کوي. لیکن چا چې د سستی او غفلت له وجې یې پرېښوده، نو صحیح خبره داده چې دا هم کافر کیږي، د مخکنی صحیح حدیث په استناد سره، او په دې اړه د صحابه و د اجماع له مخې.

دریم: د لمانځه شرطونه:

۱- د وخت داخلیدل:

د الله تعالی ددې قول پر بنیاد: ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا﴾ [النساء: ۱۰۳]. (بیشکه لمونځ له شروع نه په مومنانو باندې په (معلومو) وختونو کې فرض کړی شوی دی) [النساء: ۱۰۳]. یعنی په ټاکل شوي وخت کې فرض کړل شوي دي.

د ټاکل شوي لمونځونو وختونه په لاندې ډول دي:

الف- سهار: له سهار څخه تر لمر لوېدو پورې.

ب- ماسپښین: د لمر له زوال څخه تر هغه وخته پورې چې د څیزونو سیوري په اوږدوالي کې یو شان شي.

ج- مازدیگر: د ماسپښین د وخت له پای څخه تر لمر زېږېدو پورې او د ضرورت وخت یې تر لمر لوېدو پورې دی.

د- مانېام: له لمر لوېدو څخه تر دې چې سور شفق (د اسمان د غاړو سوروالی) غیب شي.

ماخوستن: د مانېام د پای وخت څخه تر نیمې شپې پورې.

۲- د عورت پټول:

دا هغه څه دي چې باید وپوښل شي، او ښکاره کیدل یې بد وي او له هغه څخه شرم کیدلی شي. د سړي عورت د نوم له غوټې څخه تر زنگون پورې دی، او ښځه د لمانځه پر مهال له مخ پرته ټول عورت دی. او که د پردیو نارینه و په حضور کې وي نو مخ دې پټ کړي، یعنی: هغوی د هغې محرم نه وي.

۳- له نجاست څخه ځان ساتل:

او نجاست: دا یوه مخصوصه پلټي ده، چې د هغه جنس د لمانځه مانع گرځي؛ لکه تشپي میتیازې، غټي میتیازې، وینه او داسې نور، او هغه په بدن، داغ او جامو کې وي.

۴- قبلي ته مخامخ کېدل:

قبله، كعبه شريفه ده، ځكه په دې نوم نومول شوې ده چې د خلكو تگ راتگ ورته كيږي، قبلي ته له مخامخ كېدو پرته لمونځ نه كېږي. د الله تعالى ددې قول پر بنياد: ﴿وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّواْ وُجُوْهَكُمْ شَرْقَةً﴾ [البقرة: ۱۴۴]. (او تاسو چې په هر ځاى كې يئ، نو خپل مخونه د هغه په طرف وگرځوئ) [البقرة: ۱۴۴].

۵- نيت:

دا په لغت كې: اراده، او په اصطلاح كې: الله تعالى ته د نږدې كيدو لپاره د عبادت كولو عمل ترسره كولو اراده كول دي. او ځاى يې زړه دى، نو ضرور نده چې تلفظ يې وشي، بلكې دا كار بدعت دى.

څلورم: د لمانځه اركان:

او هغه څوارلس ركنونه دي:

لومړى ركن: د توان په صورت كې ولاړېدل: د الله تعالى پدې قول سره: ﴿رُقُومًا لِلَّهِ قَنِينًا﴾ [البقرة: ۲۳۸]، (او الله ته ودرېږئ اطاعت كوونكي) [البقرة: ۲۳۸]، او د عمران رضي الله عنه څخه مرفوع حديث چې: «صل قائماً، فإن لم تستطع فقاعداً، فإن لم تستطع فعلى جنب» "په ولاړه لمونځ وكړه، كه د هغه توان دې نه درلود، نو په ناسته، او كه د هغه توان دې نه درلود، نو په څنگ" (۱).

كه د ناروغۍ له وجې په ولاړه لمونځ نشي كولى؛ د خپل حالت سره سم دې لمونځ وكړي، په ناست يا په څنگ سره. او د ناروغ په څير: وپرېدونكى، برينې، او هغه څوك چې د درملنې لپاره ناست يا پرېوتلو ته اړتيا لري چې ولاړېدلى نشي، همدا ډول له ولاړېدو څخه معذور دى څوك چې د امام تر شا لمونځ كوي او امام يې په ناسته لمونځ كوي، نو كه امام په ناسته لمونځ وكړي د هغه شاته كسان دې هم د امام د متابعت له وجې په ناسته لمونځ وكړي. په ناسته باندې د نفل

(۱) بخاري روايت كړى (۱۱۱۷).

لمونخ کول روا دي، که څه هم د ولاړ پاتې کېدلو توان هم وي، لیکن ثواب به یې د ولاړ کس په څېر نه وي.

دویم رکن: په پیل کې تکبیر تحریمه ویل:

د هغه صلی الله علیه وسلم د دې وینا په وجه چې فرمائي: «ثم استقبل القبلة وكبر» «بیا قبلي ته مخامخ شه او تکبیر ووايه»^(۱).

او صیغه یې دا ده چې ووايي: الله أكبر (الله لوی دی) او ددې صیغې پرته بل څه باندې نه صحیح کیږي.

دریم رکن: د فاتحې لوستل:

د هغه صلی الله علیه وسلم د دې وینا په وجه چې فرمائي: «لا صلاة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب» "د هغه چا لپاره لمونخ نشته چې فاتحة الكتاب یې نه وي تلاوت کړی"^(۲).

څلورم رکن: په هر رکعت کې رکوع:

د الله تعالی پدې قول سره: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا﴾ [الحج: ۷۷]. (ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! تاسو رکوع کوئ او سجده کوئ) [الحج: ۷۷].

پنځم او شپږم رکنونه:

له رکوع څخه راپاڅېدل، نېغ ولاړېدل، لکه څنگه چې له رکوع څخه مخکې وو، ځکه چې هغه صلی الله علیه وسلم دې کار ته دوام ورکړی.

او هغه صلی الله علیه وسلم هغه کس ته چې لمونخ یې سم نه ادا کاوه وویل: «ثم ارفع حتى تعتدل قائماً» "بیا پاڅېره تر څو چې نیغ ودرېږي"^(۳).

اووم رکن: په اوو اندامونو سجده کول:

(۲) بخاري (۶۲۵۱) او مسلم (۸۸۴) له ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت کړی دی.

(۳) بخاري (۷۵۶)، او مسلم (۸۷۴)، له عبادة بن الصامت رضی الله عنه څخه روایت کړی دی.

(۴) بخاري (۷۹۳)، او مسلم (۳۹۸)، له ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت کړی دی.

او هغه تندى او ورسره پزه، دواړه لاسونه، زنگونونه او د پښو څوکې دي، د هغه صلى الله عليه وسلم په قول: «أمرنا أن نسجد على سبعة أعظم: الجبهة، وأشار بيده إلى أنفه، والكفين، والركبتين، وأطراف القدمين» "هغه مور ته په اوو اندامونو سره د سجدې کولو امر کړې: تندى، او په خپل لاس سره يې پوزې ته اشاره وکړه، دواړه لاسونه، زنگونونه او د پښو څوکې" (۱).

اتم رکن: له سجدې څخه پاڅېدل او د دوو سجدو تر منځ کېناستل:

د عائشې رضی الله عنها په حديث کې راغلي دي: «كان النبي صلى الله عليه وسلم إذا رفع رأسه من السجدة، لم يسجد حتى يستوي جالسًا» "نبي كريم صلى الله عليه وسلم به چې کله له -پرومبى- سجدې نه سر مبارک راپورته کړ، نو -دويمه- سجده به يې تر هغې نه کوله چې برابر به کېناست" (۲).

نهم رکن: په ټولو رکنونو کې ډاډ سکون (پيدا کول):

او هغه سکون او ډاډ ده که څه هم لږه وي، ځکه رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه چا ته چې لمونځ يې سم نه ادا کاوه وويل: «حتى تطمئن» "تر څو چې ډاډ پيدا کړې" (۳).

دوه رکنونه: لسم او يوولسم:

اخي تشهد او ناسته يې: د ابن مسعود رضي الله عنه د مرفوع حديث له مخې: «إذا صلى أحدكم فليقل: التحيات لله والصلوات والطيبات، السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته، السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين، أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمدًا عبده ورسوله» «کله چې له تاسو څخه يو څوک لمونځ وکړي، نو هغه دې ووايي: (التحيات لله والصلوات و الطيبات، السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته، السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين، أشهد أن لا إله إلا الله، وأشهد أن محمدًا عبده ورسوله). (ټول ژبنې، بدني، او مالي عبادتونه الله جل جلاله لره دي، سلام او د الله رحمتونه او برکتونه دې وي پر تا اې پيغمبره، سلام دې وي پر

(۲) بخاري (۸۱۲)، او مسلم (۴۹۰)، له ابن عباس رضي الله عنهما څخه روايت کړى دى.

(۳) مسلم (۴۹۸) روايت کړى.

(۴) بخاري (۷۲۴)، او مسلم (۳۹۸)، له ابو هريرة رضي الله عنه څخه روايت کړى دى.

مونږ او د الله پر نیکو بنده گانو، گواهي ورکوم چې له الله تعالی پرته بل هیڅوک د عبادت وړ نشته او گواهي ورکوم چې محمد صلی الله علیه وسلم د الله بنده او رسول دی»^(۱).

دولسم رکن: په وروستي تشهد کې پر رسول الله ﷺ باندې درود ویل:

دا چې ووايي: «اللهم صلّ علی محمد»، "اې الله پر محمد صلی الله علیه وسلم ثنا او درود ووايه"، او له دې نه زیات هغه سنت دی.

دیارلسم رکن: د دې رکنونو تر منځ ترتیب:

ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به دا کار په ترتیب سره کاوه. او وېي ویل: «صلوا کما رأیتموني أصلي». «داسې لمونځ کوئ لکه څنگه چې تاسو ما وینئ چې زه لمونځ کوم». او کوم کس چې لمونځ یې سم نه ادا کاوه هغه ته یې د لمونځ ترتیب په "بیا" ویلو سره وښود.

څوارلسم رکن: سلام گرځول:

د هغه صلی الله علیه وسلم پدې وینا سره: «وتحلیلها التسلیم» "او د هغه څخه خلاصېدل سلام گرځول دي"^(۲).

پنځم: د لمانځه واجبات

او هغه اته دي:

- ۱- د پیل تکبیر څخه پرته نور ټول تکبیرونه.
- ۲- په رکوع کې یو ځل «سبحان ربی العظیم» ویل. او زیات ویل یې تر درېو پورې سنت دي، او دا تېټه درجه د کمال ده، او تر لسو پورې چې هغه یې لوړه اندازه ده.
- ۳- له رکوع څخه د پاڅیدو په وخت کې «سمع الله لمن حمده» وییل، د امام او منفرد لپاره.
- ۴- له رکوع څخه د نېغ ودرېدلو په وخت کې: «ربنا ولك الحمد» ویل.

(۲) بخاري (۷۹۷)، او مسلم (۴۰۲) روایت کړی دی.

(۱) احمد (۱۰۰۶)، ابوداود (۶۱)، ترمذي (۳) او ابن ماجه (۲۷۵) له علي رضي الله عنه څخه روایت کړی دی، او الباني په "صحيح ترمذي" کې صحيح بللی دی.

۵- د سجدې په وخت کې یو ځل «سبحان ربی الأعلیٰ» ویل. او تر درې ځلې ویل یې سنت دي.

۶- د دوو سجدو په منځ کې یو ځل «ربی اغفر لی» ویل. او تر درې ځلې ویل یې سنت دي.

۷- لومړی تشهد: هغه داسې چې ووايي: «التحيات لله، والصلوات والطيبات، السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته، السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين، أشهد أن لا إله إلا الله، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله». «تول ژبني، بدني، او مالي عبادتونه الله جل جلاله لره دي، سلام او د الله رحمتونه او برکتونه دې وي پر تا ای پیغمبره، سلام دې وي پر مونږ او د الله پر نیکو بنده گانو، گواهي ورکوم چې له الله تعالی نه پرته بل هیڅوک د عبادت وړ نشته او گواهي ورکوم چې محمد ﷺ د الله بنده او رسول دی».

۸- د لومړي تشهد لپاره ناسته.

شپږم: د لمانځه سنتونه:

د لمانځه د سنتو په پرېښودلو سره لمونځ نه فاسدېږي. دا دوه ډوله دي: لفظي سنتونه او فعلي سنتونه.

لومړی: لفظي سنتونه:

۱- د استفتاح (د لمانځه د پیل) دعا، او هغه څو صیغې لري، د هغې له جملې څخه: «سبحانک اللهم وبحمدک، وتبارک اسمک، وتعالی جدک، ولا إله غیرک». «ای الله! تا په پاکي سره یادوم او ستا ستاینه کوم، او مبارک دی نوم ستا، او لوی دی شان او شوکت ستا، او بې له تا نه بل هیڅوک د بنده گي وړ نه شته».

۲- د فاتحې نه مخکې أعوذ بالله ویل، دا چې ووايي: (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم)، زه له رتل شوي شیطان نه په الله تعالی پورې پناه نیسم.

۳- د قرائت نه مخکې بسمله (بسم الله) ویل: دا چې ووايي: (بسم الله الرحمن الرحيم)، د الله په نوم پیل کوم چې ډیر مهربان او ښوونکی دی.

۴- په رکوع او سجدو کې د تسبیح له یو ځل څخه ډیر ویل.

۵- له يو ځل څخه دغه قول ډير وويل شي: «رب اغفر لي»، اې الله ما ته بخښنه وكړه. د دوو سجدو ترمنځ.

۶- دغه قول: «ملء السماوات، وملء الأرض، وملء ما بينهما، وملء ما شئت من شيء بعد»، «د آسمانونو او ځمكې او د هغو تر منځ د مخلوقاتو د ډكوالي په اندازه، او په اندازه د ډكوالي د هغو شيانو چې تا ووروسته غوښتي دي»، وروسته لدې قول څخه: «ربنا ولك الحمد». "اى زمونږ پروردگاره! تا لره پوره ستاينه ده".

۷- د فاتحې سورت نه وروسته قراءت كول.

۸- ددې وينا وييل: «اللهم إني أعوذ بك من عذاب جهنم، ومن عذاب القبر، ومن فتنة المحيا والممات، ومن فتنة المسيح الدجال». "اى الله زه تاته د جهنم له عذاب نه، د قبر له عذاب نه، او د ژوند او مرگ له فتنې نه، او د مسيح دجال له فتنې څخه پناه در وړم". او په اخري تشهد كې له دې دعا څخه علاوه نورې دعاگانې ويل.

دويم: فعلي سنتونه:

۱- په څلورو ځايونو كې د اوږو او غوږونو په برابري د لاسونو پورته كول:
الف- د تكبير تحريمه پر مهال.

ب- د ركوع پر مهال.

ج- كله چې له ركوع څخه ولاړيږي.

د- كله چې دريم ركعت ته ولاړيږي.

۲- د ركوع نه مخكې او وروسته، بني لاس پر چپ لاس په سينه كښنودل.

۳- د سجدې ځاى ته كتل.

۴- د سجدې پر مهال لاسونه له اړخونو څخه لرې ساتل.

۵- د دوو سجدو په وخت كې خپته له ورنونو څخه ليرې ساتل.

۶- د لمانځه په ټولو جلسو كې افتراش (كښنه (چپه) پښه هوارول او بنى پښه درول)، پرته له وروستي تشهد څخه په درې او څلور ركعتي لمونځونو كې.

۷- په اخری تشهد کې تورک (بنی پنبه «قدم» به ودروي او چپه پنبه به د بنی پنبې څخه لاندې وباسي او پر ځمکه به کنبېني) کول کله چې لمونځ درې يا څلور رکعتي وي.

اووم: د لمانځه طريقه:

۱- رسول الله صلى الله عليه وسلم به چې کله د لمانځه لپاره ودرېده نو قبلې ته به مخامخ ودرېده، لاسونه به يې پورته کړل، او د گوتو د باطني خوا باندې به يې قبلې ته مخ کړ او ويل به يې: «الله أكبر» "الله لوی دی".

۲- بيا يې چپ لاس په بنې لاس باندې نيوه او په سينه به يې کېښودل.

۳- بيا يې د افتتاح دعا ويله، ليکن پر يو افتتاح باندې يې مداومت ندی کړې، ټولې د افتتاح دعاگانې چې له هغه صلى الله عليه وسلم څخه ثابتې دي، هغې باندې لمونځ پيلول جواز لري، له جملې څخه يې: «سبحانك اللهم وبحمدك، وتبارك اسمك، وتعالى جدك، ولا إله غيرك». «ای الله! تا په پاکی سره يادوم او ستا ستاينه كوم، او مبارک دی نوم ستا، او لوی دی شان او شوکت ستا، او بې له تا نه بل هيڅوک د بنده گي وړ نه شته».

۴- بيا به وايي: «أعوذ بالله من الشيطان الرجيم، بسم الله الرحمن الرحيم».

۵- بيا به سورت فاتحه ووايي او کله يې چې پای ته ورسوله (آمين) دې ووايي.

۶- بيا د توان په اندازه له قرآن څخه لولي، د سهار، ماښام او ماخوستن په لومړيو دوو رکعتونو کې به په جهر قراءت کوي، او له دې پرته نورو لمونځونو کې په خفيه ډول قراءت لولي. او د هر لمانځه لومړی رکعت به له دويم رکعت څخه اوږد وي.

۷- بيا لاسونه پورته کوي لکه څنگه يې چې يې په افتتاح کې پورته کړي و. بيا به ووايي: "الله أكبر" الله لوی دی، بيا به رکوع وکړي، خپل لاسونه به په خپلو زنگونونو د گوتو له پراخولو سره ږدي، او خپله شا دې وغځوي، او خپل سر دې له ملا سره برابر کړي؛ نه دې ډير پورته کوي او نه دې ډير بنسخته کوي، بيا دې ووايي: «سبحان ري العظيم» "پاکی ده زما لوی رب لره" يو ځل، تر ټولو کم پوره عدد: درې ځله دی، لکه څنگه چې مخکې يادونه وشوه.

۸- بيا به خپل سر پورته کړي او وبه وايي: «سمع الله لمن حمده» الله د ثنا ويونکي غږ واورېده. او خپل لاسونه دې پورته کړي لکه څنگه چې يې د رکوع کولو په وخت کې پورته کړي وو.

۹- او کله چې ولاړ شو نو ویه وايي: «اللهم ربنا ولك الحمد، حمداً كثيراً طيباً مباركاً فيه، ملء السماء، وملء الأرض، وملء ما بينهما، وملء ما شئت من شيء بعد، أهل الثناء والمجد، أحق ما قال العبد، وكلنا لك عبد، لا مانع لما أعطيت، ولا معطي لما منعت، ولا ينفع ذا الجد منك الجد». «ای الله! ته زمونږ پروردگار یې، تالره پوره ستاینه ده، د آسمانونو او زمکي او د هغو تر منځ د مخلوقاتو د ډکوالي په اندازه، او په اندازه د ډکوالي د هغو شیانو چې تا ووروسته غوښتي دي، اې دستاینې او لویې خاوندې! ته چې چاته څه ورکړې، د هغه (څوک) بندوونکی نشته، او ته چې (له چانه) څه بند کړې، د هغه (څوک) ورکوونکی نشته، او فائده نه کوي مالدار ته د هغه مال، ستا د عذاب لرې کولو کې». او دغه اعتدال به یې اوږدولو ..

۱۰- بیا تکبیر وایي او سجده کوي، او لاسونه دې نه پورته کوي، په تندي، پوزې، دواړه لاسونو، زنگونونو او د پښو په سرونو باندې به سجده وکړي، او د لاسونو او پښو گوتې به یې قبلې ته مخامخ وي، او په سجده کې به اعتدال کوي، او خپل تندي او پوزه به په ځمکه باندې لگوي، او په خپلو لاسونو باندې به تکیه کوي، خپلې څنگې به پورته نیسي، او خپل لاسونه به د خپلو اړخونو څخه لرې ساتي، خپل خپته به د خپلو ورنونو څخه پورته کوي، او ورنونه له پښو څخه، او په سجده کې به یو ځل وایي: «سبحان ربی الأعلی» «پاکي بیانوم د خپل پروردگار چې ډیر اوچت دی». او د کمال لږه درجه درې ده، لکه څنگه چې مخکې یادونه وشوه. بیا به دعا وکړي کومه چې په روایاتو کې راغلی.

۱۱- بیا به سر پورته کړي او ویه وايي: الله اکبر (الله لوی دی) بیا به هغه خپله کینه (چپه) پښه هواره کړي او بنی پښه به ودروي، او خپل لاسونه به په خپلو ورنونو باندې کېږدي او بیا به وایي: «اللهم اغفر لي وارحمني، واجبرني، واهدني، وارزقني». «ای الله ما ته بخښنه وکړه او په ما رحم وکړه، ما ته ځواک راکړه، ما ته لارښوونه وکړه او ماته روزي راکړه».

۱۲- بیا تکبیر وایي او سجده کوي او په دویم رکعت کې هم همداسې کوي لکه په لومړي کې یې چې کړي و.

۱۳- بیا به په الله اکبر ویلو سره خپل سر پورته کړي، او د پښو په تلو سره به ولاړ شي، پداسې حال کې چې په زنگونونو او ورنونو یې تکیه کړي وي.

۱۴- که ولاړ شو نو قرائت دې پیل کړي. دویم رکعت دې هم د لومړي رکعت په څېر ادا کړي.

۱۵- بیا به د لومړي تشهد لپاره خپور کښیني لکه څرنگه چې د دوو سجدو تر منځه ناست و، بني لاس به په بني ورون او چپ لاس به په چپ ورون (پتون) باندې کېږدې، او د خپل بني لاس غټه گوته دې منځنۍ گوټې باندې کېږدي لکه د حلقې په څیر، او د شهادت (مسواک گوته) گوټې سره به اشاره وکړي او هغې ته به گوري. او بیا به ووايي: «التحيات لله والصلوات، والطيبات، السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته، السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين، أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله» «تول ژبنې، بدني، او مالي عبادتونه الله جل جلاله لره دي، سلام او د الله رحمتونه او برکتونه دې وي پر تا ای پیغمبره، سلام دې وي پر مونږ او د الله پر نیکو بنده گانو، گواهي ورکوم چې له الله تعالی نه پرته بل هیڅوک د عبادت وړ نشته او گواهي ورکوم چې محمد صلی الله علیه وسلم د الله بنده او رسول دی». او هغه به دغه جلسه لنډه کوله .

۱۶- بیا پاڅیږي، تکبیر به ووايي او دریم او څلورم رکعت به اداء کړي، او له لومړیو دوو څخه به یې لنډ ادا کوي. او په هغو کې به سورت فاتحه لولي .

۱۷- بیا د تورک په ډول په اڅري تشهد کې کښېني، د تورک مطلب دا دی: چې بني پښه «قدم» به ودروي او چپه پښه به د بني پښې څخه لاندې ویاسي او پر ځمکه به کښېني .

۱۸- بیا به وروستی تشهد وایي کوم چې د لومړي تشهد په څېر دی. او ورسره دا اضافه کوي: «اللهم صلّ على محمد وعلى آله محمد، كما صليت على آل إبراهيم، إنك حميد مجيد، وبارك على محمد وعلى آل محمد، كما باركت على آل إبراهيم، إنك حميد مجيد». «ای الله! پر محمد صلی الله علیه وسلم او د محمد صلی الله علیه وسلم پر آل باندې درود ولیږه، لکه څنگه چې دې د ابراهیم علیه السلام پر آل باندې درود لېږلی دی، په رښتیا سره ته ستایلی شوی، او د لویې خاوند یې، ای الله! برکت نازل کړه پر محمد صلی الله علیه وسلم او د محمد صلی الله علیه وسلم پر آل باندې، لکه څنگه چې دې برکت نازل کړې د ابراهیم علیه السلام پر آل باندې په رښتیا سره ته ستایلی شوی او د لویې خاوند یې .»

۱۹- د دوزخ له عذابه، د قبر له عذابه، د ژوند او مرگ له فتنو او د دجال له فتنو څخه الله جل جلاله ته پناه وړي. او په هغه دعاگانو دعا کوي چې په قران او سنتو کې ذکر شوي دي .

۲۰- بيا بني لور ته سلام اړوي نو وايي: "السلام عليكم ورحمة الله" بيا چپ لور ته همدا رنگه، قبلي ته به مخامخ په سلام پېل کوي او په پوره مخ گرځولو سره به يې پای ته رسوي.

اتم: د لمانځه مکروهات:

- ۱- پرته له اړتيا څخه کتل.
- ۲- اسمان ته سترگې پورته کول.
- ۳- پرته له اړتيا د سترگو پټول.
- ۴- د سجدي په وخت کې د لاسونو غځول.
- ۵- پرته له اړتيا څخه د خولې او پوزې پټول.
- ۶- د تشو ميتيازو او غټو ميتيازو له فشار سره، او يا د ډوډۍ په شتون کې لمونځ کول.
- ۷- له سجدي نه وروسته د تندي او پوزې څخه د نښتو شيانو لرې کول، او د لمانځه له ختميدو وروسته په پاکولو کې کوم حرج نشته.
- ۸- د ولاړيد پر مهال له اړتيا پرته ديوال او يا ورته څيز ته تکيه کول.

نهم: د لمونځ فاسدونکي:

- ۱- خوراک او څښاک.
- ۲- د لمانځه له الفاظو پرته نور څه وييل.
- ۳- خندا او قهقهه کول.
- ۴- په قصدي توگه د لمانځه د يو رکن او يا واجب پرېښودل.
- ۵- په قصدي توگه د يو رکن يا رکعت زياتول.
- ۶- د امام څخه مخکې په قصدي توگه سلام گرځول.
- ۷- د لمانځه له حرکاتو پرته له ضرورت نه بغير پرلپسې حرکتونه ترسره کول.
- ۸- هغه څه کول چې د لمانځه د شرطونو سره مخالف وي؛ لکه د اودس ماتېدل، په قصدي ډول د عورت ښکاره کول، د بدن ډيره برخه له قبلي څخه بې له ضرورت څخه منحرف کول، د نيت قطع کول.

لسم: د سهوې سجده:

سهوه: هېرولو ته وايي، او رسول الله صلى الله عليه وسلم هم په لمانځه کې سهوه شوی و؛ ځکه هېرول د انسان له فطرت څخه دي، او د هغه سهوه د هغه د امت لپاره د الله د نعمت او د هغوی د دين د کمال څخه دي، ترڅو هغه پسې اقتدا وکړي په هغه څه کې چې د هغوی لپاره يې د سهوې پر مهال مقرر کړي دي.

هغه اسباب چې له امله يې د سهوې سجده روا شوې ده:

۱- لومړۍ حالت:

په لمانځه کې زياتوالی، يا په عمل کې زياتوالی او يا په قول کې زياتوالی وي:
الف- د عمل زياتوالی: که د لمانځه په جنس کې زياتوالی وي لکه د ناستې پر ځای ولاړېدل، او يا ولاړېدل د ناستې پر ځای، يا رکوع او سجده کې زياتوالی، او که په سهوې سره يې وکړي؛ هغه بايد د سهوې سجده وکړي.

ب- د اقوالو زياتوالی: لکه په رکوع او سجده کې تلاوت کول، که داسې وشي؛

مستحب ده چې د سهوې سجده وکړي.

۲- دويم حالت:

په سهوې سره په لمانځه کې کموالی، او د دوو شيانو څخه په يو سره کيږي:
الف- د رکن پرېښودل: که دا رکن تکبير تحریمه وي، لمونځ يې ندى شوی، او د سهوې سجده هيڅ گټه نکوي. او که له تکبير تحریمه پرته بل رکن وي لکه رکوع يا سجده، او د بل رکعت د ترسره کولو څخه مخکې ورته ياد شو؛ واجب دی چې وروگرځي او ترسره يې کړي او څه چې له هغه وروسته راځي.

او که د بل رکعت له ترسره کولو وروسته ورته ياد شو، نو هغه رکعت چې يو رکن ورڅخه پاتې شوی و باطل دی، او له هغه څخه وروسته رکعت د هغه ځای نيسي.

ب- د واجب پرېښودل: لکه: اول تشهد، يا په رکوع کې د تسبيح هېرول. په دې حالت کې: د سهوې سجده کيږي.

۳- دریم حالت: شک:

مثال: که شک وکړي چې د ماسپښین په لمانځه کې یې درې رکعت له لمانځه کړي که څلور رکعت، په دې صورت کې:

الف- نو هغه څه دې وکړي چې هغه ته ترجیح ورکوي؛ او د سهوې سجده کوي.

ب- دا چې د هغه لپاره هیڅ شی ترجیح ونلري؛ نو په یقین باندې دې عمل وشي، او د سهوې سجده دې وشي.

که شک له لمانځه څخه وروسته وي، او یا دېر شکي انسان وي؛ دې شک ته باید پام ونشي.

فايده: د سهوې سجده باید له سلام څخه مخکې وشي: که د شک یا نقص له امله وي او د هغه په نیز ترجیح شتون ونلري، او له سلام څخه وروسته به وي: که د زیاتوالي یا شک له امله وي چې په ترجیح یې عمل کړی وي، په دې اړه موضوع پراخه ده، ان شاء الله تعالی.

یوولسم: هغه وختونه چې لمانځه کول په کې منع دي:

اصل دا دی چې هر وخت لمانځه کول روا دي، خو شریعت په ځینو وختونو کې له لمانځه منع کړې چې په لاندې ډول دي:

۱- د سهار له لمانځه وروسته تر لمر ختلو پورې، او کله چې د سترگو په لید د لمر لوړوالی له ځمکې څخه د یو غشي په اندازه وي.

۲- کله چې لمر د اسمان په منځ کې شي، تر دې چې یو طرف ته کور شي، او دا د ممنوع وخت تر ټولو لنډه موده ده.

۳- د مازدیگر له لمانځه څخه تر لمر لوېدو پورې، او دا د نهیې تر ټولو اوږده موده ده.

هغه لمانځونه چې د نهیې په وخت کې جواز لري:

۱- د فرض لمانځه د قضا ادا کول.

۲- سبب لرونکي لمانځونه، لکه: تحية المسجد، د طواف دوه رکعت، د کسوف لمانځه او د جنازې لمانځه.

۳- د سهار له لمانځه وروسته د سهار د سنتو ادا کول.

دولسم: د جماعت لمونځ:

دا د اسلام ستره نښه ده، يعنې په جوماتونو کې په جماعت سره لمونځ کول، مسلمانان په دې متفق دي چې په جوماتونو کې د پنځه وخته لمونځونو ادا کول يو له تائيد شوي عبادتونو څخه دي او ستر عبادت دی، په حقيقت کې دا د اسلام ترټولو لوی عبادت دی.

۱- د جماعت د لمانځه حکم:

پنځه وخته لمونځونه په جماعت سره په جومات کې توان لرونکو نارينه و باندې واجب دي. په اقامت او سفر کې، د امن او وپړې په حالت کې په عيني ډول واجب دی. د جماعت پر وجوب قرآن او سنت دلالت کوي، او له پېړيو پېړيو راهيسې پر هغې مسلمانانو عمل کړی دی، وروستيو له مخکنيو څخه را نقل کړي دي.

له قرآن کریم څخه: الله تعالی فرمايي: ﴿وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِّنْهُمْ مَّعَكَ﴾ [النساء: ۱۰۲] (او کله چې ته په دوی کې موجود یې، بیا ته دوی ته لمونځ ودروې، نوله دوی نه دې یوه ډله له تا سره ودرېږي) [النساء: ۱۰۲].

آیت دې ته اشاره کوي چې د جماعت لمونځ واجب دی. نو مسلمانانو ته د وپړې په حالت کې هم د پرېښودلو اجازه نه ده ورکړل شوې، که واجب نه وی نو د وپړې په حالت کې به په طریقه اولی ساقط شوی وی. د جماعت لمونځ پرېښودل او په هغه کې تساهل کول د منافقانو له مشهورو صفتونو څخه دي.

او د سنتو څخه: ډیر حدیثونه دي، د هغې له جملې څخه لاندې ډول دي:

کوم چې په صحیح مسلم کې راغلي دي أن رجلاً أعمى قال: يا رسول الله، ليس لي قائد يقودني إلى المسجد، فسأله أن يرخص له أن يصلي في بيته، فرخص له، فلما وثى دعاه فقال: «هل تسمع النداء؟» قال: نعم، قال: «فأجب» يو رووند سړي وويل: اي د الله رسوله زه داسې لارښود نه لرم چې ما جومات ته بوځي، نو له هغه څخه يې وغوښتل چې اجازه ورکړي چې په خپل کور کې لمونځ وکړي، هغه ته يې اجازه ورکړه، کله چې هغه ولاړ، نو ورغږ يې کړ، ورته يې وويل: ايا ته اذان اورې؟ هغه وويل: هو، وېي ويل: «نو د اذان اجابت وکړه»^(۱).

(۱) مسلم (۱۴۸۴) د ابو هريرة رضي الله عنه له حديث څخه روايت کړی دی.

نو رسول الله ﷺ هغه ته امر وکړ چې د جماعت د لمانځه لپاره جومات ته ورشي او د اذان اجابت وکړي، که څه هم هغه وړوند و او له سختيو سره مخ و. دا د جماعت د لمانځه په واجبوالي باندې دلالت کوي.

۲- هغه څه چې جماعت پرې لاندې کيږي:

جماعت له امام سره د يو رکعت لمونځ په راگيرولو سره لاندې کيږي، د هغه صلي الله عليه وسلم ددې قول پر بنياد: «من أدرك ركعة من الصلاة فقد أدرك الصلاة» "چا چې يو رکعت لمونځ راگير کړ، هغه لمونځ لاندې کړ"^(۱).

۳- هغه څه چې رکعت پرې لاندې کيږي:

رکعت د رکوع په راگيرولو سره لاندې کيږي، که ناوخته راغلي کس خپل امام د رکوع پر مهال لاندې کړ: نو هغه دې په ولاړه تکبير تحریمه ووايي، او بيا دې تکبير ووايي د رکوع لپاره. او که د قيام په وخت کې د تکبير تحریمې په ويلو باندې بسنه وکړي دا د رکوع تکبير پر ځای مجرا کيږي.

۴- هغه عذرونه چې انسان ته د جماعت د لمانځه د پرېښودو اجازه ورکوي:

- ۱- ناروغي چې د جمعې او جماعت لمونځ ته راتگ ستونزمن وي.
- ۲- د تشو او غټو ميتيازو فشار؛ ځکه چې په لمانځه کې د خشوع مخه نيسي، او دا چې بدن ته ضرر رسوي.
- ۳- په هغه وخت کې چې انسان وږی وي او يا نفس يې د خوراک په لټه کې وي، په دې شرط چې هدف يې چلبازي نه وي او يا د جماعت د لمانځه څخه د تخلف عادت جوړ نشي.
- ۴- د ځان، مال يا بل څه په اړه د محققي وېرې احساس کول.

ديارلسم: د جمعې لمونځ:

لومړی: د جمعې د لمانځه حکم:

دا په هر عاقل، بالغ، نارينه مسلمان، او مقيم چې هېڅ عذر ونلري فرض عين دی. الله تعالى فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾ [الجمعة: ٩] (ای هغو کسانو

(۱) بخاري (۶۰۹)، او مسلم (۶۰۲) د ابو هريرة رضي الله عنه له حديث څخه روايت کړی دی.

چې ایمان یې راوړی دی! کله چې د جمعې د ورځې د لمانځه لپاره اذان وویل شي، نو تاسو د الله ذکر ته مندې وهی او اخیستل خرڅول پرېږدئ، دا ستاسو لپاره ډېر غوره دي که تاسو پوهېږئ) [الجمعة: ۹].

او د هغه صلی الله علیه وسلم په قول سره چې فرمایي: «لینتهین اقوام عن ودعهم الجمعات، أو لیختمن الله علی قلوبهم، ثم لیكونن من الغافلین» "هغه خلک دي له خپل کار څخه لاس په سر شي چې د جمعې لمانځه ته نه حاضرېږي، ګنه الله به د دوی پر زړونو مهر ولګوي، بیا به دوی له غافلانو څخه شي" (۱).

دوهم: د جمعې د لمانځه د صحت شرطونه:

- ۱- وخت، او وخت یې د ماسپښین د لمانځه په شان دی. له وخت نه مخکې نه صحیح کېږي او نه دا چې وخت یې تېر شي .
- ۲- یوه ډله باید پکې حضور ولري، او د صحیح قول له مخې لږ تر لږه جماعت درې کسان دي. له یو نفر او دوو څخه نه صحیح کېږي .
- ۳- دا چې لمونځ کوونکي باید په ودانو کورونو کې میشت وي لکه څرنګه چې د عادت له مخې جوړېږي. که هغه د تقویه شوي کانکرېټ، ډبرې، خټې او داسې نورو څیزونو څخه وي. نو په دې اساس د صحرا اوسیدونکو، د خیمو او کیرډیو خاوندانو څخه چې ثابت ځای نلری نه صحیح کېږي، بلکې د خپلو څارویو لپاره د وښو د لتولو لپاره له یو ځای څخه بل ځای ته کډه کوي.
- ۴- له هغې څخه مخکې باید دوه خطبې شتون ولري، ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم هغو باندې مواظبت او مداومت کړې دی.

دریم: د جمعې د دوو خطبو رګنونه:

- ۱- د الله تعالی حمد او دوه شهادتونه.
- ۲- پر رسول الله صلی الله علیه وسلم درود ویل.
- ۳- د الله تعالی څخه د وېرې امر.
- ۴- د قرانکریم څخه یو څه لوستل.
- ۵- وعظ او نصیحت.

(۱) مسلم (۸۶۵) روایت کړی.

څلورم: د جمعې د دوو خطبو مستحبات:

- ۱- په منبر خطبه ويل.
- ۲- د دوو خطبو د جلا کولو لپاره لنډه ناسته.
- ۳- د مسلمانانو او د هغوی د واکمنانو لپاره دعا کول.
- ۴- د دوو خطبو لنډوالی.
- ۵- خطیب منبر ته د پورته کېدو وروسته خلکو ته سلام اچوي.

پنځم: د جمعې لمونځ رانيول:

چا چې د جمعې د لمانځه په دویم رکعت کې له امام سره رکوع لاندې کړه؛ هغه د جمعې لمونځ لاندې کړی دی، او په دوه رکعتو سره یې لمونځ پوره کېږي، او که په دویم رکعت کې رکوع لاندې نه کړي؛ نو د جمعې لمونځ له هغه څخه تیر شوی، هغه دې د ماسپښین د لمانځه په څیر څلور رکعتونه پوره کړي. همدارنگه له چا څخه چې د خوب او یا بل څه له امله د جمعې لمونځ قضا شي، هغه دې د ماسپښین د لمانځه په څیر ادا کړي.

شپږم: هغه څه چې د جمعې لمونځ کونکي باندې منع دي:

۱- د جمعې په ورځ د امام د خطبې په وخت کې خبرې کول حرام دي. د هغه صلی الله علیه وسلم په دې قول سره: «**إذا قلت لصاحبك يوم الجمعة: أنصت، والإمام يخطب، فقد لغوت**» "که تا د جمعې په ورځ خپل ملگري ته وویل: چپ شه، په داسې حال کې چې امام خطبه وايي، نو تا د جمعې فضیلت له لاسه ورکړ"^(۱). یعنې ستا د جمعې لمونځ فسخه شو، نو د جمعې د لمانځه ثواب هغه ته نه شته، بلکې د ماسپښین د لمانځه ثواب ورته رسېږي.

۲- د خلکو له اوږو تېریدل، مگر دا چې هغه امام وي، او یا داسې تش ځای ته ځان ورسوي او بله چاره نه وي مگر همدا یوه چاره.

اووم: د جمعې د ورځې مستحبات:

(۱) بخاري (۹۳۴)، او مسلم (۸۵۱) روایت کړی دی.

- ۱- مسواک وهل.
- ۲- عطر لگول، که شتون ولري.
- ۳- د جمعي لمانځه ته وختي وتل.
- ۴- جومات ته په پښو تلل او سوارلی سره نه تلل.
- ۵- امام ته نږدې کېدل.
- ۶- دعا.
- ۷- د سورت الکھف لوستل.
- ۸- پر رسول الله صلی الله علیه وسلم درود ويل.

څوارلسم: د عذر لرونکو خلکو لمونځ:

لومړی: د ناروغ لمونځ:

لومړی: ناروغ باید د خپل توان سره سم لمونځ ادا کړي. د هغه لپاره جواز نلري چې لمونځ وځنډوي تر هغه وخته پورې چې عقل ترې نه وي تللی.

دوهم: ناروغ څنگه لمونځ وکړي؟

۱- ناروغ باید په ولاړه لمونځ وکړي که د تکلیف او ضرر پرته ولاړېدلی شي، او رکوع او سجده دې وکړي.

۲- که په رکوع او سجده کولو سره هغه ته ضرر رسیږي په داسې حال کې چې ولاړېدلی شي؛ په ولاړه دې د رکوع لپاره اشاره وکړي، او په ناسته دې د سجدې لپاره اشاره وکړي.

۳- که په ولاړه لمونځ نه شي کولای، په ناسته دې لمونځ وکړي. سنت دا دي چې د قیام په موقع کې پلټی ووهي، د رکوع لپاره اشاره وکړي، او که امکان ولري په ځمکه دې سجده وکړي، که نه نو د سجدې لپاره دې هم اشاره وکړي، خو د رکوع څخه لږه ټیټه .

۴- که په ناسته باندې لمونځ نشي کولی قبلي ته مخامخ په څنگ (اړخ) دې لمونځ وکړي، او بني اړخ غوره دی که ورته اسانه وي، او د رکوع او سجدې لپاره دې اشاره وکړي.

۵- که په اړخ سره لمونځ نشي کولی؛ په ملاستي (شا) باندې دې خملي او لمونځ دې وکړي، او پښې دې قبلې ته مخامخې کړي، د رکوع او سجدي لپاره دې اشاره وکړي.

۶- که د رکوع او سجدي لپاره په خپل بدن سره اشاره کول ممکن نه وي؛ خپل سر باندې دې اشاره وکړي؛ او که دا هم ورته ستونزمن وي؛ له هغه څخه اشاره کول ساقطېږي، او د لمانځه عملونه دې په خپل زړه کې ترسره کړي، نو د رکوع، سجدي او د جلسې د اعمالو نیت دې وکړي که څه هم هغه په خپل وضعیت کې وي، او د یادو عملونو اذکار دې ووايي.

۷- ناروغ دې د لمانځه له شرایطو څخه هغه څه ترسره کړي چې توان یې لري، لکه: قبلې ته مخامخ کېدل، په اوبو سره اودس کول، یا تیمم د ناتوانۍ په حالت کې، او له نجاست څخه پاکوالی، او که د دې توان نه لري، له هغه څخه ساقطېږي، او د خپل حالت سره سم دې لمونځ اداء کړي، او لمونځ دې له خپل وخت څخه نه ځنډوي.

۸- د ناروغ لپاره سنت دا دي چې د قیام او رکوع پر مهال دې پلټی ووهي، او له هغو څخه پرته دې پښې وغځوي.

دوهم: د مسافر لمونځ:

۱- د عذر لرونکو له جملې څخه: مسافر دی، نو هغه لپاره د څلور رکعتي لمونځ دې قصر (لنډ) ادا کړي، له څلورو څخه دوو رکعتونو ته لنډېږي. الله تعالی فرمایي: ﴿وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ﴾ [النساء: ۱۰۱]. (او کله چې تاسو په ځمکه کې سفر کوئ، نو پر تاسو باندې هېڅ گناه نشته چې له لمانځه نه څه حصه کمه کړئ) [النساء: ۱۰۱].

او له انس بن مالک رضي الله عنه څخه روایت دی چې فرمایي: موږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره له مدینې څخه مکې ته لاړو او دوه دوه رکعتي لمونځ مو وکړ، تر دې چې بېرته مدینې ته راغلو. (۱)

د مسافر د قصر لمونځ د هغه له هیواد (بنار) څخه په وتلو سره پیلېږي، ځکه چې الله د هغه چا لپاره چې سفر کوي روا گړځولی چې قصر وکړي. او مخکې لدې چې له خپل هیواد (بنار)

(۱) بخاري (۱۰۸۱)، او مسلم (۶۹۳) روایت کړی دی.

څخه ووځي، نه په ځمکې کې سفر کوونکي او نه مسافر نه بلل کېږي، ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به د سفر په صورت کې لمونځ قصر کاوه.

۲- هغه مسافه چې مسافر یې پرې کول غواړي د لمانځه لنډول (قصر) یې روا دي، تقریباً اتیا کیلومتره ده،

۳- مسافر په راستنېدو کې هم قصر کولای شي تر هغه وخته پورې چې هغه هېواد (ښار) ته ننوځي چې له هغه ځایه وتلی و.

۴- کله چې مسافر کوم هېواد ته ورسېږي او هلته استوګنه وغواړي؛ هغه لره درې حالتونه دي:

الف- چې د څلورو ورځو څخه د ډیرو ورځو پاتې کېدو نیت وکړي؛ هغه باید له لومړي ورځې څخه چې اقامت کوي لمونځ بشپړ ادا کړي، او د سفر له رخصت څخه دې گټه نه اخلي.

ب- چې د څلور ورځو یا له هغې څخه د لږ وخت لپاره د پاتې کېدو نیت وکړي؛ د هغه لپاره د سفر له قصر او نورو رخصتو څخه گټه اخیستل روا دي.

ج- چې د ټاکلې مودې لپاره د پاتې کېدو نیت ونلري، بلکې د ځای د مناسب والي له مخې ممکن یوه ورځ یا لسو ورځو لپاره پاتې شي، او یا دا چې د درملنې یا مراجعې موخه ولري، نو کله چې هدف یې بشپړ شي، خپل هیواد ته ستنېږي، د ده لپاره روا دي چې لمونځونه قصر (لنډ) کړي او د سفر له مرخصیو څخه تر بیرته راستنیدو پورې گټه واخلي، که څه هم د هغه د پاتې کېدو موده له څلورو ورځو څخه زیاته وي.

۵- که مسافر د مقیم امام تر شا لمونځ وکړي؛ هغه باید لمونځ پوره ادا کړي، که څه هم د اخري تشهد پرته یې نه وي نیولی.

۶- که مقیم د مسافر تر شا لمونځ وکړي چې قصر لمونځ کوي؛ مقیم ته لازم ده چې خپل لمونځ د امام تر سلام وروسته بشپړ کړي.

دریم: د وېرې لمونځ:

د وېرې لمونځ په هر جائز جنگ کې فرض دی، لکه د کفارو، باغیانو او جنگیالیو (فسادیانو)

سره، د الله تعالی د دې ارشاد له مخې: ﴿إِنَّ خِفَتُمْ أَنْ يُفَتِنَكُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ [النساء: ۱۰۱]

(که تاسو وېرېدلئ له دې نه چې کافران شوي خلق به تاسو په فتنه کې واچوي) [النساء: ۱۰۱]، او په دې باندې د هغه چا قیاس وکړه چې هغه سره جنگ جواز لري.

او د خوف لمونځ په دوو شرطونو سره روا دی:

(۱) دښمن هغه څوک وي چې جنگ ورسره روا وي.

(۲) د لمانځه پر مهال پر مسلمانانو د هغوی د برید وېره.

د خوف د لمانځه طریقه:

د ویرې لمونځ گڼ شمېر طریقي لري چې ترټولو مشهوره یې د سهل رضي الله عنه په حدیث کې راغلې ده: دا چې یوه ډله د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ودرېدله، او بلې ډلې دښمن ته مخه کړه، نو کومه ډله چې ورسره وه یو رکعت لمونځ پرې وکړ، بیا ولاړ پاتې شو، او هغوی خپل لمونځ بشپړ کړ، بیا لاړل، او دښمن ته یې مخه کړه، بیا بله ډله راغله، نو هغه د خپل د لمانځه په پاتې رکعت کې د هغوی امامت وکړ، بیا ناست پاتې شو، هغوی خپل لمونځ بشپړ کړ، بیا یې پرې سلام وگرځاوه^(۱).

د خوف د لمانځه څخه دغه گټې اخلو:

۱- په اسلام کې د لمانځه اهمیت، او د جماعت د لمانځه اهمیت، دا چې د جماعت لمونځ حتا په نازکو شرایطو کې هم ساقط شوی ندی .

۲- له دې امت څخه حرج او ستونزه لرې شوېده. د شریعت پراخوالی او دهغې اعتبار په هر وخت او هر زمان کې .

۳- د اسلامي شریعت کمال. او دا چې دغه شریعت د هر حالت لپاره هغه څه ټاکلي دي چې ورسره مناسب وي.

پنځلسم: د دوو اخترونو لمونځ:

د مسلمانانو اخترونه الهی اخترونه دي، چې الله تعالی د دوی لپاره وضع کړي دي، دوی له ځانه ندي وضع کړي، او هغوی لره یوازې دوه اخترونه دي، چې هغه: کوچنی اختر او لوی اختر

(۱) بخاري (۴۱۳۰)، او مسلم (۸۴۲) روایت کړی دی.

دي. د کفارو او يا د بدعتيانو د اخترونو پر خلاف چې الله تعالی هغې باندې نه حکم او نه امر کړی، بلکې دوی له خپل ځانه قانون جوړ کړی دی.

د دوو اخترونو د لمانځه حکم:

هغه کفایي فرض دی، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم او خلفاء راشدینو رضی الله عنهم أجمعین پرې همبشوالی کړی، دا د دین له نښانو او شعائرو څخه دي.

د دوو اخترونو د لمانځه وخت: د اختر د لمانځه وخت هغه وخت پیلېږي چې لمر د نېزې په لوروالي راختلی وي، یعنی: د لمر له راختلو څخه پنځلس دقیقې وروسته، او وخت یې د لمر له زوال سره سم ختمیږي.

د دوو اخترونو د لمانځنو طریقې:

۱- په لومړي رکعت کې د تکبیر تحریمې تکبیر ویل کیږي، بیا د افتتاح دعا ویل کیږي، بیا شپږ تکبیرونه ویل کیږي، په هر تکبیر سره لاسونه پورته کیږي، د الله حمد او ثنا ویل او پر رسول الله صلی الله علیه وسلم درود ویل کیږي، بیا بسم الله او اعوذ بالله وایي، او بیا په قراءت پیل کوي.

۲- په دویم رکعت کې د تکبیر له ویلو وروسته پنځه تکبیرونه وایي، بیا اعوذ بالله او بسم الله وایي، او په قراءت پیل کوي، په لومړي رکعت کې له فاتحې وروسته د سورت الاعلی لوستل او په دوهم رکعت کې سورت الغاشیه لوستل مستحب دي.

۳- کله چې امام سلام وگرځوي؛ منبر ته پورته کیږي، دوه خطبې وایي، او د هغو په منځ کې یوه خفیفه ناسته کوي، لکه څنګه چې د جمعې په خطبه کې یې کوي.

د اختر سنتونه:

الف- غسل.

ب- نظافت او خوشبویی استعمالول.

ج- د کوچني اختر په ورځ له کور څخه د وتلو نه مخکې خوراک کول، او لوی اختر کې د لمانځه څخه وروسته له خپلې قرباني څخه خوراک کول، که قرباني یې کړې وي.

د- لمانځه ته په پښو تلل.

ه- له یوې لارې تلل او له بلې لارې بیرته راتلل.

و- د لمانځه ځای ته د مقتدي وختي تگ پرته له امام څخه.

تکبیر:

د دوو اخترونو په شپو کې، د ذوالحجې په لومړیو لسو ورځو کې، او د تشریق په ورځو کې تکبیر ویل سنت دي، او په دوه ډوله دي:

لومړی ډول: مطلق تکبیر: کوم چې په معین وخت کې مقید نه وي.

۱- کوچني اختر کې: د اختر په شپه د لمر له لوېدو څخه د اختر د لمانځه تر شروع کېدو پورې.

۲- لوی اختر کې: د ذی الحجې د لومړۍ ورځې له لمر لوېدو څخه د تشریق د وروستۍ ورځې تر لمر لوېدو پورې.

دویم ډول: مقید تکبیر: کوم چې د فرض لمونځونو نه وروسته محدود مقید دی.

۱- د محرم کس څخه پرته: د عرفې د ورځې له سهار څخه د تشریق د ورځو د مازدیگر پورې.

۲- محرم کس لپاره: د اختر په ورځ د ماسپښین له لمانځه څخه د تشریق د اخري ورځو تر مازدیگر پورې.

شپاړسم: د کسوف لمونځ:

د خسوف او کسوف معنا:

خسوف: په شپه کې د سپوږمۍ د ټولې رڼا او یا د یوې برخې ورکېدل دي.

او کسوف: په ورځ کې د ټول لمر وړانګې ورکېدل یا د یوې برخې ورکېدل دي.

د کسوف د لمانځه حکم:

موکد سنت دی، چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له عمل څخه ثابت دی، نو هغه صلی الله علیه وسلم د کسوف لمونځ ادا کړ کله چې د هغه په زمانه کې لمر نیول شو، او همدارنګه

دې لمونځ باندې هغه صلى الله عليه وسلم امر کړی، او علماووپه اجماع سره د هغې پر مشروعیت اتفاق کړی دی.

وخت يې:

د خسوف او يا کسوف له پيل څخه تر څرگنديدو پورې، چې هغه د خسوف او کسوف له منځه تلل دي.

طريقه يې:

د رکعتونو شمېر يې دوه رکعته دی، چې په لوړ آواز سره تلاوت کوي، او طريقه يې په لاندې ډول ده:
الف- تکبير تحریمه وايي، استفتاح، اعوذ بالله او بسم الله وايي، سورة فاتحه تلاوت کوي، بيا اوږد قرائت کوي.

ب- بيا اوږده رکوع کوي.

ج- بيا له رکوع څخه پاڅيري او وايي: (سمع الله لمن حمده)، بيا سورة فاتحه تلاوت کوي، بيا اوږد قرائت کوي ليکن له لومړي رکعت څخه بايد لنډ وي.

د- بيا اوږده رکوع کوي چې د لومړي رکوع څخه لنډه وي.

ه- بيا له رکوع څخه پاڅيري او وايي: (سمع الله لمن حمده) (الله د هغه ستاينه اوري).

و- بيا دوه اوږدې سجدې کوي.

ز- بيا د دويم رکعت لپاره پاڅيري، چې د لومړي رکعت په څير دی، خو تر هغه لنډ.

د هغې سنتونه:

الف- د هغې لپاره غږ کول: الصلاة جامعة (لمونځ تيار دی).

ب- په جماعت سره لمونځ کول.

ج- په رکوع، سجده او قيام کې اوږدلوالی.

د- دويم رکعت بايد له لومړي رکعت څخه لنډ وي.

ه- له هغې وروسته وعظ کول، او طاعتونو ته مخه کول او له منکراتو څخه ډډه کولو باندې ټينگار.

و - ډېره دعا، عاجزي، استغفار، او صدقه ورکول.

اوولسم: د باران (استسقاء) لمونځ:

استسقاء: د وچکالی په وخت کې له الله تعالی څخه د باران د ورېدلو په هدف د باران غوښتنه ده.

د استسقا لمونځ او دمشروعیت وخت:

د استسقا لمونځ هغه مهال روا کېږي چې وچکالي وي، ځمکه وچه شي، باران ودرېږي، او د هغې د بندېدو له امله ضرر پېښ شي، نو د دوی لپاره بله چاره نه شته پرته له دې چې خپل رب ته تضرع وکړي او د باران غوښتنه وکړي او د هغه څخه په ډول ډول زاریو مرسته وغواړي:

الف- کله په جماعت او کله هم په انفرادي توګه لمونځ کول.

ب- او کله د جمعي په خطبه کې دعا کول، خطیب به دعا کوي او نور مسلمانان د هغه د دعا لپاره "آمین" وايي.

ج- او کله پرته له لمونځ او خطبې څخه په هر وخت کې دعا کول.

د استسقا د لمانځه حکم:

د سبب په موجودیت کې موکد سنت دی، ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم کړی دی، لکه څنګه چې د عبد الله بن زید رضي الله عنه په حدیث کې راغلي دي: "خرج النبي صلی الله علیه وسلم إلى المصلی، فاستسقی، واستقبل القبلة، وقلب رداء، وصلی رکعتین" رسول الله صلی الله علیه وسلم د لمانځه ځای ته ولاړ، او د باران غوښتنه یې وکړه، قبلې ته یې مخ کړ، څادر یې په بل مخ کړ، او دوه رکعته لمونځ یې وکړ" (۱).

د استسقا د لمانځه طریقه:

د استسقا د لمانځه طریقه په خپل وضعیت کې لکه د اختر د لمانځه په څېر ده، د اختر د لمانځه په څېر په عیدګاه کې یې ادا کول دي، او احکام یې د اختر د لمانځه د احکامو په څېر دي؛ د رکعتونو په شمېر کې، په لوړ غږ تلاوت کول، او دا چې د خطبې څخه مخکې ادا کېږي، او په

(۱) بخاري (۱۰۱۲)، او مسلم (۸۹۴) روایت کړی دی.

اضافي تکبيرونو کې په لومړي او دويم رکعت کې د تلاوت څخه مخکې، لکه څنگه چې مخکې د دوو اخترونو په لمانځه کې تشریح شوه. او يوه خطبه ويل کېږي.

اتلسم: د جنازې لمونځ:

لومړی: د ځنکدن او مړي احکام:

- ۱- هغه کس چې د چا د ځنکدن په وخت له هغه سره وي: سنت دا ده چې هغه لره (لا اله الا الله) تلقين کړي.
- ۲- د ځنکدن پر مهال د مړي مخ قبلي ته گرځول سنت دي.
- ۳- سترگې يې پټې کړای شي.
- ۴- له مړينې وروسته مړی په جامو کې پټول.
- ۵- د مړي ژر تر ژره چمتو کول.
- ۶- په بېرې سره يې د پورونو ادا کول واجب دي.
- ۷- مړي ته بايد غسل او کفن ورکړل شي، او دا فرض کفايي دي.

دوهم: مړي باندې د لمانځه احکام:

حکم يې: فرض کفايي دی:

شرطونه يې:

- ۱- قبلي ته مخامخ کېدل.
- ۲- د عورت پټول.
- ۳- له نجاست څخه ځان ساتل.
- ۴- د لمونځ کوونکي پاکوالی او د هغه کس چې لمونځ پرې کېږي.
- ۵- د لمونځ کوونکي اسلام او د هغه کس اسلام چې هغه باندې لمونځ کېږي.
- ۶- په جنازه کې گډون که په هېواد کې وي.
- ۷- بايد مکلف وي.

رکونه يې:

۱- قيام يا ولاړېدل.

۲- څلور تکبيرونه.

۳- د فاتحې سورت لوستل.

۴- پر رسول الله صلى الله عليه وسلم درود ويل.

۵- مړي ته دعا کول.

۶- ترتيب.

۷- سلام گرځول.

سنتونه يې:

۱- له هر تکبير سره د لاسونو پورته کول.

۲- اعوذ بالله ويل.

۳- د ځان او مسلمانانو لپاره دعا کول.

۴- په خفيه سره قرائت کول.

۵- د څلورم تکبير نه وروسته او له سلام نه مخکې لږ تم کېدل.

۶- بنی لاس په چپ لاس پر سينه ايښودل.

۷- د سلام په وخت کې بني لوري ته مخ اړول.

طريقه يې:

امام او منفرد د نارينه مړي ته د هغه د سينې په برابرۍ درېږي او بنځينه مړي ته په وسط کې ودرېږي، او تکبير تحریمه وايي، اعوذ بالله وايي، د استفتاح دعا نه لولي، بسم الله وايي او بيا وروسته د فاتحې سورت لولي.

بيا تکبير وايي، او له هغه وروسته پر رسول الله صلى الله عليه وسلم درود وايي، بيا تکبير وايي، او د مړي لپاره په هغه څه باندې دعا غواړي چې نقل شوي دي، لکه د پېغمبر صلى الله

عليه وسلم دغه قول: «اللهم اغفر لحينا وميتنا، وصغيرنا وكبيرنا، وذكرنا وأثنا، وشاهدنا وغائبنا، اللهم من أحييته منا فأحيه على الإيمان، ومن توفيته منا فتوفه على الإسلام، اللهم لا تحرمنا أجره ولا تضلنا بعده» "اې الله زمونږ ژوندي او زمونږ مړي، زمونږ ماشومان او بوډاگان، زمونږ نارينه او ښځينه، زمونږ حاضران او غايبانو ته بخښنه وکړه، اې الله زمونږ څخه دې چې څوک ژوندي ساتي دي د ايمان په رڼا کې يې ژوندي وساته، او زمونږ څخه چې څوک وفاتوي د اسلام په رڼا کې يې وفات کړه، اې الله مور لره په دې مړي (باندي د صبر کولو) له اجر څخه مه محروموه او وروسته له هغه څخه مو مه گمراه کوه"^(۱). او يا دغه دعا ويل: «اللهم اغفر له وارحمه، وعافه واعف عنه، واکرم نزله، ووسع مدخله، واغسله بالماء والثلج والبرد، ونقه من الخطايا كما نقيت الثوب الأبيض من الدنس، وأبدله داراً خيراً من داره، وأهلاً خيراً من أهله، وزوجاً خيراً من زوجه، وأدخله الجنة، وأعدّه من عذاب القبر، ومن عذاب النار» "اې الله دا مړي وبخښه او رحم پرې وکړه، له سختو يې وساته، او معافي ورته وکړه، د ده ښه ميلمستيا وکړه، د ورتلو ځای يې پراخه کړه، او په اوبو او واوره او گلي باندي يې ووينځه، او د گناهونو څخه يې داسې پاک کړه څنگه چې تا سپينه جامه له خيري څخه پاکه کړې ده، او دده د کور نه ده ته غوره کور ورکړه، او اهل؛ غوره د ده له اهل څخه، او غوره ملگري دده له ملگري نه، او جنت ته يې داخل کړه، او د قبر او جهنم د عذاب څخه يې وساته". بيا به تکبير ووايي، او د لږ وخت لپاره دې تم شي، بيا به بني لوري ته يو ځل سلام ووايي.

دریم مطلب: زکات

۱- د زکات تعريف او مقام:

زکات په لغت کې: ودې او ډيروالي ته وايي.

زکات په اصطلاح کې: يو شرعي واجب حق دی په خاص مال کې د خاصې ډلې لپاره.

(۱) ابو داود (۲۱۱/۳)، او ترمذي (۱۰۲۴) له ابو هريرة رضي الله عنه څخه روايت کړی دی. [۲۸] مسلم (۹۶۲) له عوف بن مالك رضي الله عنه څخه روايت کړی دی.

او دا د اسلام له رکنونو څخه دریم رکن دی. دا په قرآن کریم کې په دوه اتیا ځایونو کې د لمانځه سره یو ځای ذکر شوی دی چې د هغې په عظمت او ارزښت دلالت کوي.

الله تعالی فرمایي: ﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾ [البقرة: ۴۳] (او تاسو لمونځ قایموی او زکات ورکوی) [البقرة: ۴۳]. او هغه صلی الله علیه وسلم فرمایي: «بُني الإسلام على خمس: شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله، وإقام الصلاة، وإيتاء الزكاة، وحج البيت، وصوم رمضان». "اسلام په پنځو شیانو ولاړ دی: گواهي ورکول چې له الله پرته بل معبود نشته او دا چې محمد صلی الله علیه وسلم د الله رسول دی، لمونځ قایمول، زکات ورکول، حج کول، او د رمضان میاشت روژه نیول"^(۱).

مسلمانانو د هغې په فرضیت باندې اجماع کړې، او د هغه چا په کفر باندې چې د هغې له فرضیت څخه انکار کوي، او د هغه چا سره جنگ کول چې زکات نه ورکوي.

۲- د زکات د وجوب شرطونه:

الف- آزادي: په غلام باندې واجب نده؛ ځکه چې هغه مال نه لري، او څه یې چې په لاس کې دي هغه د مالک دي، نو د هغه زکات په مالک باندې دی.

ب- اسلام: په کافر باندې واجب ندی؛ ځکه دا تقرب او اطاعت دی، او کافر د تقرب او اطاعت لپاره اهل ندی.

ج- د نصاب مالکیت: له نصاب څخه چې کم وي هغې باندې زکات واجب ندی، او هغه د مال معلوم مقدار دی.

د- بشپړ مالکیت: دا چې مال په بشپړه توګه د شخص ملکیت وي، په هغه مال باندې زکات نشته چې مالکیت یې نه وي ثابت شوی، لکه د کتابت پور.

ه- مال باندې یو کال تېرېدل: د عائشې رضی الله عنها د حدیث پر بنیاد: «لا زكاة في مال حتى يحول عليه الحول» «تر څو چې یو کال تېر نه شي مال باندې زکات نشته»^(۲).

(۲) بخاري (۸)، او مسلم (۱۱۱)، د ابن عمر رضی الله عنهما څخه روایت کړی دی.

(۱) ترمذي (۶۳) او (۶۳۱)، او ابن ماجه (۱۷۹۲) روایت کړی دی.

۳- هغه مالونه چې زکات پکې واجبيري:

لومړۍ: څاروي:

او هغه: اوبنان، غواگانې او پسونه دي، او زکات يې په دوو شرطونو واجبيري:

۱- چې د لوشلو او بچي راوړلو لپاره وي، نه د کار لپاره.

۲- سائمه وي (هغه چې څرول کيږي). په هغو څارويو باندې زکات نشته چې د هغو لپاره وابنه په بيه اخيستل کيږي، او يا يې له بوتو يا نورو شيانو څخه راټول کړي وي. او نه په هغو کې شته چې په کال کې څه موده څرېږي نه ټول کال او يا ډيره برخه يې.

د څارويو د زکات نصاب:

۱- د اوبن زکات:

که شرطونه پوره وي؛ هر پنځم اوبن کې يو پسه دی، هر ولسو کې دوه پسونه، هر و پنځلسو کې درې پسونه، او په هرو شلو کې څلور پسونه. لکه څنگه چې سنت او اجماع پر دې باندې دلالت کوي، کله چې پنځه ويشتو ته ورسېږي نو په هغې کې بنت مخاض دی او هغه دا چې: يو کال يې پوره کړی وي او دوهم کال ته داخله شوې وي، او د نه شتون په صورت کې ابن لبون (د اوبن نر بچي چې دويم کال يې بشپړ کړی وي) د هغې په ځای ورکولی شي.

او کله چې اوبنان شپږ دېرشو ته ورسېږي؛ هغې باندې بنت لبون واجبيري، کومه اوبنه چې دوه کاله يې بشپړ کړې وي.

کله چې اوبنان شپږ څلوېښتو ته ورسېږي؛ هغې باندې حقه واجبيري، چې درې کاله يې بشپړ کړي وي.

او کله چې اوبنان يو شپېتو ته ورسېږي؛ هغې باندې جذعة واجبيري، هغه چې څلور کاله يې بشپړ شوي وي.

او کله چې اوبنان شپږ اويا ته ورسېږي؛ هغې باندې دوه بنت لبون واجبيري.

کله چې اوبنان يو نوي ته ورسېږي؛ هغې باندې دوه حقې واجبيري.

او کله چې د اوبانو شمېر له یو سل او شل څخه زیات شي، نو هغې باندې درې بنت لبون واجبيري، او بیا په هرو څلوېښتو اوبانو کې یوه بنت لبون واجبيري، او بیا په هرو پنځوسو اوبانو کې یوه حقه واجبيري.

۲- د غواگانو زکات:

کله چې شرطونه پوره شي، او دېرشو ته ورسیري تبیع او یا تبعه پکې واجبيري: هغه خوسکي یا خوسکي ته ویل کیږي چې هر یو یې یو کال پوره کړي وي او دویم کال یې پیل کړي وي. او له دېرشو څخه کم باندې زکات نشته.

او کله چې څلوېښتو ته ورسیري، یوه مسنه غوا ورباندې واجبيري، کومه چې: دوه کاله یې پوره شوي وي.

کله چې د غواگانو مجموعه له څلوېښتو څخه زیاته شي نو په هرو دېرشو باندې یو تبیع او یا تبعه، او په هرو څلوېښتو کې یوه مسنه واجبيري.

۳- د پسونو زکات:

که د پسونو شمېر څلوېښتو ته ورسیري، که هغه پسه وي یا وزه، نو هغې باندې یو پسه واجبيري، چې هغه د پسه بچی دی او یا د وزې بنځینه بچی دی.

که د پسونو شمېر له څلوېښتو څخه کم وي، هغې باندې زکات نشته. که د پسونو ټولټال شمیر یو سل او یوویشته ته ورسیري، هغې باندې دوه پسونه واجبيري. که دوه سوه او یو ته ورسیري، هغې باندې درې پسونه واجبيري.

بیا له دې مقدار وروسته فرض استقرار پیدا کوي، او په هر سلو پسونو باندې یوه پسه واجبيري، او په څلورو سوو پسونو باندې څلور پسونه واجبيري، او داسې نور په همدې ترتیب سره.

دویم: د ځمکې د حاصلاتو زکات:

د ځمکې حاصلات په دوه ډوله دي:

(۱) غلې دانې او میوې.

(۲) معدنونه (منرالونه).

لومړی ډول: غلې دانې او میوې:

په غله جاتو کې لکه: غنم، وربشې او وربجې زکات واجیبري. او په مېوو کې لکه: کجورې او میوزاو په نورو نباتاتو لکه، حبوبات او سبزیجاتو کې زکات نه واجیبري.

د غلو او میوو د زکات د واجبېدو شرطونه:

(۱) چې ذخیره وي: په هغه شي باندې زکات نشته چې نه وي ذخیره شوي لکه مېوې او سبزیجات.

(۲) چې د اندازه کولو وړ وي: نو په هغه څه باندې زکات نشته چې په شمېرلو یا تول باندې خرڅېږي لکه هندوانه، پیاز، انار او داسې نور.

(۳) چې نصاب ته ورسېږي: چې دا پنځه وسقه (شپېته پیمانې، یا ۶۵۳ کیلو ګرام) وي او له دې څخه په کم څه باندې زکات نشته.

(۴) چې نصاب د زکات د فرض کېدو پر مهال کې په ملکیت کې وي.

چا چې د زکات له وخت نه وروسته خپل کړ، په هغه باندې زکات فرض ندى، لکه د حاصل له راټولو وروسته چا اخیستی وي او یا چا تحفه ورکړې وي.

د زکات د واجبېدو وخت:

په حبوباتو او میوو کې زکات هغه وخت واجیبري کله چې پاڅه شي. د پخیدو نېنه په لاندې

ډول ده:

الف- په حبوباتو کې: کله چې کلک او سخت شي.

ب- د کجورې په میوو کې: کله چې سور یا زېر شي.

ج- په انګورو کې: تر څو نرم او خواړه شي.

نصاب يې:

د حبوباتو او میوو نصاب: پنځه وسقه (شپېته پیمانې، یا ۶۵۳ کیلو ګرامه). او وسق شپېته

صاعه (پیمانې) دي، نو نصاب درې سوه نبوي صاعه دي، او نصاب په کیلوګرامو کې تقریبا ۹۰۰ کیلوګرامه دی.

هغې کې د زکات واجب اندازه:

په هغه څه باندې چې پرته له وسایلو او لگښت څخه خړوبېږي عشر واجبېږي، لکه د باران او د چينو په اوبو سره چې خړوبې شوي وي.

په هغه څه باندې چې په لگښت او سختی خړوبېږي په هغې کې د عشر نیمايي واجبېږي، لکه هغه څه چې د څاگانو او سیندونو څخه د څارویو یا عصري ماشینونو په واسطه خړوبېږي.

دوهم ډول: (معدنونه) منرالونه:

هغه څه چې له ځمکې څخه راویستل کېږي: معدنونه (منرالونه)، دا هغه څه دي چې له ځمکې څخه راویستل کېږي پرته لدې چې د هغې له جنس څخه وي؛ لکه سره زر، سپین زر، اوسپنه او جواهر.

د زکات د واجبېدلو وخت یې:

کله چې هغه ترلاسه کړي او مالکیت یې ولري؛ پرته له ځنډ څخه یې باید زکات وباسي، ځکه چې د یو کال تېرېدل په کې لازم ندی. نصاب یې د سرو او سپینو زرو نصاب دی، او د هغې د قیمت د عشر څلورمه برخه باید ترې زکات ورکړل شي.

دریم: د اثمانو (قیمتي شیانو) زکات:

او اثمان: سره زر، سپین زر او بانکي نوټونه دي، چې زکات ورکول یې واجب دي او دلیل یې د الله تعالی قول دی: ﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ [التوبة: ۳۴] (او هغه کسان چې سره زر او سپین زر خزانه کوي او هغه د الله په لاره کې نه لگوي، نو دوی ته د ډېر دردوونکي عذاب زېری ورکړه) [التوبة: ۳۴].

او په حدیث کې راغلي: «ما من صاحب ذهب ولا فضة لا يؤدي فيها حقها؛ إلا إذا كان يوم القيامة صفحت له صفائح من نار» «د سرو زرو او سپینو زرو هیڅ مالک نشته چې حق یې نه ادا کوي؛ مگر دا چې د قیامت په ورځ به د ده لپاره د اور تختې کینودل شي»^(۱).

(۱) بخاري (۱۴۰۲)، او مسلم (۲۴۸۷)، له ابو هريرة رضي الله عنه څخه روایت کړی دی.

علماوو په دې خبره اتفاق کړې چې زکات په سرو زرو او سپینو زرو واجب دی، او بانکونو پونه هم د سرو او سپینو زرو په شان حکم لري؛ ځکه چې دا د نغدو معاملو په بدل کې د هغو ځای ناستي دي.

په اشانو کې د زکات نصاب او د زکات اندازه:

هر کله چې سره زر شل مثقالو ته ورسېږي، زکات پرې واجبېږي. او سپین زردوه سوه اسلامي درهمو ته ورسېږي: د عشر څلورمه برخه یې باید زکات ورکړل شي، که په نغدو تبدیلی شي او که تبدیلی نشي، او د سرو زرو نصاب د سعودي په جنیه سره: یوولس جنیه او د یو جنیه درې اوومه برخه ده. او د سپینو زرو نصاب په سعودي ریالونو سره چې له سپینو زرو څخه وي، شپږ پنځوس ریاله دی، او یا په حاضر وخت کې د دودیزو کاغذي پېسو معادل، نو د سعودي د سپینو زرو ریال ارزښت د کاغذي پېسو له طریقه ټاکل کېږي، او په شپږ پنځوس کې ضربېږي، او نتیجه یې چې هر څه وي هغه نصاب دی.

فایده: که غواړي د خپل مال زکات وباسي؛ نصاب باید په څلویښتو تقسیم کړي، او کومه نتیجه چې لاس ته راځي هغه واجب مقدار دی.

څلورم: د سوداگریزو مالونو زکات:

دا هغه څه دي چې د پلورلو، اخیستلو، او گټې لپاره چمتو شوي وي. سوداگریزو مالونو کې د غیر نغدي پېسو ټول ډولونه شامل دي؛ لکه موټر، جامې، ټوکر، اوسپنه، لرگي او داسې نور چې د تجارت لپاره چمتو شوي وي.

په سوداگریزو مالونو کې د زکات د فرضیت شرطونه:

- ۱- دا چې په کار سره د هغو مالک وي؛ لکه خرڅول، کرایه ورکول او داسې نور د گټې اخیستلو لارې.
- ۲- د تجارت په نیت د هغو مالک وي: نیت یې د کسب او مال لاسته راوړل وي، ځکه چې عملونه په نیت ولاړ دي، او تجارت عمل دی، نو د نورو اعمالو په شان نیت هم ورسره تړلی وي.
- ۳- دا چې قیمت یې د دوو نقدو څخه یو ته په نصاب کې ورسېږي.
- ۴- د یو حول تېرېدل، چې هغه د کال تېرېدل دي.

د مالونو د زکات ورکولو طريقه:

د مالونو قيمت د کال په پای کې د دوو نقدو (سره زریا سپينو زرو) له مخې ټاکل کېږي او زکات يې وېستل کېږي، کله چې د دوو نقدو سره يې قيمت معلوم شي او له هغو څخه يو باندي نصاب ته ورسېږي؛ د هغې د قيمت د لسمې څلورمه برخه ايستل کېږي.

پنځم: د فطر (صدقه) سرسايه:

۱- تعريف يې:

دا هغه صدقه ده: چې د روژې د مياشتې په پای کې واجبه يږي. او د هجرت په دويم کال کې فرض شوی ده.

حکم يې:

د فطر صدقه په هر مسلمان واجب ده چې د اختر په ورځ او شپه کې د ځان او کورنۍ لپاره د کفايت څخه زيات خوراک ولري. په هر مسلمان، نارينه او ښځينه، ماشوم او بوډا، آزاد او غلام باندي فرض ده. ددې حديث پر اساس: «فرض رسول الله زکاة الفطر على العبد والحر والذکر والأُنثى، والصغير والكبير، من المسلمين» "رسول الله صلى الله عليه وسلم په هر مسلمان غلام او آزاد، نر او ښځې، ماشوم او بوډا باندي صدقه فطر فرض کړې ده"^(۱). او فرض: د واجب او الزاميت په معنا دی.

د مشروعيت حکمت يې:

ابن عباس رضي الله عنهما فرمايي: «فرض رسول الله صلى الله عليه وسلم زکاة الفطر؛ طهرة للصائم من اللغو والرفث، وطعمة للمساكين» "رسول الله صلى الله عليه وسلم د فطر صدقه د روژه نيونکي لپاره د فضول او فحش خبرو څخه د پاکوالي او د مسکينانو لپاره د يوې مړۍ ډوډۍ لپاره فرض کړې ده"^(۲).

د وجوب او ادا کولو وخت يې:

د فطر صدقه زکات ورکول د اختر د شپې د لمر له لوېدو څخه پيلېږي، او مستحب ده چې د اختر په ورځ د اختر لمانځه ته له تللو مخکې ادا شي، د اختر له لمانځه نه وروسته کول يې جواز

(۲) بخاري (۱۶۳۲)، او مسلم (۹۸۴)، له ابن عمر رضي الله عنهما څخه روايت کړی دی.

(۱) بو داود (۱۶۰۹)، او ابن ماجه (۱۸۲۷) روايت کړی دی، او الباني په «صحيح الجامع» کې صحيح بللی دی.

نلري. که د اختر د لمانځه څخه وروسته يې وځنډوي؛ نو قضايي ادا کول يې پرې واجب دي، او دغه کس د ټاکل شوي وخت څخه وروسته په ځنډولو سره د گناه مرتکب شوی دی. دا ممکن ده چې د اختر څخه يوه يا دوه ورځې وړاندې ادا شي.

۵- اندازه يې او هغه څه چې سرسايه ورباندې ادا کيږي:

د هيواد د خلکو لپاره د معمول خوړو يو صاع (پيمانې)؛ لکه وربچې، خرما، غنم او داسې نور. او د يو صاع (پيمانې) اندازه: تقريبا درې کيلوگرامه ده. په بدل کې يې د قيمت ويستل د پيسو په ورکولو سره جواز نلري؛ ځکه چې دا د رسول الله صلی الله عليه وسلم د حکم خلاف دي.

۶- د زکات ادا کول او د مصرف ځای يې:

د ادا کولو وخت يې:

زکات بايد سمدلاسه ادا شي کله چې يې ټاکل شوی وخت راشي. پرته له ضرورته د هغې ځنډول جواز نلري، لکه دا چې مال په کوم لرې هېواد کې وي او د وکالت لپاره څوک نه وي.

د ادا کولو ځای يې:

زکات په هغه ملک کې ورکول غوره دي چې مال په کې وي. په لاندې حالتونو کې له هغه هيواد څخه چې مال په کې دي بل هيواد ته ليردول جواز لري:

الف- کله چې په دې ملک کې د زکات اړمن خلک نه وي.

ب- که په بل هېواد کې اړمن خپلوان وموندل شي.

ج- که کوم مشروع مصلحت وي چې د مال د انتقال غوښتنه کوي، لکه: د قحط او سيلاب ځپلو مسلمانانو سيمو ته د هغې ليردول.

د ماشوم او ليونې په مال کې زکات فرض دی، د عامو دلایلو پر اساس، او د زکات ورکولو مسئوليت د هغوی په مال کې د سرپرست په غاړه دی.

له نيت پرته د زکات ورکول جواز نلري. د هغه ﷺ په قول: «**إنما الأعمال بالنيات**» عملونه

د نيت پورې تړلي دي^(۱).

(۱) بخاري (۱)، او مسلم (۱۹۰۷) روايت کړی دی.

د زکات حقدار:

هغه طبقه خلک چې هغوی ته زکات ورکول کېږي اته دي:

لومړۍ طبقه: فقيران:

دوی هغه څوک دي چې د کور، خوږو او جامو په برخه کې بنسټيز د کفايت شيان ونلري. د زکات دومره اندازه دوی ته ورکول کېږي، چې د هغوی د يو کال بشپړ کفايت لپاره بسنه وکړي.

دويمه طبقه: مسکينان:

دا هغه کسان دي چې له خپل کفايت څخه زيات څه ولري، مگر په بشپړ ډول يې و نه مومي، لکه: څوک چې معاش لري ليکن د يو کال لپاره بسنه نه کوي.

د زکات اندازه چې دوی ته ورکول کېږي: چې د يو کال لپاره د دوی او هغه چا لپاره بسنه وکړي چې دوی يې سرپرستي کوي.

دريمه طبقه: هغه کسان چې په دې برخه کې کار کوي:

دا هغه کسان دي چې د زکات د راټولولو لپاره د سرپرست لخوا ټاکل شوي وي، يا د هغې د ساتلو يا اړمنو کسانو ته د سپارلو مسوليت لري.

د زکات اندازه چې دوی ته ورکول کېږي: هغوی ته د کار د مزد په اندازه ورکول کېږي، که چيرته دوی ته دولت معاش يا اجرت نه ورکوي.

څلورمه طبقه: هغه کسان چې زړونه يې پخلا شي:

او دا هغه کسان دي چې په زکات ورکولو سره د هغوی د اسلام منلو هيله شتون ولري، د هغوی د ايمان د پياوړتيا لپاره، يا د مسلمانانو په وړاندې د هغوی د شر د مخنيوي لپاره.

د زکات دومره اندازه دوی ته ورکول کېږي: په څومره چې د دوی زړونه ترلاسه کېدلای شي.

پنځمه طبقه: رقاب:

د رقاب څخه مقصد د غلامانو او مکاتبينو آزادېدل دي.

او مکاتب: هغه مملوک ته ويل کېږي خپل ځان يې د خپل مالک څخه اخيستی وي، پدې کې: په جنگونو کې د مسلمانو بنديانو خلاصول هم شامل دي.

شپږمه طبقه: قرضداران او دوی په دوه ډوله دي:

لومړی: هغه څوک چې د خپلو ضرورتونو لپاره پور پورې وي، او د خپل پور د ادا کولو لپاره څه و نلري. هغه ته هغومره ورکول کېږي چې خپل پور ادا کړي.

دوهم: هغه څوک چې د پخلاينې له امله قرضداره شوی وي. هغه ته بايد ورکړل شي ترڅو خپل پور ادا کړي، که څه هم شتمن وي.

اوومه طبقه: في سبيل الله:

هغه کسان چې د الله په لاره کې جهاد کوي.

د زکات اندازه چې دوی ورکول کېږي: څومره چې د الله په لاره کې د جهاد لپاره کافي وي؛ له سپرلی، وسلې، خوراک او داسې نورو څيزونو څخه.

اتمه طبقه: ابن السبيل:

هغه مسافر دی چې توبنه او نفقه يې ختمه شوې وي يا ترې غلا شوې وي، او هيڅ مال ورسره نه وې چې وکولی شي خپل هيواد ته ولاړ شي.

د زکات اندازه چې دوی ته ورکول کېږي: د هغه څه په اندازه چې خپل هيواد ته يې ورسوي، که څه هم هغه په خپل هيواد کې شتمن وي.

خلورم مطلب: روژه

۱- د روژې تعريف:

روژه: د الله تعالی د بنده گي په نيت د سهار راختلو څخه تر لمر لوېدو پورې د ټولو روژه ماتوونکو شيانو څخه ځان ساتل دي.

دا د اسلام له رکنونو څخه يو رکن دی. او د الله له فريضو څخه يو ستر فرض دی، او ددين د پېژندل شوي ضرورياتو څخه شمېرل کېږي، قرآن، سنت او د مسلمانانو اجماع ددې په واجب والي باندې دلالت کوي.

الله تعالی فرمايي: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾ [البقرة: ۱۸۵] (د رمضان مياشت هغه ده

چې په هغې کې قرآن نازل کړی شوی دی، چې د خلقو لپاره هدايت دی، او د هدايت او د فرقان (د حق او د باطل بېلوونکي) ښکاره دليلونه دي، نو په تاسو کې چې څوک دې مياشتې کې حاضر و، نو هغه دې د دې روژې ونيسي) [البقرة: ۱۸۵].

۲- د رمضان روژې دواجبیدلو شرطونه:

۱- اسلام، له کفارو څخه نه صحيح کيږي.

۲- بلوغ، نابالغ باندې واجب ندي. د تمیز کوونکي ماشوم روژه صحيح ده، او د هغه لپاره نفل حسايږي.

۳- عقل، په ليونې باندې روژه فرض نده، او له هغه څخه نه صحيح کيږي، د نيت د نشتوالي له امله.

۴- چې د روژې نيولو وړتيا ولري. هغه ناروغ باندې نده واجب چې روژه نشي نيولی، او نه په مسافر باندې، او کله چې عذر (ناروغي او سفر) له منځه لاړ شي قضا به يې ادا کوي. او دا چې له ښځې څخه قبوله شي، ښځه بايد: د حيض او نفاس د وینو څخه پاکه وي.

۳- د روژې د مياشتې پيل په يو له دوو شيانو باندې کيږي:

الف- د رمضان د مياشتې ليدل، دليل يې د هغه صلی الله عليه وسلم قول دی: «صوموا لرؤيته، وافطروا لرؤيته» "د مياشتې په ليدلو سره روژه ونيسئ، او د مياشتې په ليدلو سره روژه ماته کړئ" (۱).

ب- د شعبان مياشت د دېرشو ورځو پوره کول، که د رمضان مياشت ونه ليدل شي چې ورپسې يا دوې او داسې نور وي او د مياشتو د ليدلو مانع وگرځي، د رسول الله صلی الله عليه وسلم ددې وينا پر بنیاد: «فان غمَّ عليكم؛ فاکملوا عدة شعبان ثلاثين يوماً» «که د ورپسې له امله مو مياشت ونه ليدلی شوه نو د شعبان د مياشتې دېرش ورځې پوره کړئ» (۲).

۴- په روژه کې نيت:

روژه د نورو عبادتونو په څېر ده چې نه صحيح کيږي مگر په نيت سره، په فرضي روژه کې د نيت وخت له نورو سره توپير لري او هغه په لاندي ډول سره بيانېږي:

(۲) بخاري (۱۸۱۰)، او مسلم (۱۰۸۶) له ابو هريرة رضي الله عنه څخه روايت کړی دی.

(۳) بخاري (۱۹۰۹) له ابو هريرة رضي الله عنه څخه روايت کړی دی.

لومړی: فرضي روژه؛ لکه د رمضان روژه، قضایي روژه، او یا د نذر روژه، نیت یې د شپې له سهاره مخکې کیږي، د هغه صلی الله علیه وسلم په دې قول سره: «من لم یبیت الصیام من اللیل فلا صیام له» "څوک چې د شپې لخوا د روژې نیت ونکړي، د هغه لپاره روژه نشته"^(۱).

دویم: نفلي روژه: او ددغې روژې لپاره د ورځې لمخې هم د روژې نیت کول صحیح دي. په دې شرط چې د صبح صادق څخه وروسته یې څه نه وي خوړلي.

۵- د روژې ماتونکي:

اول: جماع کول، نو کله چې جماع وشي روژه فاسدېږي، او د هغې ورځې چې جماع په کې ترسره شوي قضاء راوړل کیږي، او هغه باید د قضاء سریره کفاره ورکړي، کوم چې د غلام آزادول دي. که هغه ونه موندل شي نو دوه میاشتې پرله پسې روژه دې ونیسي. که د شرعي عذر له امله توان ددې توان هم نه لري، نو باید شپیتو مسکینانو ته خواړه ورکړي، د هر مسکین لپاره د مروجه خوراک څخه نیمه پیمانې (صاع) خواړه ورکړي.

دویم: د مني خارجهدل: د بنکلولو، لمس کولو، استمنای (موتې وهلو)، یا د مکرر کنلوله امله، نو قضا باید راوړي پرته له کفارې څخه؛ ځکه چې کفاره یوازې د جماع لپاره ځانگړې ده. لیکن څوک چې په خوب محتلم شي (شیطان یې وغولوي)، او بیا له هغه څخه انزال وشي؛ په دې باندې هیڅ نشته؛ ځکه چې دا د هغه د ارادې پرته دی، نو د جنابت غسل دې وکړي.

دریم: په قصدي ډول خوړل او څښل، د الله تعالی په دې قول سره: ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّىٰ يَبَيِّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ۖ ثُمَّ أَتُمُوا الصَّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ﴾ [البقرة: ۱۸۷] (خوړئ، څښئ تر هغه وخته چې د شپې د ترورمې له تورې لیکې نه مو (د سهار) سپینه کرښه (خط) تر سترگو شي، بیا تر شپې پورې خپله روژه بشپړه (پوره) کړئ). [البقرة: ۱۸۷]. او څوک چې په هیره باندې خوراک او یا څښاک وکړي؛ په هغه باندې هیڅ نشته؛ ددې حدیث پر اساس: «من نسي وهو صائم، فأكل أو شرب، فليتم صومه، فإنما أطعمه الله وسقاه» "څوک چې

(۲) احمد (۲۸۷/۶)، او ابو داود (۲۴۵۴)، او نسائي (۲۳۳۱) روایت کړي دي، او دا د هغه لفظ دی، د حفصه رضي الله عنها د حدیث څخه.

د روژې په حالت کې په هېره باندې خوراک او یا څښاک وکړي، نو خپله روژه دې پوره کړي، ځکه الله تعالی ورته خوراک او څښاک ورکړي دي" (۱).

څلورم: په قصدي توګه استمراق کول، لیکن چا باندې چې کانګې غلبه وکړي پرته د هغه له اختیار څخه؛ د هغه په روژه باندې اغیزه نه کوي. د هغه صلی الله علیه وسلم په قول: «من ذرعه القیء فلیس علیه قضاء، ومن استقاء عمداً فلیقض» "هغه څوک چې پرته له اختیاره کانګې وکړي هغه باندې قضا نسته، او څوک چې په قصدي ډول کانګې وکړي باید قضا راوړي" (۲).

پنځم: له بدن څخه د وینې ایستل؛ د حجامې، وینه تویولو، او یا د ناروغ سره د مرستې لپاره وینه ورکولو له امله، په دې ټولو باندې روژه ماتېږي، لیکن د معاینې لپاره چې په لږه پیمانه وینه ایستل کیږي؛ دا په روژه باندې اغیزه نه کوي. همدارنګه پرته له اختیاره د وینو وتل، لکه د پوزې، زخمونو، یا د غاښ ایستلو؛ دا هم په روژه اغیزه نه کوي.

هغه کسان چې په رمضان کې روژه ماتولی شي:

لومړی قسم: هغه کسان چې روژه ماتوي او قضاء هغوی باندې واجب ده، دا دي: اول: هغه ناروغ چې د هغه څخه د رغېدو هیله شتون ولري، او روژه هغه ته ضرر او یا تکلیف رسوي.

دوهم: مسافر؛ که هغه په سفر کې تکلیف مومي یا بې نه مومي، او هغو لپاره دلیل: د الله تعالی دا قول دی: ﴿وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ﴾ [البقرة: ۱۸۵] (او څوک چې مریض وي، یا پر سفر وي، نو (پر هغه) د نورو ورځو شمېرل دي) [البقرة: ۱۸۵].

دریم: حامله یا شیدې ورکونکې بنځه، که روژه نیول هغوی لږه سخت وي، او یا هغوی یا د هغوی ماشومانو ته ضرر رسوي، هغوی د ناروغ حکم لري، نو د هغوی لپاره روژه ماتول جواز لري. لیکن دوی باید خپلې قضا شوي روژې په بل وخت کې ادا کړي.

څلورم: حایضه او یا نفاسه بنځې، او د روژې ماتول هغوی باندې واجب دي. د هغوی روژه صحیح نه ده او په نورو ورځو کې بې باید قضاء ادا کړي.

(۲) بخاري (۶۶۶۹)، او مسلم (۲۷۰۹) سره له ابو هریره رضي الله عنه څخه روایت کړې دی.
(۱) ابو داود (۲۳۸۰)، او ترمذي (۷۱۹)، او ابن ماجه (۶۷۶) له ابو هریره رضي الله عنه څخه روایت کړې دی.

دويم قسم: هغه کسان چې روژه ماتول ورته روا دي، او هغوی باندې له قضا راوړلو پرته کفار و واجب ده:

لومړی: هغه ناروغ چې د رغېدو هيله يې نه وي.

دوهم: هغه بودا چې روژه نشي نيولی.

دوی روژه ماتوي، او د روژې د مياشتې د هرې ورځې په مقابل کې يو مسکين ته ډوډی ورکوي. لېکن هغه بودا چې د خرف (ډېر زېښت) درجې ته ورسېږي له هغه څخه مکلفيت لرې کېږي؛ هغه کولای شي چې روژه ماته کړي او هغه باندې څه نشته.

۷- د قضا نيټه او د ځنډولو حکم يې:

د رمضان د روژې قضا د يو رمضان څخه تر راتلونکي رمضان پورې ده، غوره دا ده چې قضا کې بېرته وشي، د روژې قضاء د بلې روژې وروسته ځنډول جواز نلري، د عائشې رضی الله عنها څخه روايت دی، هغې وويل: "په ما به د رمضان روژې پاتې وي، نو دغه قضايي به ما نه شوه راوړې مگر په شعبان مياشت کې" (۱).

څوک چې د روژې قضاء له بلې روژې وروسته وځنډوي دوه حالتونه لري:

۱- چې د شرعي عذر په خاطر يې وځنډوي، لکه: که ناروغي يې تر بلې روژې پورې دوام وکړي، د دې لپاره يوازې قضاء ده.

۲- که له شرعي عذر پرته يې وځنډوي، دلته په ځنډ کولو سره گناهگارېږي، نو بايد توبه وباسي او قضاء يې ادا کړي، او د هرې ورځې په بدل کې يو مسکين ته خوراک ورکړي.

۸- نفلي روژه د هغه چا لپاره چې هغه باندې قضاء وي:

چا باندې چې د رمضان مياشت قضايي روژه وي، غوره دا ده چې دا د نفلي روژې څخه مخکې قضا باندې پيل وکړي. خو که هغه نفلي روژه وي چې وخت يې تيرېږي - لکه د عرفې او عاشورا روژه؛ نو دغه روژې دې مخکې د قضا راوړلو څخه ونيسي؛ ځکه چې د قضا وخت پراخه دی، او د عاشورا او عرفې وخت له لاسه ځي. خو د شوال شپږ روژې نه نيول کېږي مگر وروسته له قضا څخه.

(۱) بخاري (۱۸۴۹)، او مسلم (۱۸۴۶) سره روايت کړی دی.

۹- هغه روژې چې نیول یې حرام دي:

- ۱- د کوچني اختر او لوی اختر په ورځو کې روژه نیول؛ ځکه چې له هغو څخه منع شویده.
- ۲- د ذوالحجې په میاشت کې د تشریق د ورځو روژه نیول. پرته له هغه چا چې د تمتع او قران حج کې وي او د قرباني لپاره څه و نه مومي. د تشریق ورځې: د ذوالحجې د میاشتې یوولسمه، دولسمه او دیارلسمه دي.

۳- د شک ورځ د شک لپاره، او هغه د شعبان د میاشتې دیرشمه ده. کله چې د هغې شپه د ورځې یا دوې شپه وه چې د سپوږمۍ د لیدلو مخه یې نیوله.

۱۰- هغه ورځې چې روژه نیول یې مکروه دي:

أ- د جمعې ورځ د روژې لپاره له ځانگړي کولو څخه منع شوې ده. که یوه ورځ مخکې او یا وروسته روژه ونیسي نو کراهت یې بیا له منځه ځي.

ب- د شنبې ورځ د روژې نیولو لپاره ځانگړي کول، ځکه له هغه څخه منع شوی ده، که یوه ورځ مخکې او یا وروسته روژه ونیسي نو بیا یې کراهت له منځه ځي. او همدارنگه کراهت له منځه ځي کله چې د مستحب روژې نیولو سره سمون و خوري، لکه د عرفې روژه، او یا له هغې روژې سره سمون و خوري چې په نورو وختونو کې به یې روژه نیوله، لکه یو څوک چې یوه ورځ روژه نیسي او بله ورځ بوزه کیږي، او یا دا چې د فرضي روژې نیولو لپاره وخت نه وي، لکه داسې چې شنبې ورځ د شعبان وروستی ورځ وي.

ج- د رجب میاشت روژه نیولو لپاره ځانگړي کول، ځکه دا د جاهلیت د زمانې سره تړاو لري. خو که د رمضان روژې د قضاء لپاره یې روژه ونیسي، یا د رمضان روژې کفارې لپاره یې ونیسي، او یا یې د دوشنبې او پنجشنبې، او یا یې د ایام البيض لپاره روژې ونیسي، لکه د نورو میاشتو په څېر؛ نو په دې حالت کې هېڅ حرج نشته.

۱۱- مسنونه روژې:

الف- یوه ورځ روژه او بله ورځ بوزه کېدل، او دا د داود علیه السلام روژه ده چې تر ټولو غوره روژه ده، لکه څرنگه چې په حدیث کې راغلي دي.

ب- د شوال د میاشتي شپږ روژې نیول، په پرله پسې یا په جلا توگه، او له رمضان سره د شوال شپږ ورځې روژه نیول د یو کال روژې سره برابره ده.

ج- د ذی الحجې نهه ورځې روژه نیول، او په هغو کې تر ټولو تاکید شوي د عرفې ورځ ده، پرته له حاجي څخه؛ د هغه لپاره ددې ورځې روژه نیول جواز نلري، او ددې ورځې روژه نیول د دوو کلونو د گناهونو کفارو ده.

د- د عاشورا روژه، چې د محرم لسمه ورځ ده، ددې ورځې روژه نیول د تیر کال کفارو ده او ددې ورځې څخه یوه ورځ مخکې یا وروسته ورځ روژه نیول، او یا دواړه ورځې روژه نیول.

ه- د الله د عزتمندې محرم میاشتي ډېره برخه روژه نیول او دا د رمضان له روژې وروسته تر ټولو غوره روژه ده، لکه څنگه چې په حدیث کې راغلي دي.

و- د شعبان د میاشتي ډېره برخه روژه نیول او دا هغه میاشت ده چې خلک ورڅخه غافل دي، په دې میاشت کې عملونه الله تعالی ته پورته کیږي، لکه څرنگه چې په حدیث کې راغلي دي.

ز- له هرې میاشتي څخه درې ورځې روژه نیول او غوره دا ده چې د بیض ورځې روژه ونیول شي او هغه د میاشتي دیارلسمه، څوارلسمه او پنځلسمه ورځې دي، نو هر چا چې د دغو ورځو روژه ونیوله داسې ده لکه چې ټول کال یې روژه نیولې وي.

ح- له هرې اونۍ څخه د دوشنبې او پنجشنبې ورځې روژه نیول، ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به روژه نیوله؛ رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي د بندگانو اعمال په دې ورځو کې وړاندې کیږي.

پنځم مطلب: حج او عمره

حج په لغت او اصطلاح کې:

حج په لغت کې: نیت کولو ته وايي، او په اصطلاح کې: د بیت الله الحرام او مشاعرو نیت کول په یو خاص وخت کې د ځانگړو مراسمو د ترسره کولو لپاره.

عمره په لغت کې: زیارت کولو ته وايي.

په اصطلاح کې: د بیت الله الحرام زیارت په هر وخت کې د ځانگړو عبادتونو د ترسره کولو لپاره.

حج د اسلام له رکنونو او سترو بنسټونو څخه دی. حج د هجرت په نهم کال کې فرض کړی شو. او رسول الله صلی الله علیه وسلم یو حج کړی و چې هغه (حجة الوداع) دی.

حج په ټول عمر کې یو ځل پر توان لرونکي باندې فرض دی. او که له هغه څخه زیاتېږي هغه نفل دی. د ډیری علماوو په نظر د عمرې ادا کول یو ځل واجب دي. د رسول الله صلی الله علیه وسلم ددې قول پر اساس کله چې ویوینتل شو: آیا د بنځو لپاره جهاد شته؟ هغه وفرمایل: «نعم، علیهن جهاد لا قتال فيه: الحج والعمرة» "هو، د هغوی لپاره جهاد شته چې جنگ پکې نشته: حج او عمره"^(۱).

د حج او عمرې د واجبوالي شرطونه:

۱- اسلام

۲- عقل

۳- بلوغ

۴- آزادي

۵- توان

او بنځې لپاره شپږم شرط اضافه کيږي، چې هغه د محرم شتون دی تر څو له هغې سره د ادا کولو لپاره سفر وکړي. ځکه چې له محرم پرته د حج او یا بل کوم مقصد لپاره سفر کول روا نه دي. د هغه صلی الله علیه وسلم په قول: «لا تسافر المرأة إلا مع ذي محرم، ولا يدخل عليها رجل إلا ومعها محرم» «بنځه دې له محرم پرته سفر نه کوي، او سړی دې هغې ته نه داخلېږي مگر دا چې هغې سره محرم وي»^(۲).

او د بنځې محرم: د هغې خاوند، او یا هغه څوک دی چې له هغې سره یې په ابدی توگه نکاح کول حرام وي؛ د نسب له مخې: لکه د هغې ورور، پلار، تره، وراره او ماما. یا د مباح سبب له مخې: رضاعي ورور، یا د سخرگني له لارې، لکه د مور خاوند او د خاوند زوی.

(۲) احمد (۴۵۱۹۸)، او نسائي (۲۶۲۷)، او ابن ماجه (۲۹۰۱) له عائشي رضي الله عنها څخه روایت کړي دي.

(۱) بخاري (۱۸۶۲)، او مسلم (۱۳۴۱)، له ابن عباس رضي الله عنهما څخه روایت کړی دی.

او توان: دا چې: مادي او فزيکي توان ولري، ترڅو وکولى شي رکوب (سواري) وکړي او د سفر تحمل ولري، او دومره مال ولري چې د هغه د تگ او راتگ لپاره کافي وي، او همدارنگه وکولى شي د خپلو ماشومانو او هغو کسانو لپاره هم کفايت وکړي چې هغه باندې د هغوى د نفقې مسئوليت وي ترڅو چې هغه بيرته دوى ته را وگرځي.

او د حج لاره د ځان او مال لپاره خوندي وي.

او هغه څوک چې له ځاني وړتيا پرته د مال توان ولري، که هغه بوډا وي، يا په اوږدمهاله ناروغۍ اخته وي، او د هغه د رغيدو هيله نه وي؛ په هغه باندې واجب ده چې د هغه له لوري بل څوک په وکالت سره حج او عمره وکړي.

څوک چې د هغه نيابت يا وکالت په حج او عمره کې صحيح کيږي دوه شرطونه دي:

۱- هغه څوک وي چې مسلمان بالغ او عاقل وي.

۲- دا چې پخپله د ځان لپاره يې د اسلام حج کړى وي.

د احرام (مواقيت) ځايونه:

مواقيت: د ميقات جمع ده، چې په لغت کې: حد ته وايي. او په اصطلاح کې: د عبادت ځای يا وخت ته ويل کيږي.

حج زماني او مکاني مېقاتونه لري:

الف- زمانى مېقاتونه: الله تعالى په خپلې دې وينا کې ذکر کړي دي: ﴿أَحْجُ أَشْهُرٌ

مَعْلُومَاتٌ﴾ [البقرة: ۱۹۷] (وخت د احرام د حج څو معلومې مياشتې دي) [البقرة: ۱۹۷].

او دا مياشتې: شوال، ذوالقعدة او د ذوالحجې لومړى لس ورځې.

ب- مکاني مېقات: دا هغه حدود دي چې حاجي ته له احرام پرته مکې ته د تېرېدو جواز نه ورکوي. او هغه په لاندې ډول دي:

۱- ذوالحليفة: د مدينې د خلکو لپاره ميقات.

۲- الجحفة: د شام، مصر او مغرب د اوسېدونکو ميقات دی.

۳- قرن المنازل: چې اوس مهال په سيل باندې پېژندل کيږي؛ د نجد د اوسېدونکو ميقات دی.

۴- ذاتِ عَرَق: د عراق د خلکو لپاره میقات.

۵- یَکَمَلَم: د یمن د خلکو لپاره میقات.

او د چا کور چې د دې میقاتونو څخه - حرم ته نږدې - وي؛ له خپل کور څخه دې د حج او عمرې لپاره احرام وکړي. او څوک چې د مکې له اوسېدونکو څخه وي؛ نو دوی له مکې څخه احرام ترې، او د احرام ترلو لپاره میقات ته د تللو اړتیا نه لري. مگر د عمرې لپاره: دوی تر ټولو نږدې تحلیل ځای ته ځي او احرام ترې. او که څوک غواړي حج او عمره وکړي نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ټاکلو ځایونو څخه دې احرام وکړي، او دا هغه ټاکلي ځایونه دي چې مخکې تشریح شوي دي. د هغو کسانو لپاره چې غواړي حج او عمره وکړي له احرام پرته دې لدې ځایونو څخه نه تېرېږي.

څوک چې د پورتنیو مواقیتو څخه تېرېږي پرته له اوسېدونکو څخه یې، نو هغوی باید احرام کړي شوي تېر شي.

څوک چې لاره یې د مکې خوا ته وي او یاد شوو میقاتونو څخه یو باندې هم نه تېرېږي که هغه د ځمکې، سمندر او هوا له لارې وي، نو لازم ده چې کله یو میقات ته نږدې شو نو احرام دې وکړي. د عمر بن الخطاب رضي الله عنه په قول سره: "تاسو د خپلې لارې نږدې میقات وگورئ" (۱).

ح- څوک چې په الوتکه کې د حج او عمرې د مناسکو د ادا کولو لپاره سفر وکړي، نو واجب ده چې کله الوتکه میقات ته نږدې شوه احرام دې وکړي، د هغه لپاره جواز نلري چې د احرام په ترلو کې ځنډ وکړي تر هغه پورې چې الوتکه په هوایي ډگر کې بشکته شي.

احرام:

الف- دا د عبادتونو (نسک) د داخلېدو نیت دی؛ او په حج کې هغه: په حج کې د داخلېدو نیت دی، او په عمره کې، په عمره کې د داخلېدو نیت دی. او هغه محرم نه بلل کېږي ترڅو چې د نسکو او عبادتونو نیت وکړي. لیکن یوازې د احرام اغوستل پرته له نیت څخه هغه احرام نه بلل کېږي.

(۱) بخاري (۱۵۳۱) روایت کړی دی.

ب- د احرام مستحبات:

- ۱- د احرام له داخلېدو مخکې بشپړ غسل کول.
- ۲- په بدن کې د نارینه وو لپاره د خوش بويي استعمالول، نه د احرام په جامو کې.
- ۳- د هغه احرام په سپین لنگ او چادر او چپلکو کې .
- ۴- که احرام تړي او سپارلی باندې وي باید قبلې ته مخامخ وي.

ب: د نسک ډولونه:

احرام کوونکی اختیار لري چې له درېو نسکو څخه هر یو یې خوښ وي انتخاب کړي:

۱- تمتع: د حج په میاشتو کې د عمرې احرام تړل، او هغه ترسره کول، بیا هماغه کال کې د حج لپاره احرام تړل دي.

۲- افراد: یوازې له میقات څخه د حج لپاره احرام تړل دي، او د حج د مناسکو تر اداء کولو پورې په خپل احرام کې پاتې کېدل دي.

۳- قران: دا چې حج او عمرې لپاره یو ځای احرام وتړي، او یا د عمرې لپاره احرام وتړي، بیا له هغه سره حج ته داخل شي مخکې له طواف کولو څخه، نو له میقات څخه د عمرې او حج نیت کوي، او یا د عمرې له طواف څخه مخکې، او د دواړو لپاره طواف او سعی کوي. تمتع او قران باندې فدیة لازمه ده، که د مسجد حرام له اوسېدونکو څخه نه وي.

او له دې درېو مناسکو څخه غوره: تمتع دی، ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم خپلو اصحابو ته پر هغه باندې امر کړی دی. ورپسې قران دی، ځکه چې هغه هم حج دی او هم عمره، او ورپسې بیا افراد دی (۱).

ج- که هغه له دغو مناسکو څخه د یوه لپاره احرام وتړي؛ له هغې وروسته تلبیه وايي، په داسې شکل:

«لبيك اللهم لبيك، لبيك لا شريك لك لبيك، إن الحمد والنعمة لك والملك لا شريك لك».

«زه حاضریم ای لویه څښتنه! زه حاضریم تا لره هیڅ شریک نشته، یقینا چې ټول تعریفونه او نعمتونه تا لره دي او پاچاهي تا لره ده، تا لره هیڅ شریک نشته».

(۱) مسلم (۱۲۱۱) له جابر رضي الله عنه څخه روایت دی.

او تلبیه ویل سنت دی، او ډېر ویل یې مستحب دي، نارینه دې په لوړ اواز وايي، او ښځې دې له ځانه سره وايي.

د تلبیې وخت: د احرام له تړلو څخه پیلېږي او د پای وخت یې په لاندې ډول دی:
لومړی: عمره کوونکی یې د طواف له پیلولو نه مخکې بندوي.
دویم: کله چې حاجی د اختر په ورځ جمره العقبة وولي نو تلبیه بندوي.

د- د احرام محظورات (منع شوي شيان):

لومړی محذور: د بدن له هر ځای څخه د وینستانو کټ کول، خړنیل، او یا ویستل.
دویم محذور: له عذر پرته د لاس او پښې د نوکانو پرې کول یا کټ کول، که نوک یې مات شي او لیرې یې کړي نو هغه باندې فدیة نشته.

دریم محذور: د سرې لپاره د سر پټول په هغه څه سره چې نږدې وي لکه: خولی او غوټره (خادر).
څلورم محذور: د سرې لپاره د گنډل شوو جامو یا د جامې د یوې برخې اغوستل، لکه قمیص، پگړۍ او پرتوگ. او مخیظ: هغه څه چې د اندام د اندازې سره سم جوړ شوي وي، لکه ماسی، لاسپیلی (دستکشې) او جرابې. لیکن ښځه، د احرام په حالت کې چې د هغې د پټولو د ضرورت له امله هر څه وغواړي، اغوستلی شي، پرته له دې چې برقع نشي اغوستلی، او که نا محرم کسان د هغې له لارې تېر شي، نو خپل مخ دې په نورو څیزونو لکه خمار او جلباب باندې وپوښي. او په لاسونو کې به دستکشې نه اغوندي.

پنځم محذور: خوش بویي؛ ځکه چې په احرام کې داخل شوي کس ته لازمه ده چې د دنیا له زیب او زینت څخه ځان وساتي او آخرت ته مخه کړي.

شپږم محذور: د وچې د څاروي وژل او ښکار کول، نو محرم د وچې د څاروي ښکار نه کوي، او نه په ښکار کې مرسته کوي، او نه یې حلالوي.

د احرام په حالت کې د هغه څه خوړل حرام دي چې ښکار کړي یې وي، یا د هغه لپاره ښکار شوی وي، او یا یې په ښکار کې مرسته کړې وي، ځکه چې د هغو حکم د ده لپاره د مردارې دي.

او د سمندر بښکار؛ د محرم لپاره د هغو بښکار حرام ندي، او نه هم د کورني څاروي لکه چرگ او غوا ذبح کول حرام دي؛ ځکه چې دا بښکار نه دی.

اووم محظور: د نکاح عقد (تړل) د خپل ځان او يا د بل چا لپاره او يا دا چې د بل چا لپاره شاهد وي. اتم محظور: جماع. نو څوک چې د لومړي تحليل څخه مخکې جماع وکړي؛ د هغه مناسک فاسد شول، او په هغه باندې واجب دي چې خپل مناسک بشپړ کړي، او په راتلونکي کال کې يې قضا ادا کړي، او هغه باندې د اوبن ذبح کول دي. او که د لومړي تحليل څخه وروسته جماع وکړي؛ مناسک يې نه فاسدېږي، په هغه يوازې دم واجبېږي.

په دې کې بښه د نارينه په څېر ده، که چيرې خپلې خوښې سره يې ترسره کړي.

نهم محظور: له فرج پرته مباشرت کول، نو د محرم لپاره له بښي سره مباشرت کول روا نه دي، ځکه چې دا د حرامې جماع لپاره وسيله ده او له مباشرت څخه مراد: په شهوت سره بښي باندې لاس وهل دي.

عمره:

الف- د عمرې رکنونه:

۱- احرام (نيت).

۲- طواف.

۳- سعي.

ب- د عمرې واجبات:

۱- د معتبر ميقات څخه احرام (نيت تړل).

۲- د سر د وښتانو څرټيل يا کمول.

ج- د عمرې طريقه:

لومړې کار چې عمره کوونکی يې پيلوي، اووه شوطونه (گڼت يا دوره) به پوره کوي، د حجر الاسود څخه يې پيلوي او په حجر الاسود باندې يې ختموي. د طواف په وخت کې بايد پاک وي او خپل عورت له نوم څخه تر زنگون پورې پټ وساتي. او سنت دا دي چې اضطباع وکړي، هغه

دا چې خپله بنی اوږه ښکاره کړي، او خادر یې لاندې تېر کړي، او د خادر دواړه سرونه یې په چپه اوږه واچوي. او کله چې یې اووم شوط بشپړ کړ؛ اضطباع به پرېږدي، او خپلې دواړه اوږې به په خپل خادر سره وپوښي.

او حجر الاسود ته به مخ کړي، که د ښکلولو امکان یې وي ښکل به یې کړي، او که امکان یې نه وي نو په بنی لاس دې ښکل کړي بیا دې خپل لاس ښکل کړي. او که دا ممکنه نه وي چې حجر الاسود لمس کړي، خپل بنی لاس پورته کوي او اشاره ورته کوي، او یو ځل وایي: "الله اکبر"، او خپل لاس نه ښکلوي او نه درېږي. بیا خپل طواف پیلوي؛ کعبه چپ طرف ته پرېږدي، او په لومړیو دریو شوطونو کې چابک چابک قدمونه اخلي، الرمل: نږدې نږدې چابک قدمونه اخیستل، او کله چې د یماني رکن (کونج) څخه تېرېږي، - چې د کعبې څلورم رکن (کونج) دی - که د لمس کولو امکان یې وي په بنی لاس باندې دې لمس کړي پرته له تکبیر او ښکلولو څخه، او که د لمس کولو امکان یې نه وي نو روان دې شي او ورته دې نه اشاره کوي او نه دې تکبیر وایي. او دوو رکنینو (کونجونو) یماني او اسود تر مینځ به ووايي: ﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي

الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ [البقرة: ۲۰۱] (ای زموږ ربه! موږ ته په دنیا کې نعمت راکړه او په اخرت کې (هم) نعمت راکړه او موږ د اور له عذابه وساته) [البقرة: ۲۰۱]. او کله یې چې طواف ختم کړ؛ دوه رکعته لمونځ دې د مقام ابراهیم علیه السلام تر شا ادا کړي - که امکان ولري - که نه نو د مسجد حرام په هر ځای کې یې ادا کولی شي، د فاتحې نه وروسته په لومړي رکعت کې د الکافرون سورت ویل سنت دي. او په دویم رکعت کې له فاتحې نه وروسته د اخلاص سورت ویل سنت دي. بیا دې مسعا ته لاړ شي، او د صفا او مروه تر منځ دې اووه گردشونه پوره کړي؛ تگ یې یو شوط (گردش) او بیرته راتگ یې بل شوط (گردش) دی.

سعی به له صفا غونډې څخه پیلوي، غونډې ته به پورته شي، او یا د هغې تر څنگ به ودرېږي، مگر صفا ته پورته کېدل غوره دي که امکان یې وي. او دلته به د الله تعالی دغه وینا تلاوت کړي چې فرمائي: ﴿* إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ﴾ [البقرة: ۱۵۸] (یقیناً صفا او مروه د الله له نښو څخه دي) [البقرة: ۱۵۸]. او مستحب ده چې مخ قبلي ته کړي، د الله حمد او ثنا دې ادا کړي، او تکبیر ووايي، او داسې ووايي: «لا إله إلا الله، والله أكبر، لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك، وله الحمد، يحيي ويميت، وهو على كل شيء قدير، لا

إله إلا الله وحده، أنجز وعده، ونصر عبده، وهزم الأحزاب وحده». «له الله ږرته بل برحق معبود نشته او هغه يوازې دى هغه لره هيڅ شريك نشته، هغه لره پاچاهي او ټولي ثناوې دي او هغه پر هغه څه باندي قادر دى، نشته دى لايق د عبادت مگر يوازې هغه دى، الله خپله وعده پوره كړه او د خپل بنده مدد يې وكړ او تنهائى سره يې احزابو او ډلو ته ماتې وركړه». بيا به د خپلو لاسونو په پورته كولو سره دعا وكړي، بيا به پورتنى ذكر وايي، بيا چې ورته كومې دعاگانې اسانه وي هغه به وكړي او ورپسې به پورتنى ذكر وكړي او له هغه وروسته به دعا وكړي. بيا به راكوز شي، او مروه ته به لاړ شي، تر هغه چې لومړى ننبې (خراغ) ته ورسېږي، بيا به نارينه په چټكى سره ځي تر هغه چې دويمې ننبې (خراغ) ته ورسېږي. او د بنځې لپاره دا جواز نلري چې د دوو ننبو (خراغونو) په منځ كې چټكي وكړي ځكه چې هغه عورت ده، بلكې د هغې لپاره په ټوله سعي كې په عادي شكل گرځېدل دي. بيا به لاړ شي، او د مروا غونډۍ سر ته به پورته شي او يا به يې تر څنگ ودرېږي، او كه امكان ولري د مروې سر ته پورته كېدل غوره دي، او څه يې چې په صفا كې ويلى او كړي و هماغه دې په مروه هم ترسره كړي، پرته د آيت له تلاوتولو څخه چې هغه د الله تعالى دا وينا ده: ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ﴾ [البقرة: ۱۵۸] (يقيناً صفا او مروه د الله له ننبو څخه دي) [البقرة: ۱۵۸]. ځكه دا يوازې صفا ته د پورته كېدلو پر مهال په لومړي شوط كې وييل كيږي. بيا به راشكنه شي، نو د مزل په ځاى كې به مزل كوي او د تېزۍ په ځاى كې به تېز ځي تر دې چې صفا ته ورسېږي. او دا كار به اوه ځلې كوي، تگ يې يو شوط او بېرته راتگ يې بل شوط حسابېږي، او مستحب دي چې د امكان تر حده په سعي كې ډير ذكر او دعا ووايي، او د لويې او وړې بې اودسۍ څخه پاك وي، او كه سعي يې پرته له طهارت څخه ادا كړه نو سعي ورته حسابيږي. همدارنگه كه وروسته له طواف څخه بنځه حايطه يا نفاسه شي؛ هغه دې سعي وكړي، او سعي د هغې لپاره حسابېږي، ځكه چې په سعي كې پاكوالى شرط ندى، بلكې مستحب دى.

او كله چې سعي بشپړه كړي؛ د سر وپښتان به وخرئي او يا دې واړه كړي، او د نارينه و لپاره خريل غوره دي.

په دې سره عمره پاى ته ورسېده.

الف: د حج ارکان څلور دي:

- ۱- احرام (نیت).
- ۲- په عرفات کې ودریدل.
- ۳- طواف افاضه.
- ۳- سعی.

ب- د حج واجبات اووه دي:

- ۱- له میقات څخه احرام تړل.
- ۲- د ذی الحجې په نهمې ورځ په عرفه کې د ورځې تر لمر لوېدو پورې ولاړېدل د هغه چا لپاره چې عرفه کې د ورځې لخوا ولاړ وي.
- ۳- په مزدلفه کې د ذی الحجې د لسمې شپې تر نیمې شپې پورې شپه تیرول.
- ۴- په منا کې د ایام تشریق شپې تېرول.
- ۵- د جمراتو ویشتل.
- ۶- د سر څړنل او یا واړه کول.
- ۷- د وداع (خدای په امانی) طواف.

ج- د حج طریقه:

کله چې مسلمان میقات ته ورسېږي؛ گنډل شوي څیزونه دې له ځان څخه لرې کړي، بیا به د هغه څه نیت وکړي چې غواړي یې؛ که هغه تمتع، قران او یا افراد وي، او د حج لپاره دې تلبیه وکړي، بیا به مکې ته لاړ شي، طواف او سعی به وکړي.

او که مفرد او یا قارن وي؛ خپل احرام کې به پاتې شي ترڅو د حج ټول اعمال بشپړ کړي.

او که تمتع وي؛ کله چې د عمرې اعمال ترسره کړي، تحلیل به وکړي (احرام دې وباسي او خپلې جامې دې واغوندي)، بیا دې په اتمه ورځ د حج لپاره احرام وتړي.

حاجي - که هغه مفرد، قارن، او یا تمتع وي - د ذوالحجې په اتمه ورځ- چې د ترويه ورځ ده- منا ته ځي او هلته د: ماسپنبن، مازدیگر، مابناب او ماخوستن لمونځونه د قصر په توگه هر لمونځ په خپل وخت کوي.

په نهمه ورځ له لمر ختلو وروسته؛ په تلبیې ویلو سره عرفات ته ځي، هلته تر لمر لوېدو وروسته پاتې کېږي، او د لمر لوېدو وروسته؛ په تلبیې ویلو سره له عرفات څخه مزدلفې ته ځي، او هلته به د ماښام او ماخوستن لمونځونه په جمعي او قصر سره کوي؛ او تر هغه پورې به هلته پاتې کېږي چې د سهار لمونځ وکړي، او له لمانځه وروسته به الله یادوي، تلبیه به وايي او تر هغه وخته پورې به دعا کوي چې لمر ښه راپورته شي. کله چې په بشپړه توګه سهار شو - د لمر له راختلو مخکې - به د تلبیې په ویلو سره منا ته لاړ شي. کله چې منا ته ورسېد؛ جمره العقبة ته به لاړ شي؛ او هلته به تلبیه ویل ودروي، او جمره العقبة به په پرله پسې ډول په اوو کابو وولي، بیا به د قربانۍ څاروي حلال کړي که چېرته یې له ځانه سره راوړي وي، بیا به د سر وېښته وڅړي او یا دې لنډ کړي، او څرېل یې غوره دي. بیا به کعبې ته لاړ شي؛ او افاضه طواف دې وکړي. اما سعی کول؛ د مفرد او قارن لپاره لومړی سعی کافي ده، که چېرې یې سعی کړي وي، خو متمتع باید دویمه سعی هم ترسره کړي.

په دې توګه یې حج ترسره شو، او د هغه لپاره بشپړ تحلل (له احرام څخه وتل) روا شول. په یوولسمه، دولسمه او دیارلسمه ورځ؛ درې واړه جمرات باید په کابو وويشتل شي، هره جمره په اوو تیږو ويشتل کېږي، او په هر کابو سره به الله اکبر وويي. له کوچني (صغری) سره به پیل وکړي چې د الخیف جومات ته څېرمه ده، بیا منځنی (وسطی)، بیا جمره العقبة، کومه چې وروستی یوه ده. هره جمره به په اوو کابو وولي.

دا په داسې حال کې چې هغه ژر تګ غوره کړي؛ او وروسته تګ له ژر تګ څخه غوره دی؛ د الله تعالی ددې قول پر بنیاد: ﴿* وَأَذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى﴾ [البقرة: ۲۰۳] (په شمیرل شویو ورځو کې الله تعالی یادوي، پس څوک چې په دوه ورځو کې ژر لاړ، نو پر هغه هېڅ گناه نشته، او چا چې تاخیر وکړ، نو پر ده (هم) هېڅ گناه نشته، د هغه چا لپاره چې تقوی یې غوره کړې وي) [البقرة: ۲۰۳]. که هغه وغواړي چې عجله وکړي؛ هغه باید د یوولسمې او دولسمې ورځې جمرې وولي، او په دولسمه ورځ د لمر له لوېدو مخکې باید ووځي.

د ويشتلو وخت: په دريو ورځو کې له زوال نه وروسته دی.

او که وغواړي سفر وکړي؛ په اوو شوطونو سره دې د وداع طواف ترسره کړي پرته له سعی څخه.

دریم خپرکی: هغه څه چې له معاملاتو سره تړاو لري

علماوو - رحمهم الله - هغه علم بیان کړی چې په عیني ډول یې زده کول واجب دي. او د هغه مقدار په اړه یې خبرې هم کړي چې په هر مسلمان باندې فرض دي چې زده یې کړي. او د هغو له جملې څخه یې دا یاد کړل: د هغو کسانو لپاره چې په تجارت کې کار کوي د پلورلو او اخیستلو احکام زده کړي. ترڅو هغه په حرامو او سود کې په بې خبرۍ کې راگیر نه شي. د دې خبرې تائید د ځینو صحابه و - رضی الله عنهم - له قوله راغلي دي.

عمر بن الخطاب رضي الله عنه فرمائي: (لا يبيع في سوقنا إلا من قد تفقه في الدين) (زمونږ په بازار کې پرته له هغه چا څخه څوک پلور نه شي کولای چې په دین کې د بیعې په اړه معلومات و نلري) ^(۱).
علي بن ابي طالب رضي الله عنه فرمائي: "څوک چې له پوهې څخه مخکې تجارت وکړي، په سود کې به بنکېل شي، بیا به په سود کې بنکېل شي، او بیا به په سود کې بنکېل شي. یعنی: په سود به اخته شي ^(۲).

ابن عابدين د العلامي په حواله وايي: (په هر مکلف سړي او مکلفې بڼې باندې فرض دي چې د دین او هدایت له زده کړې وروسته اودس، غسل، لمونځ، روژه زده کړي، او څوک چې د نصاب مالک وي باید د زکات پوهه هم ولري، او چا باندې چې حج واجب وي د حج پوهه باید ولري، او همدارنگه د بیعې پوهه د تاجر لپاره اړینه ده، ترڅو په ټولو معاملو کې د شک او مکروهاتو څخه ډډه وکړي، او همدارنگه د مسلک او هنر خاوندان او هر هغه څوک چې په کار کې بوخت وي باید د هغه په هکله باید پوهه ولري او حکم ورته معلوم وي ترڅو په هغه کې له حرامو څخه ډډه وکړي شي) ^(۳).

(۲) ترمذی په (۴۸۷) نمبر کې روایت کړی، او وايي: حسن غریب. او البانی حسن گڼلی دی.

(۳) «مغني المحتاج» (۲/۲۴۲) وگوره.

(۴) «حاشية ابن عابدين» (۱/۴۲) وگوره.

- نوي رحمہ اللہ فرمايي: (او لکه خرڅلاو (بيع)، نکاح او داسې نور چې د هغه اصل واجب ندي، نو په دې اړه اقدام کول پرته له دې چې شرطونو باندې ځان پوه کړي حرام دي)^(۱).
- دا د مالي معاملاتو په اړه ځينې قواعد دي چې د اسلامي شريعت لخوا راوړل شوي دي:
- ۱- د هر هغه څه جواز چې په هغه کې محض او راجح مصلحت وي؛ لکه د حلالو شيانو پېرودل او خرڅول، اجاره او شفعه.
 - ۲- د هر هغه څه مشروعيت چې د خلکو حقونه تضمینوي او ساتي يې؛ لکه گرو او شاهدي.
 - ۳- د هر هغه څه مشروعيت چې د متعاقدينو په گټه وي؛ لکه اقاله، اختيار او په بيعه کې شرطونه.
 - ۴- د هر هغه څه مخه نيول چې په خلکو باندې ظلم او د هغوی د پيسو په ناحقه مصرفول په کې شامل وي؛ لکه سود، غصب او انحصار (احتکار).
 - ۵- د هر هغه څه مشروعيت چې د خير په کار کې همکاري پکې شامله وي؛ لکه پور، د عاريې عقد او امانت.
 - ۶- له هر هغه کار څخه منع کول چې له کار او گټې او ستړيا پرته د مال خوړل پکې شامل وي؛ لکه قمار او سود.
 - ۷- د هرې هغې معاملې څخه منع کول چې هغې کې جهالت او دوکه غالبه وي؛ لکه د هغه څه خرڅول چې د هغه ملکيت نه وي او يا د نامعلوم څيز خرڅول.
 - ۸- د هر هغه څه حرام والی چې په هغه کې چل او دوکه وي؛ لکه د عیني پلورل (بيع العينه).
 - ۹- د هغه څه منع کول چې د الله تعالی له اطاعت څخه يې مشغولوي؛ لکه د جمعي له دويم اذان څخه وروسته خرڅول.
 - ۱۰- د هر هغه څه منع کول چې هغه کې ضرر وي، او يا د مسلمانانو تر منځ د دښمنۍ سبب گرځي؛ لکه د حرامو څيزونو خرڅول، او د خپل ورور په بيع کې بيع کول.

(۸) وگورئ: المجموع (۵۰/۱).

او کله چې يو مسلمان لپاره په يوه مسله کې ستونزه او اشکال پيدا شي؛ د هغې په اړه دې له
علماوو څخه پوښتنه وکړي، او د شرعي حکم له پوهېدو پرته دې کار ته وړاندې کېږي. څرنگه چې
الله تعالی فرمايلي دي: ﴿فَسْأَلُوا أَهْلَ الدِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ [النحل: ۴۳] (نو تاسو د
ذکر له خاوندانو (عالمانو) نه پوښتنه وکړئ که تاسو نه پوهېږئ) [النحل: ۴۳].

دا هغه څه وو چې مو را جمع کړل، او الله تعالی څخه غوښتنه کوو چې موږ ته ګټوره پوهه
او نیک عملونه را نصیب کړي، هغه سخي او کریم ذات دی.

وصلی الله وسلم علی نبینا محمد وآله وصحبه وسلم تسليماً کثیراً.

د موضوعاتو فهرست

- سريزه..... ٤
- لومړی څپرکی: د عقیدې په اړه..... ٥
- د توحید اهمیت: ٥
- او د لا إله إلا الله (شرطونه دادي): ٧
- ددې گواهي معنا چې محمد د الله رسول دی: ٨
- دویم مطلب: د ایمان معنا او رکنونه ٨
- (په الله-تعالی-ایمان درلودل) او دا درې کارونو ته شاملیږي: ٩
- ١- د الله په ربوبیت ایمان لرل: ٩
- ٢- د الله پر الوهیت ایمان لرل: ١١
- ٣- په اسماء او صفاتو باندې ایمان لرل: ١٢
- ب- پر ملایکو ایمان: ١٧
- ج- پر کتابونو ایمان: ١٨
- د- پر پیغمبرانو عليهم السلام ایمان: ١٨
- ه- د آخرت په ورځ ایمان: ١٩
- الف- پس له مرگه ژوندي کیدلو باندې ایمان لرل: ١٩
- ب- په حساب او بدلې ایمان لرل: ٢٠
- ج- په جنت او دوزخ ایمان لرل: ٢٠
- و- د خیر او شر په تقدیر باندې ایمان لرل: ٢٠
- دریم مطلب: احسان-نیکي- ٢١
- دویم څپرکی: هغه څه چې د عباداتو سره تړاو لري ٢٣
- لومړی: د اوبو ډولونه: ٢٣
- دویم: نجاست: ٢٣
- او نجاست درې درجې دی: ٢٣

- ۲۵..... د نجاست د پاکولو طریقه: ۲۵.....
- ۲۵..... دریم: هغه څه چې په بې اودس کس باندې حرام دي: ۲۵.....
- ۲۷..... څلورم: د قضای حاجت آداب: ۲۷.....
- ۲۷..... پنځم: د استنجا او اودس ماتي احکام: ۲۷.....
- ۲۸..... شپږم: د اودس احکام: ۲۸.....
- ۳۰..... اووم: په ماسیو او جرابو د مسحې کولو احکام: ۳۰.....
- ۳۳..... نهم: د حیض او نفاس احکام: ۳۳.....
- ۳۷..... دویم: د لمانځه حیثیت او فضیلت: ۳۷.....
- ۴۰..... څلورم: د لمانځه ارکان: ۴۰.....
- ۴۳..... پنځم: د لمانځه واجبات: ۴۳.....
- ۴۶..... اووم: د لمانځه طریقه: ۴۶.....
- ۴۹..... اتم: د لمانځه مکروهات: ۴۹.....
- ۵۰..... لسم: د سهوې سجده: ۵۰.....
- ۵۱..... یوولسم: هغه وختونه چې لمونځ کول په کې منع دی: ۵۱.....
- ۵۲..... دولسم: د جماعت لمونځ: ۵۲.....
- ۵۳..... دیارلسم: د جُمعي لمونځ: ۵۳.....
- ۵۶..... څوارلسم: د عذر لرونکو خلکو لمونځ: ۵۶.....
- ۵۹..... پنځلسم: د دوو اخترونو لمونځ: ۵۹.....
- ۶۱..... شپاړسم: د کسوف لمونځ: ۶۱.....
- ۶۴..... اتلسم: د جنازې لمونځ: ۶۴.....
- ۶۶..... دریم مطلب: زکات: ۶۶.....
- ۶۶..... ۱- د زکات تعریف او مقام: ۶۶.....
- ۶۷..... ۲- د زکات د وجوب شرطونه: ۶۷.....
- ۶۸..... ۳- هغه مالونه چې زکات پکې واجبيږي: ۶۸.....
- ۷۶..... څلورم مطلب: روژه: ۷۶.....
- ۷۷..... ۲- د رمضان روژې دواجبیدلو شرطونه: ۷۷.....

- ۸۳..... د حج او عمرې د واجبوالي شرطونه:
- ۸۴..... د احرام (مواقیت) ځایونه:
- ۸۵..... احرام:
- ۸۸..... عمره:
- ۹۱..... حج:
- ۹۳..... دریم څپرکی: هغه څه چې له معاملاتو سره تړاو لري.....

اسلام وپٽڻي

له ۱۰۰ څخه په زياتو ژبو

موسوعة الأحاديث النبوية
HadeethEnc.com

له (۶۰) څخه په زياتو ژبو د
نبوي حديثونو او شرحو کره
ژباړې.

بيان الإسلام
byenah.com

په ۱۲۰ ژبو کې د اسلام
پيژندنې او زده کړې لپاره
غوره شوي تويي.

موسوعة القرآن الكريم
QuranEnc.com

له (۷۵) څخه په زياتو ژبو
د قرآن کریم د معناگانو
کره ژباړې.

موسوعات وخدمات إسلامية باللغات
s.islamenc.com

د نړۍ په ژبو د لا
زياتو ويب پاڼو لپاره:
(s.islamcontent.com)

محتوى المحتوى الإسلامي
islamcontent.com

له (۱۲۵) څخه په زياتو ژبو ډول
ډول او هر اړخيز اسلامي تويي.

ما لا يسع أطفال المسلمين جهله
kids.islamenc.com

له (۴۰) څخه په زياتو ژبو د
کوچنيانو او عامه مسلمانانو
لپاره سوالونه او ځوابونه.

جمعية خدمة المحتوى
الإسلامي باللغات

جمعية الدعوة
وتوعية الجاليات بالربوة

اسلام وپښتني

له ۱۰۰ څخه په زياتو ژبو

موسوعة الأحاديث النبوية
HadeethEnc.com

له (۶۰) څخه په زياتو ژبو د
نبوي حديثونو او شرحو کره
ژباړې.

بيان الإسلام
byenah.com

په ۱۲۰ ژبو کې د اسلام
پېژندنې او زده کړې لپاره
غوره شوي تويي.

موسوعة القرآن الكريم
QuranEnc.com

له (۷۵) څخه په زياتو ژبو
د قرآن کریم د معناگانو
کره ژباړې.

موسوعات وخدمات إسلامية باللغات
s.islamenc.com

د نړۍ په ژبو د لا
زياتو ويب پاڼو لپاره:
(s.islamcontent.com)

مكتبة المحتوى الإسلامي
islamcontent.com

له (۱۲۵) څخه په زياتو ژبو ډول
ډول او هر اړخيز اسلامي تويي.

ما لا يسع أطفال المسلمين جهله
kids.islamenc.com

له (۴۰) څخه په زياتو ژبو د
کوچنيانو او عامه مسلمانانو
لپاره سوالونه او ځوابونه.

Ps227

978-603-8442-11-1